

23 Leonardo Da Vinci'ye Yolculuk

İbrahim KARAOĞLU

36 Kitap Müptelası Bir Lider Atatürk

Derviş ERDEM

46 Sinemamızın Kamera Arkası Kadınları

Yasemin Sayar

- Orhan Koloğlu, değerli bir gazeteci, tarih araştırmacısı ve yazar. Uzun yıllar farklı ülkelerdeki basın ataşeliği görevini, araştırma merakı ve hayal gücüyle birleştirip kitaplara döker. Öyle ki, doksan yıllık ömründe, doksan esere imza atar. "Türk dostu" Pierre Loti'yi de kitaplarında mercek altına almıştır. Erkan Oyal, Koloğlu'nu selamlayarak Pierre Loti'nin hayatından sayfalar çeviriyor.
- Asuman Kafaoglu Buke, pandemi günlerinde distopik romanları sayfalarımıza taşıyor. "Konfor düzenimiz sarsıldığında insanlığı mı öne çıkartacağız yoksa yenik mi düşeceğiz?" sorusunun altını çizerek.
- Derviş Erdem, "kitap müptelası" Mustafa Kemal Atatürk'ü anlatıyor. Kimi zaman cephede, kimi zaman askeri okul yatakhaneinde çok sevdiği kitapları hiç elinden bırakmayan Atatürk'ün okurluk serüvenine bir yolculuğa davet ediyor.
- Elon Musk'ın insan beyniyle bilgisayarı birbirine bağlayacağını açıkladığı "Neuralink" büyük tartışmalar yarattı. Hakan Kara da bu tartışmalara katılarak, soruyor "Beynimize çip taktırır mısınız?"
- İklim krizi, insanlığın tarih boyunca karşılaştığı en büyük sorunlardan biri. Gün geçmiyor ki, "aşırın" iklim olaylarından biri gündeme gelmesin! Deniz Doğal, bu ciddi krizin altını çiziyor; uyarılarda bulunuyor.
- Günümüzde "kadın sinemacı" ifadesi cinsiyetçi bir yaklaşım olarak kabul ediliyor. Yasemin Sayar "sinemamızın kamera arkası kadınları" ve ürettiklerini mercek altına alıyor.
- Yaşadığımız günlerde distopik filmleri sıkça anıyoruz. Vecdi Sayar, geçmişten geleceğe beyazperdede salgın filmlerini yazdı.
- Salgın, sanat dünyasını vurdu. Müzik dünyası çıkışı dijital ortamda ararken, sahne sanatları açısından durum daha vahim. Kapanan tiyatro salonlarının, işsiz kalan tiyatrocuların sayısı her geçen gün artıyor. Halil Say, tiyatro sanatının "varoluş savaşı" günlerini anlatıyor.
- Lefter Küçükandonyadis, Büyüka'da doğmuş ve orada yatan bir futbol efsanesi. Güven Taner, bu efsanenin hayatını anlatırken, yakın tarihin bazı acı sayfalarının da altını çiziyor.
- MesAjandada kültür, sanat etkinlik duyuruları var. Dileylim ki, salgınla mücadelede yol alınsın ve bu etkinlikler iptal olmasın.

2021 sokaklarda özgürce dolaşacağımız bir yıl olsun!

57 Tiyatro Sanatının Varoluş Savaşı

Halil SAY

27 Namiđiger "Vincent Ewing"! Nihâl Eğinobalı

Fusun ARDA ÖZŞAHİN

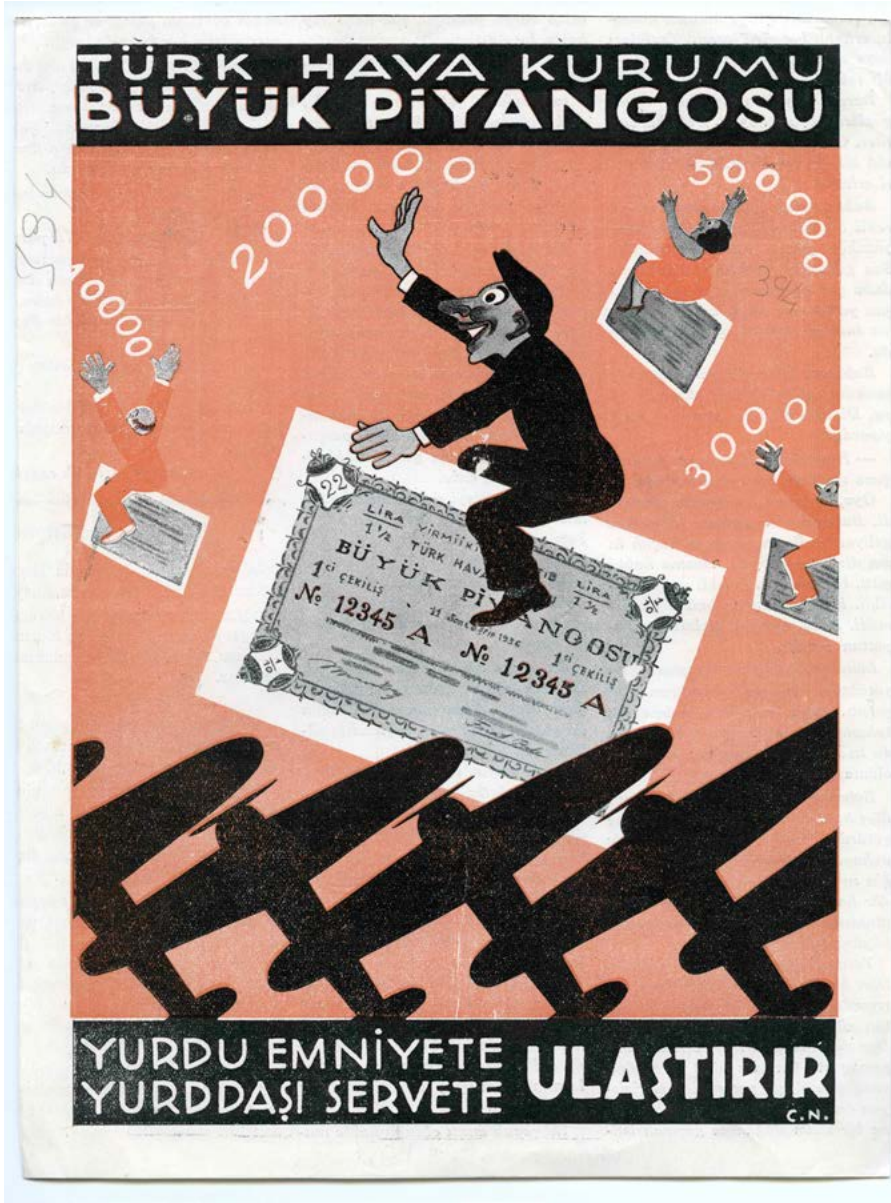
39 Şimdi De Beynimize Girmeye Çalışıyorlar

Hakan KARA

61 Verin Lefter'e Yazın Deftere

Güven Taner

Gökhan AKÇURA

PİYANGO ÇILGINLIĞININ TARİHİNE YOLCULUK

Tayyare Piyangosu, Cumhuriyetin ilk yıllarının iki güçlü sözcüğünden oluşmuş bir tamlamadır adeta. "İstikbal göklerde" özdeyişinin simgelediği tayyare hayranlığı ve insanların umutlarını bağladığı piyango çılgınlığı. Bugün Milli Piyango İdaresi olarak tanıdığımız lotarya sistemimizin tarihi, 1926 yılına kadar uzanır. O zamanki adı "Tayyare Piyangosu" olan bu şans oyunu, Türk Hava Kurumu'na gelir sağlamak amacıyla kurulmuştu.

1931 yılı Milli Piyango'nun ya da o zamanki adıyla Tayyare Piyangosu'nun ilk özel yılbaşı çekilişi düzenlediği tarih olarak özel bir önem taşır. Yılbaşı çılgınlığının başlangıcını belki de bu olaya bağlamak doğru olacaktır. Bu tarihten başlayarak yılbaşı piyangolarının Türkiye tarihinde özel bir yer taşıdığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Tayyare Piyangosu, cumhuriyetin ilk yıllarının iki güçlü sözcüğünden oluşmuş bir tamlamadır adeta. "İstikbal göklerde" özdeyişinin simgelediği tayyare hayranlığı ve insanların umutlarını bağladığı piyango çılgınlığı. Bugün hepimizin Milli

Piyango İdaresi olarak tanıdığı, muayyen aralıklarla ümitlerimizi sıcak tutmayı görev edinmiş lotarya sistemimizin tarihi, 1926 yılına kadar uzanır. O zamanki adı "Tayyare Piyangosu" olan bu şans oyunu, Türk Hava Kurumu'na gelir sağlamak amacıyla kurulmuştu. Tayyare Piyangosu almak biraz da memleket görevi gibi görülüyordu! Hatta, Şehir Tiyatrosu "Büyük İkramiye" adlı bir müzikal bile oynamıştı. Tiyatro eleştirmeni Selami İzzet oyunu pek beğenmemiş, ama şöyle yazmaktan da kendini alamamıştı: "Büyük İkramiye operetinin iyi denecek bir tek tarafı vardır. Tayyare Cemiyeti'ne, tayyare piyangosuna

reklam olması. Eser aşağı yukarı bu mahiyettedir."

1931 yılında "Tayyare Piyangosu'nun, yarım milyon lira büyük ikramiyeli yılbaşı çekilişi İstanbul'da Tepebaşı'ndaki Anfi Tiyatrosu'nda yapmıştı. Tiyatro çekilişte hazır bulunmak isteyenler tarafından tıkabasa doldurulmuştu. O yılların bir tanığı şöyle anlatır: "O devirde, piyango bileti bayileri serbest çalışarak, rekabet halinde olduklarından, keşidelerle bizzat hazır bulunarak, sattıkları biletlere büyük ikramiyeler isabet ettiği takdirde, hemen otomobillere atlayarak, bu bilet hâmillerine müjdeyi yetiştirir, hattâ kazandıkları para-

ları verir ve bu arada kazananın sevinçle gönülünden kopan bahşışe de konarlardı.”

Piyango tarihimizi uzun uzun anlatmaya kalkışmayacağım. Biz bu tarih içinde daha "özel" bir kesite, piyango bayilerine kısaca değinmekle yetineceğiz.

Piyango bayii starları

Piyango bayileri şimdi olduğu gibi koca bir ordu değildi. Örneğin ilk piyangodan on küsur yıl sonra, 1939 yılında İstanbul'da ancak 193 piyango bayisi bulunmaktadır. Elbette bunların hepsi değil, aralarından bazıları konumuz açısından önem taşıyor. Ünlü piyango bayileri dedikimizde iki ayrı seçenikle karşı karşıyayız. Biri, piyango bayiliği yaparak "ünlenen" isimler, diğeri ise ünlü olduğu için piyango bayiliği yapanlar.

Ünlü sayılabilecek ilk piyango bayimiz Tek Kollu Cemal, astsubayken geçirdiği bir kaza sonucu ordudan ayrılmış ve bilet satmaya başlamıştır. İlanlarda ve tanıtım malzemelerinde önce kendini "Malûl Cemal" olarak tanıtır. Yeri Eminönü Balık Pazarı'ndadır. Daha sonra bugün Nimet Abla gişesinin bulunduğu yerin köşesine taşınır. Adını daha da keskinleştirir. İlanlarda artık "Tek Kollu Gazi Cemal Gişesi" yazmaktadır. Açıklama da aynı bابتadır: "Piyango bileti denilince evvel emirde Tek Kollu Cemal hatıra geliyor. Ve herkes harb meydanlarında bir eşini bırakan Tek Kolu ile iktisad sahasında çalışan bu malûl mütekaidd subayın gişesine koşuyor."

Aynı yıllarda Eminönü'nde bayilik yapan bir diğer gişe de "Talihli Gişe"dir. Sahibi

İsmail Özden 1927 yılında bu işe başlamış ve kısa sürede 5000 bilet satmaya başlamıştır. İşte bu İsmail Bey birgün evlenir. Evlendiği kadının adı Nimet'dir. Hani şu sonra pek meşhur olacak Nimet Abla! Nimet Özden bayiliğe başlangıç dönemini 1952 yılında yapmış bir röportajda şöyle anlatır:

"Tayyare Piyangosu biletleri çıktığı zaman, kocam İsmail Beyin Eminönü'nde tüttüncü dükkkanı vardı. En çok satan dükkkan olduğu için biletleri evvela bize verdiler. Tütün almaya gelen müşterinin eline bir de bilet sıkıştırıyorduk. Piyango İdaresi bunları esnafa dağıtmamızı istedi. Yaptık bu işi ama, hiç de iyi olmadı. Biletler veresiye verildiği için küçük esnaftan satılan biletlerin paralarını toplayamadık. Ser bayilik (başbayilik) kocamı büyük bir zarara soktu. Bu vaziyet beni çok üzdüğü için bir gün kocama: 'İsmail, dedim... Bu kadar parayı nasıl batırdım? Bak ben yapayım da bu işi, sen de gör...' "

Bu kat'i kararımı verir vermez hemen işe giriştim. Evvelâ, Eminönü'ndeki kendi malım olan dükkkanı açtım. Pangaltı'daki evimi boşaltıp, dükkkanın üzerine taşındım. Tütün, kırtasiye ve bilet satışına başlayınca, ser bayi, küçük bayiler, 'Aman... Bizim müşterimizi almasın!' diye rekabete başladılar. O kadar ileri gittiler ki, bilet vermediler bana... Bin müşkülâtla 1500 bilet alıp sattım. Arkası gelmeyince piyango müdüriyetine başvurdum. Evvelâ, ser bayiden almamı söylediler. Nihayet, 'Vermezseniz Ankara'ya gideceğim,' deyince, 40 bin bilet vermeye mecbur oldular. Biletleri aldıktan sonra Lion Fabrikasına gidip 30 kuruştan 250 gramlık kutular yaptırdım. Bir bilet

alana bir kutu şeker veriyordum. Bu şekilde on bin bileti kısa bir zamanda sattım. Bana güvenemeyip gülenler, alay edenler bu vaziyeti görünce şaşırıp kaldılar."

Uzun ve kısa boylu bayiler

Nimet Abla'nın ünü bugünlere kadar geldi, yarınlara da uzanacak gibi gözüküyor. Ama ilk dönemlerin şu ya da bu ölçüde ünlü olan daha bir çok piyango bayisi vardı. Bunların adlarını da piyango bileti zarflarından, gazete ve el ilanlarından öğreniyoruz. Borazan Gişesi (Küçükpazar), Kader - Ventura Gişesi (Eminönü Valde Han), Harp Malûlû Kardeşler Gişesi (Sirkeci), Altın Gişe (Beyazıt), Yıldırım Gişesi (Beyoğlu), Zengin Gişesi (Beyoğlu), Milyon Gişesi (Beyoğlu- Kadıköy), Servet Gişesi (Beşiktaş). Bu liste uzar gider.

Sadece adını bildiğimiz bu bayileri bir kenara bırakıp, gazete ve dergi köşelerinde de olsa, ünü bugünlere ulaşan başka isimlere göz atalım. Bunlardan biri olan Uzun Ömer, önceleri Karaköy Postanesi'nin yanındaki küçük dükkkanında satış yaparken, bu dükkkanının bulunduğu bina yıkılınca Köprüaltı'na taşındı. Sait Faik 1947 yılında Uzun Ömer'le Yedigün dergisi için bir röportaj yapmıştı. Onun verdiği bilgilere göre 1921 yılında Bilecik'in Abbaslı köyünde doğan Ömer, iki metre yirmi beş santim uzunluğunda, 150 kilo ağırlığındaydı.. Gerisini, Sait Faik anlatsın:

"Dünyada misli menendi olmayan bu köprüünün [Galata Köprüsü] altında, tavanı size göre değil ama, şu yukarıda sözü geçen adama göre basık bir dükkanda bir piyango

NİMET ABLA
Her ay olduğu gibi
bu son kısıpda da bu yılın en büyük ikramiyelerini baktı
NİMET ABLANIN
Nimet Gişesi
vererek rekorların rekorunu kazandı

Sevindi ve uğurla etti
Piyango bayisi NİMET ABLA

Nimet Abla'nın uğurlu elinden
bilet alan en büyük ikramiyeli
kazanan Feride Kızı
Abla'nın 1 No. da Bayan Serel Güne

25.000 lirası kazanan
Çengellerde yaşayan
sevinçli 1 No. da
Bayan Serel Güne

Nimet Abla'nın uğurlu elinden
bilet alan en büyük ikramiyeli
kazanan Eylem 38 no. adlı
öğrencisi Bayan Leman

50.000 lirası
25.000 lirası
15.000 lirası
12.000 lirası

4399 No. lu bilette izahından dolayı 1000
ve 500 lirasını biletinin bir zata

27.250 No. lu bilette Çengellerde yaşayan
sevinçli 1 No. da Bayan Serel Güne

14592 No. lu bilette Kadıköy'de Bay
Ahmed'e

6025 No. bilette Sarıyerde Bayan Mukadder'e

KAZANDIRDI VE PARALARINI TAMAMEN VERDİ
Mühimdir, okuyunuz
NİMET ABLA, Kazandı! Herkese bu yılın en büyük ikramiyelerini
biletinin bir zata 27.250 No. lu bilette Çengellerde yaşayan
sevinçli 1 No. da Bayan Serel Güne

MİLLİ PIYANGONUN YENİ BİLETLERİ GELDİ
Birinci piyango çok zenginler. Son günlerin kazananları NİMET ABLA'nın uğurlu elinden alınız.
Nazarı Dikkate: Milli Piyangonun kısıpda güncelidir. Birinci kısıpda 7 subet
Nazarı Dikkate: İkinci kısıpda 7 maret, üçüncü kısıpda 7 nispettir.

Biletin bir kısmı en büyük
ikramiyeli biletin bir kısmı

Biletin bir kısmı en büyük
ikramiyeli biletin bir kısmı

Biletin bir kısmı en büyük
ikramiyeli biletin bir kısmı

Cüce Simon

Uzun Ömer

saticısı yaşıyor: Bay Ömer Özkan. Özkan soyadından çok, Uzun Ömer ismi ile anılan bu genç adamı hemen her İstanbul’lu, her İstanbul’a gelen taşralı Haydarpaşa vapurundan Köprü’ye ayak basar basmaz durup hayretle seyrederek.”

Röportaj, Uzun Ömer’i ayrıntılı olarak bize tanıttıktan sonra şöyle bitiyor: “Uzun Ömer’in biletlerinin çoğuna büyük ikramiye rastlamıyor ama, küçük küçük ikramiyeler yüzde doksana rastlamış. Hele kendisinden bilet almış hanımlardan ikramiye çıkmayan hiç yokmuş diyorlar. Doğru mu bilmem.”

Uzun Ömer’in ömrü uzun olmadı. Bir gün hastalandı. Boyu nedeniyle otomobillere sığmıyordu. Koltuk değnekleriyle eviyle işi arasında gidip gelirken öldü. Cenazesini Belediye kaldırdı. Ama gişenin adı yine Uzun Ömer kaldı. “Vitrine de Uzun Ömer’in pabuçlarını koydular. Tarihi eşya olarak.”

Cüce Simon da piyangoonun ünlendirdiği isimlerden biriydi. Ertan Ünal’ın yazdığına göre, “Uzun Ömer’in tam tersi, küçücük boyu ince tiz sesiyle yıllarca seyyar bayi olarak çalışmıştı. Her zaman şık giyinir, şapkasını başından, boyuna gelen bastonunu da elinden eksik etmezdi. Öyle sürekli işe de çıkmazdı. Arada ceplerine doldurduğu biletlerle dolaşmaya çıkar, biletleri birkaç saat içinde tüketiverirdi. Cüce Simon, eski İstanbul’un tanınmış kişileri arasına girmişti.”

Eski tiyatrocuları kırıp kırıp bayi yaparlar

Piyango bayiliği nedeniyle ünlü olan isimlerden sonra, ünlü olduğu için piyango bayiliği yapmayı deneyen isimlere geçelim. Bunların en bilinenleri Naşit ve Hâzım’dır.

Şehir Tiyatrosu’nun çok sevilen sanatçısı Hâzım Körmükçü Beyoğlu’nda piyango ve içki satan bir büfe açmıştı. İlanlara göre adresi Parmakkapıda, Narin Lokantası’nın yanında idi. Geceleri oyundan, konserden çıkan sanatçılar burada toplanır, hem birkaç kadeh içki yuvarlar, hem de sohbet ederlerdi. Dönemin bir tanığı “burası bir dükkan değil adeta bir sanatkarlar lokaliydi,” diye yazıyor. Hik-

Ünlü olduğu için piyango bayiliği yapmayı deneyen isimlere geçelim. Bunların en bilinenleri Naşit ve Hâzım’dır.

met Feridun da, Hâzım’la bu dükkanda bir röportaj yapar. Onun yazdığına göre bu küçük dükkan hıncanın müşteri ile doludur. Hâzım da “çekirdekten yetişme pişkin bir tüccar tavrıyla” onların arzularını yerine getirmektedir. Röportajcımız sorar “Talihe kavuşan müşterileriniz size bahşış veriyorlar mı?” diye. Hâzım gülererek cevaplar:

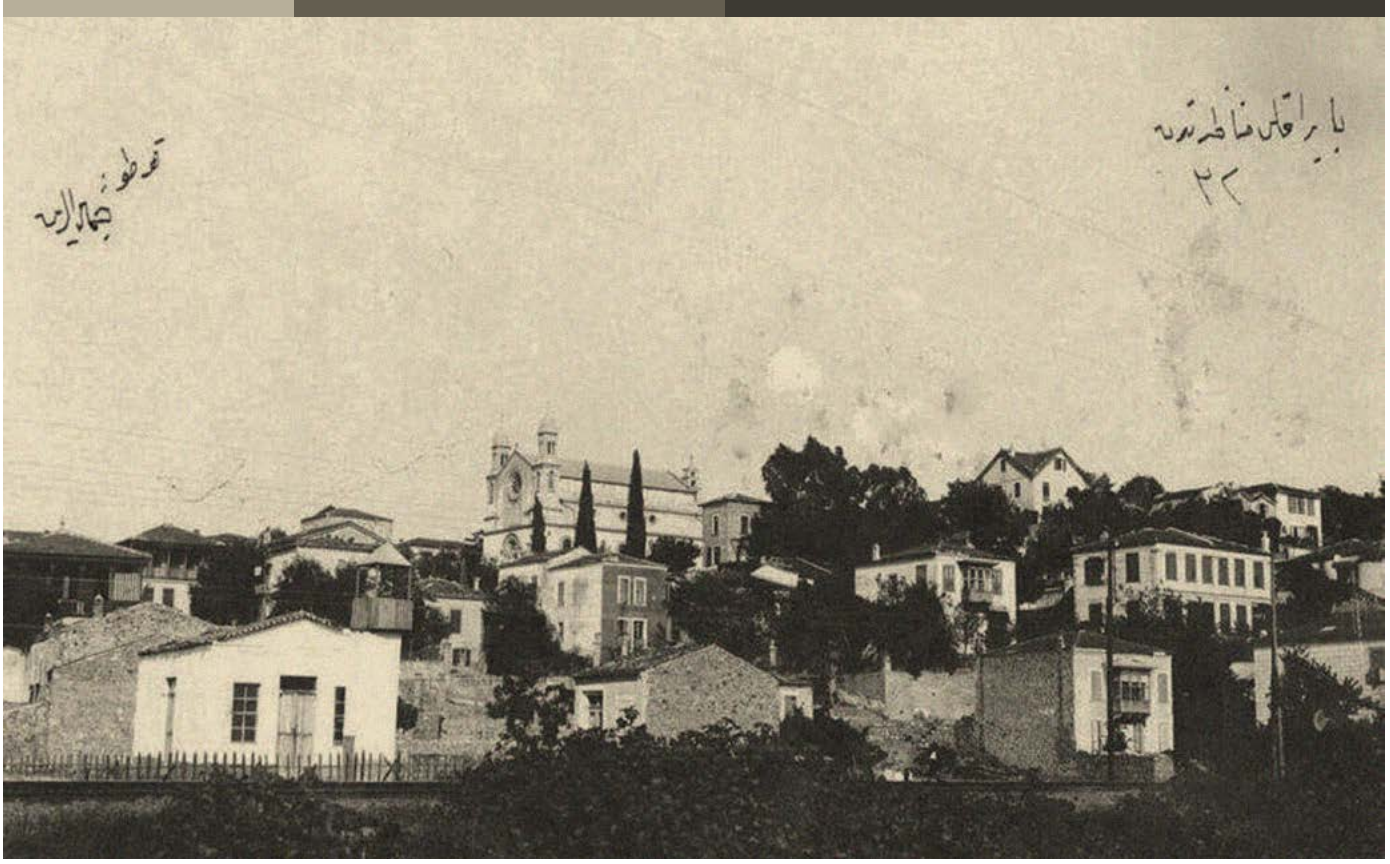
“Geçen gün seyyar bir limoncu bana bahşış verdi. Bu küfesinde 20-25 limon satan iyi kalpli, bir küçük esnaftı. Bilet aldığı zaman ona uğur ve talih temenni etmiştim. Kendisine 5000 lira çıktı. Onda bir hesapla 500 lirasını verdim. Çıkardı iki lira uzattı. Zorla ‘Hâzım ağabey,’ dedi, ‘Al şu iki lirayı bir yemek yersin... Almasam belki de bunu izzeti nefis meselesi yapacaktı... İki lirayı aldım.’”

Hikmet Feridun ona müşteri profilini de sorar. Cevap şöyle: “Evvela Türk vatandaşlar... Sonra en çok bilet alan Ermeni vatandaşlar, ondan sonra Rum vatandaşlar... Musevi dostlarım bizden bilet almıyorlar.” Ayrıca arkadaşlarından Muhsin Ertuğrul’un düzenli bilet aldığını, Bedia ve Vasfi Rıza’nın ise hiç bilet almadıklarını da sözlerine ekler.

Naşit’in dükkanının nerede olduğunu ise Burhan Arpad şöyle anlatır: “Beyazıt meydanından Soğanağa mahallesine inen yokuşun sol köşesindeki küçük lostra salonu, birkaç günlük onarımdan sonra, tayyare piyangosu olarak biçim değiştirdi.” Arpad’ın, Naşit’in yaşamını aktardığı Son Perde adlı kitabında, onun piyango bayiliğine nasıl başladığı da anlatılır. Naşit’in yaşamının son dönemleridir. 1939 yılında ortaya çıkan hastalığı nedeniyle yeteri kadar sahneye çıkamamaktadır.

Bir tanıdığı elindeki toplu parayla ona gelir ve piyango bileti satmak için ortak bir dükkan açmalarını teklif eder. Naşit Özcan, emekli dostunun söylediklerini önce yadırgarsa da, sonradan kabul eder ve bayiliğe başlar. Hergün sefertasını alıp yola koyulur ve Beyazıt’taki dükkana gelir. “Öğleye kadar tezgâhın akasında oturuyor, müşterilerle meşgul oluyordu. Eski seyircileri yeni müşterileri olmuştular. Uğurlu gelir diye, bileti ona çektiyorlardı. Sahnede uzaktan seyrettikleri Naşit’i yakından iyice görebilmek, bir az laf edip şakalaşabilmek için, bir kaç bilet alanlar oluyordu. (...) Naşit Özcan, yeni işini önceleri epeyce yadırgadı. (...) Fakat çabuk alıştı. Oyalanıyordu. Hastalığını unuttu.” Fakat ne de olsa o Naşit’di, onca yılın tiyatro sanatçısı... Bu işi bir türlü kabullenemiyordu ve bir gün “Beyazıt’taki piyangocu dükkânma gitmedi. Bir daha hiç gitmedi.”

Tiyatrodan kazandıkları para yeterli olmayan sanatçıların bu türden ticari işlere girmeleri o dönemde pek de uygun görülüyordu. Örneğin Cemal Nadir bir karikatüründe, İstanbul Şehir Tiyatrosu oyuncularından Behzat Butak’ın pasta, Hâzım’ın ise piyango bayisi açmasını hicvetmişti. Daha sonraki yıllarda da bu tür girişimler, pek ses getirmese de sürdü. Örneğin 1980’li yıllarda sinema sanatçısı Mürüvvet Sim’in de bir piyango bayii açtığını hatırlıyorum. Ama sonrası gelmedi. Artık piyango bayileri artık yeni “ünlü” isimler üretmiyor. Neden acaba? Ortalıkta istenmediği kadar ünlü var diye mi dersiniz? ■

BAYRAKLI DEĞİŞİMİN EŞİĞİNDE

Depremi en şiddetli hasarı yarattığı Bayraklı yeniden kabuk değiştiriyor. Şu anda Bayraklı'yı anlat deseniz "evlerin birer birer sönen ışıkları" derim. Hasarlı olsun olmasın apartmanlar birer birer boşalıyor Bayraklı'da.

Elvan FEYZİOĞLU

Merkez üssü Yunanistan'ın Sams Adası olan, yerin 16,5 kilometre altında, ana akım medyanın 6.6 ancak bütün yabancı basının 7 ve üzerinde büyüklükte olduğunu ifade ettiği deprem en çok Bayraklı'yı vurdu. Depremde 115 kişi hayatını kaybederken, 1035 kişi yaralandı. Onlarca ev yıkıldı. Onlarcası yıkılmak üzere boşaltıldı.

Rakamlar neyi anlatabilir ki? Bir depremi en çok anlatan, yerle bir olmuş binanın duvarında asılı kalan fotoğrafta gülen bir yüzün anlattıklarıdır. Ya da kendisinden bir gün önce alışveriş eden genç kızın er-

tesi gün toprak yığınları altında kalmasına tanık olan esnafın gözyaşları...

Yaşadığımız deprem; şehrin hafızasını çok eski zamanlara götürüyor:

Yıl M.Ö. 177. Smyrna çok şiddetli bir depremle sarsılıp haraboluyor.

Dönemin ünlü hatiplerinden Balıkesirli Aelius Aristides'in çok sevdiği İzmir için yazdığı ağıtlar, İmparator Marcus Aurelius'u kente yardım konusunda ikna ederek, yeniden inşasını sağlıyor:

"-Ey Zeus, ne yapayım şimdi ben? Mizacı'm sert, kalbim taştan mı benim?

Smyrna düşerken, dayanabilir miyim susup oturmaya? Ağıt mı okumalıyım yoksa? Ruhum ne durumda, var mı bunu yapmaya takatim?

Yeryüzünde gelmiş geçmiş tüm Yunan ve Barbarlar tek vücut olsa, Kentin değerini kurtarmak şöyle dursun, Güçleri bu felaketi üstlenmeye yetmez. Ah, ah uzun zamandır görüyor ve duyuyorum.

Hey gidi, her şeyi getirip götüren zaman Keşfettiğin bir kenti özene bezene kurup Sonra hangi akılla yerle bir ediyorsun!"

Aristides'in Smyrna için yazdığı söylevleri okurken, depremin yıkımlarını öğ-

rendiğimiz gibi; Agora'nın, tapınakların, caddelerin cimnasyumların büyüüne kapılıyorruz:

"Var mıdır ona denk bir başka kent daha? Ey pınalar, ey tiyatro, ey caddeler, ey kuytu sokaklar, ey herkese açık sahalar ! Ey ihtişamlı ve görkemli agora! Ey Agora'nın karşısında altınıyla ve kutsallığıyla nam salmış caddeler! Ey en sevgili kentlerini kucaklamak için yanıp tutuşan limanlar ! Ey, gymnasion'ların o tarifi güç güzellikleri ! ey tapınakların ve çevre yörenin zarafeti! Dünyanın hangi bucağına gittiniz? Ey deniz kıyısındaki abideler ! Tüm hülyalar !"

Zamanın ipliği, aynı coğrafyada, çok önceleri yaşanmış bir acıyla, bugün yaşadıklarımızı birbirine bağlıyor.

Biraz daha gerilere gidelim. Smyrna'nın ilk kuruluş zamanlarına.

Bayraklı deyince iki şahane insan geliyor aklıma. Birisi bir şehrin geçmişiyile bizi kucaklaştıran Prof. Dr. Ekrem Akurgal, diğeri bu şehri bize yaşatarak, hissettirerek en iyi şekilde anlatan Şükrü Tül.

Şükrü Tül'ü dinlerken orada yaşayan ve yaşamış olanların duygularını damarlarımızda hissederdik. Bayraklı ve Bornova'yı anlatırken bize bir şarkı dinletirdi. O şarkıyla bir vapura binip gider, yüzümüzde denizden gelen rüzgarı hissederdik:

*"Vaporaki tou Bornova
Bornova'nın küçük vapuru
Ve bir karaço kıyıda.
Ne denli çok istiyorsun,
Seni alsın Pir'eye götürsün...
Ben her gece düşlerimde,
Böyle olmasını isterim, Aya Nilos'ta,
Keratsini'de, Kokkini'de.
Kaptan, biliyorsun ki
Yıllardır acı çekmekteyim,
Sense yelkenlerini hiç açmıyorsun..."*

Şarkı bitince, bu şarkının bir göçün düşü olduğunu, Yunanistan'a ulaşmış İzmirli-lerin gönlünde hâlâ tıttüğünü söyler, ardından Smyrna'nın öyküsüne geçerd:

"Orada, bir şeylerin olduğu yerlere ne adlar verildi? Tepekule en yaygın ve geçerli adı. Bağın sahibinden ötürü Hacı Muço Tepesi. Üstünde bağ evi olduğu içinse Turlita. Güney eteği Tellikavak., Bilimsel olarak söylenmesi gereken tanımı ise Eski

Bayraklı'da bugün Smyrna'nın ilk kurulduğu yeri ziyaret ederseniz, burada yer alan höyük içinde barındırdığı M.Ö 3000 yılına ait.

Smyrna. Kimi kez Bayraklı diye bilinen bu kazı alanı, Türkiye'nin ve Ege dünyasının en önemli kent höyüklerinden biri. Bugün yapılarla, caddelerle çevrili olsa bile içeriği çok önemli bir yer. Oraya bakıp Eski Ege tarihini söylemek gerek.

Bu yerleşim katlarından oluşan höyük nasıl birikti bunca yıl? En altta kayalıklar var. Hemen üstünde ise en eski yerleşim. Çanak çömle günümüzden beş bin yıl öncesini gösteriyor. Smyrna olarak adlandırılışı ise biri göç öyküsü. Yunancanın bir lehçesine dayalı. Yunan kaynaklı aktarımlar, geleneksel söylem, Kuzey Yunanistan halkı olan Aiolos soyunun gelişini İ.Ö. 11. Yüzyıla dek indiriyor. Başka bir deyişle günümüzden 3100 yıl öncesine."

M.Ö. 334 yıllarında Büyük İskender, M.Ö. 133 yılında Romalıların hakimiyeti altına giren Bayraklı, 14. Yüzyıl'da Aydınogulları, daha sonra da Osmanlı hakimiyetine girer.

Bayraklı'da şimdiki zaman

Bayraklı'da bugün Smyrna'nın ilk kurulduğu yeri ziyaret ederseniz, burada yer alan höyük içinde barındırdığı M.Ö 3000 yılına ait seramik parçalarıyla size oradaki yerleşime ait ipuçlarını verir.

Kayalık bir tepe üzerindeki yerleşme tabakalarından oluşan Bayraklı Höyüğü'nde Tunç çağlarındaki yerleşmeler küçük bir bölümünü kaplarken, Helen çağlarındaki yerleşim, bugün duvarlarla çevrili sit alanının dışına taşar.

Bugünün caddeleri, kuytu sokakları Aristeides'in anlattıklarına benzer mi bilmiyorum ama, belki günümüzün sokaklarında şiire dökebileceğimiz mekanlar yine vardır.

Caddeleri gezerken karşınıza çıkan, gotik mimarının özelliklerini taşıyan St Antonio Di Padova Kilisesi sizi 1890'lı yıllara götürür.

Beş yıl önce kaybettiğimiz İzmir'in sevilen Laventen ailesi üyelerinden Alex Baltazzi bu kiliseyi bize şöyle anlatmıştı:

"Fr. Vincenzo Rino Succu bu kilisenin oldukça ilginç bir hikâyesi olduğunu anlatmıştır. Anlatılanlara göre Bayraklı'da şu anda kilisenin bulunduğu alandaki binaların içerisinde olduğu alan Yahya Hayati Paşaya aitmiş. O da Fransız asıllı bir Yahudi girişimci olan Thrasivoulo Pittaco ile anlaşarak bu bölgede bir kilise yapılmasına karar vermiş. Kilisenin inşaatı 1898 yılında , Bayraklı'nın ilk sakinleri Capucinler tarafından başlatılmış. Fr. Vincenzo Rino Succu'nin kitabına göre kilisenin yapımı için İzmir Başpiskoposu Monseigneur Timoni'den izin alınmış. T. Mattecich, G. Delattola, John Livorness, Widow E. Livorness, A. Marcara, Widow V. Johnson, Luigi Cirry, Policarpe Tius, Mme Warren, François Jamafta bu iznin altında imzaları bulunan Bayraklı sakinleri."

1904 yılında kilisenin 300 aileden oluşan bir cemaati varmış. Bu rakam 1923 yılından sonra iyice azalmış. Bugün kilisenin küçük bir cemaati var.

Son yıllarda adeta kabuk değiştiren Bayraklı'nın yüksek bütçeli gökdelenleri ile Manhattan'a benzetilen yeni silüeti.

Yıllarca Smyrna Antik Kenti araştırmaları yapan ve ortaya çıkaran Akurgal'a bir selam gibi duran Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal Yaşam Parkı ise mini futbol sahası, tenis kortu, sergi alanı, kafeterya, basketbol sahası, kayak, paten sahası, yürüş yolu ve çocuk oyun alanları iyi zaman geçirmek isteyenler uğrak yeri.

Tantolos'un Mezarı

Bayraklı'yı her ziyaret eden bir mezarın peşine düşer; Tantolos'un Mezarı. 90'lı yılların başında Prof. Akurgal ile birlikte o mezarın peşine ben de düşmüştüm. Birlikte Bornova eteklerine inen arazide epey dolaştıktan sonra Akurgal orada bir alanı işaret ederek, "Galiba burası" demişti. Yıllar içinde pek çok kişi düştü o mezarın peşine. Çünkü peşlerine düştükleri bir kraldan çok onun efsanesiydi.

Efsaneye göre, Kral Tantolos, Yamanlar Dağı'nda oturan İzmir Kralı ve Zeus'un oğluymuş. Kral Tantolos'un bir oğlu bir de kızı varmış. Oğlunun adı "Pelops" kızının adı ise "Niobe" imiş. Tantolos ölümlü insanlar arasında tanrılarla beraber yemek yiyebilen tek insanmış.

Kral Tantolos, tanrılara büyük bir kin duymuş. Onları yamyam durumuna düşürmek için oğlunu bile kurban etmeye razıymış. Tantolos, bir gün tanrılarla ziyafete çağırılmış. Oğlunun etini kestirerek pişirtmiş ve tanrılara sunmuş. Tanrılar önlerine gelen etin ne olduğunu anlayarak masadan tiksiniyerek kalkmışlardır. Tanrılar Tantolos'a öyle bir ceza vermeye

karar vermişler ki, bunu duyacak olan tüm insanlar korkarak tanrılarla aşağılanmaktan çekineceklermiş.

Tantolos cehenneme gönderilmiş. Diz boyu berrak sularda durduğu halde su içmek için eğilince su toprağın içine çekiliyormuş. Başının üzerinde meyvelerle yüklü ağaç dalları yükseliyormuş ama koparmak için elini uzattığında rüzgar dalı yükseklerle üflüyormuş. Tantolos sonsuza kadar aç ve susuz kalmaya mahkum olmuş. "

Manhattan hayali

Son yıllarda Bayraklı kabuk değiştirdi. Nostalji yerini Manhattan gibi olma hayaline bıraktı.

New York'un en hareketli, ticari, kültürel merkezi; Bayraklı'ya ilham kaynağı oldu.

Gökdenler hızla yükseldi. Lüks mağaza vitrinlerinin ışıkları sokaklara düştü.

Artan gökdelenler ve karşısında yer alan gecekondu, farklı hayatları aynı topraklar üzerinde birleştirdi.

Gökdenler aracılığı ile bölgeye büyük yatırımlar kaydı.

"Biz binaları biçimlendiriyoruz, sonra da onlar bizi biçimlendiriyor." demişti Winston Churchill.

Bayraklı'da gökdelenler yeni bir hayatı müjdelirken, bu yapılar zenginliğin, lüksün, refahın temsilcisi gibi görünse de psikologlar orada yaşayanları, "geleceğin hali vakti yerinde, eğitilmiş proletaryaları" olarak tanımlıyor.

Bayraklı şimdi yeni bir değişimin eşliğinde. Depremin en şiddetli hasarı yarattığı semt yeniden kabuk değiştiriyor.

Yıkılan binaların molozları, yerlere saçılmış eşyalar, geniş alanlara yayılan deprem çadırları başka bir geleceğin başladığına dair hüznü işaretler. Şu anda Bayraklı'yı anlat deseniz bana evlerin birer birer sönen ışıkları derim. Hasarlı olsun olmasın apartmanlar birer birer boşalıyor Bayraklı'da. Geceleri ışıksız konutlar birer silüet gibi size başka bir öykü anlatıyor. Şehrin canlılığı yerini ıssızlık ve sessizliği bırakmış.

Bundan sonra nasıl bir Bayraklı olur? Gidenlerin yerine kimler gelir? Gidenler ve gelenlere ait hangi göç hikayeleri bizi bekliyor. Hepsini zaman gösterecek. ■

Bayraklı'da deprem sonrasında yıkılan binalardan biri

PROVENCE RÜYASI...

Provence, bir Akdeniz hikâyesi. Uçsuz bucaksız lavanta tarlaları arasında bir rüya. Emile Zola ve Marcel Pagnol gibi dev yazarlarla, bu toprakların çocuğu Cezanne, Van Gogh ve Gauguin gibi dev ressamlar Provence'ı daha da taçlandırıyor.

Arzu ÇAKIR MORİN

Size bu yazıda, Akdeniz'in turkuaz sularının, yeşil doğa ve derin mavi gökyüzüyle kaynaştığı, mor ve mavi tonda rüyaların topraklardan, Fransa'nın güneyindeki Provence bölgesinden söz etmek istiyorum. Provence-Alpes-Cote d'Azur, bana göre Fransa'nın en büyüğü topraklarını bağrında saklayan bir bölge. Doğanın, tarihin, resmin ve edebiyatın, şarabın, zeytin-

yağının, Akdeniz'in muhteşem güneş sarısının, turkuaz sularıyla içiçe geçtiği, yalnızca Türkiye, Yunanistan ve İtalya'da karşılaşılabileceğiniz yoğunlukta bir güzellik.

Sadece uçsuz bucaksız lavanta tarlaları, zeytinlikler, şarap bağları değil; dağlar üzerine konuşlanmış sarı turuncu taş evlerden oluşan köyleri, başını koyu mavi gökyüzüne uzatan yemyeşil çam

ağaçları, akdeniz çiçeklerinin birbiriyle yarışan canlı renkleri, Van Gogh'a ilham veren Provence'a ait cömert güneş ışığıyla, Antik Roma'ya kadar uzanan tarihin eşlik ettiği bir buluşma...

Olağanüstü bir güneş ışığının altında parlayan eşsiz bir doğa, yine olağanüstü bir kültürel mirasa uyumlu bir dekor oluşturuyor.

Emile Zola ve Marcel Pagnol gibi dev yazarlarla, bu toprakların çocuğu Cezanne ve yeni bir resim ekolü arayışıyla bu topraklara gelen Van Gogh ve Gauguin gibi dev ressamlarla, Provence daha da taçlanıyor. Pagnol'un kitabından uyarlanan "Gloire de Mon Pere" ya da daha yeni bir yapımla, Cezanne ve Zola'nın dostluğunu anlatan "Cezanne et moi" gibi filmlerle hâlâ kendisinden söz ettiriyor.

Lavanta yolu

Bölgenin en büyük sembolü engin lavanta tarlaları.... Lavanta yolu olarak adlandırılan bölgede, dağların eteklerindeki uçsuz bucaksız lavanta tarlaları, dev bir sinema klasiğinin efsane bir sahnesinden ya da rüyalardan fırlayan inanılmazlıkta güzellikler sunuyor.

Antik çağdan bu yana dağların üzerine konuşlanan şato ya da kaleler etrafına yerleşen sarı turuncu toprak rengi köy evlerinin, manastırların önünde uzanan uçsuz bucaksız lavanta tarlaları. İlk çağlardan beri iyileştirici ve sakinleştirici etkisi bilinen lavantanın dünyada yetiştirilen 150 çeşidinden 2'si, "saf lavanta ve lavandin" bu bölgede ekiliyor.

Vercors, Ventoux, Lure, Luberon, Verdon, Haute Vaucluse, Sault'da geleneksel artizanal yöntemlerle ekilen iki bini aşkın ekim alanıyla 'lavanta yolu'; Haziran ayından itibaren açmaya başlayan çiçekleri ve etrafa yayılan baygın kokusuyla, sizi binlerce yıl ötesine götüren tarihi ve geleneğiyle başınızı döndürüyor. Bütün duyularınıza hitap eden

saf güzellik. Akdenizin derin mavisinin gerisinde yükselen uçsuz bucaksız mor-eflatun tarlalar.

Haziran ayından Ağustos başına kadar çiçek veriyor. Yollarda, ziyaretçilere açık zanaatkarların ürettikleri el yapımı lavanta ürünlerini bulabileceğiniz üretim mekanlarını keşfedeceksiniz. Roma döneminde banyo ve çamaşırlar için ekilen lavanta, parfüm ve tıbbi alanda kullanılmak üzere Orta Çağ'da Provence bölgesine geliyor.

Bölgenin en büyük kenti Aix en Provence, Romanlar tarafından MÖ 122 yılında kuruluyor. Aydınlık, kültür yoğunluklu, festivallerin kenti, sanatın, kültürel ve doğal mirasla içiçe geçtiği bir mekan. Sadece il merkezinde 156 tarihi eser barındıran kentteki eserler

17. yüzyıla kadar uzanıyor. Lavanta ve zeytin tarlaları, Emile Zola ve Paul Cezanne ile; çok sayıda müzesi, festivali, yerel ürünleri, üzüm bağları, alışveriş caddeleri, mimarisi ve yaşama sanatı ile kaçınılmaz bir güzellik. Cezanne, "Eğer Aix en Provence'da doğduysanız yandınız, başka hiçbir yer size anlamlı gelmez" diyerek doğduğu ve gözlerini yumduğu topraklara olan sevgisini anlatıyor.

Cezanne tarafından 87 kez ölümsüzleştirilen Sainte Victoire dağı, Bibemus taş ocağının geometrik formdaki sarı-turuncu kayalıkları, taşla dönüşen 'morlu, sarılı, yeşilli bir dalga' gibi, görkemli bir şekilde mor ve buruşuk uçurumlarını göğe yükselterek, tepeden Aix-en-Provence'ı seyrediyor. Dağlara konuşlanan taş evlerin, kırmızı taşlı konakların cephelerinden akan ışığa, büyük mavi gökyüzünü delen çınar ağaçlarına ve ara sokakların arasına gizlenmiş güzelliklere hemen tutuluyorsunuz. Şehrin etrafındaki Aix kırsalı ve üzüm bağları da ziyaretçileri büyüleyen başka bir uçsuz bucaksız derinlik.

Bir Akdeniz hikâyesi Provence... Doğa harikası Verdon Boğazı'nın (Gorge de Verdon) turkuaz rengi suları, kayaların karmaşası içinde büyük zorluklarla da olsa yol alıyor. Bir yolun virajında, Cezanne'i mutlu eden çalılık arazide yükselen sarı taşlarla mor ve mavinin dans ettiği gökyüzünün birleştiği düz alan-

larla karşılaşıyorsunuz. Meşe ve ardıc ağaçlarının arasından görünen Lubeiron'da, gün batarken, tarih öncesinden kalma 'kırıksıklıklarını' koruyan kayalık bir çıkıntının üzerine tünemiş bir köyün büyümesine kapılıyorsunuz.

Aix en Provence'dan Marsilya'ya doğru ilerlediğinizde, yine Van Gogh'un tablolarına konu olan Alpilles Doğal Parkı, kayalıklar üzerinde kurulan Les Baux-de-Provence, hemen eteklerinde, artık ressamın duvarlar üzerine yansıtılan dev tablolarının sergilen- diği bir galeriye dönüşen Carrieres

de Lumieres taş ocakları ve tabi Van Gogh'un en çok tablo ürettiği Arles ve Saint-Remy-de-Provence kentleri...

Cezanne ve Zola'nın izinde

Aix Turizm Ofisi'nin "Cezanne'ın izinde" adıyla hazırladığı gezi programını, yerlerde Cezanne'ın adının yer aldığı küçük metal levhaları takip ederek ziyaret edebiliyorsunuz. Babasının bankasında çalışmayı reddeden, zengin bir ailenin, sanatçı olmak isteyen çocuğu Paul'un, İtalyan göçmen bir ailenin yoksul çocuğu Emile ile 13 yaşında iken tanıştığı okulu görüyorsunuz. Paul, okula yeni gelen Emile'i, onu hırpalayan öğrencilerden koruyunca, ertesi gün Emile Paul'a bir sepet elma getirerek teşekkür ediyor. Şimdi Aix en Provence sokaklarında hâlâ dolaşan köklü bir dostluk böylece başlıyor.

Gençlikleri boyunca Aix'i beraber yaşıyorlar, hayallerini gerçekleştirmek için Paris'e beraber gidiyorlar... Paul bütün dünyanın tanıdığı Cezanne oluyor, Emile ise Zola. Ancak, 40'lı yaşlarda Zola çok ünlü ve zengin olup, Cezanne ise babasının mirastan reddettiği başarısız bir ressama dönüşmeye başlayınca dostlukları da sarsılmaya başlıyor. Zaten Cezanne, Paris'i çok sevmiyor ve Aix en Provence'a dönüyor.

Zola, 1886'da, "L'Oeuvre" adındaki eserinde Cezanne'ı, Claude adlı "her anlamda başarısız bir ressam" olarak tanımlayınca 40'lı yaşlara kadar süren derin dostluk yara alıyor. Zola Paris'teki ortak dostlarına Paul'un nasıl olduğunu sormaya devam etse de, Cezanne onun adını bile duymak istemiyor. Ve hep birbirlerini düşünerek, ama bir daha birbirlerini görmeden ölüyorlar.

Van Gogh sarısı

Aix En Provence sokaklarında müze-lerde, sergilerde, festivallerde hep Cezanne'in adımları size eşlik ediyor his-sine kapılıyorsunuz. Kent baştan sona Cezanne ile dolu iken, Arles ve Saint Remy de Provence'da ise tümüyle Van Gogh'un adımlarına kaptırıyorsunuz kendinizi...

Hollanda'da 1853'te doğan Vincent Van Gogh, Zola ve Cezanne'in arasını bozan "L'oeuvre" adlı kitabın basıldığı yıl - 1886 yılında- yaşadığı aşk acısı ve bunalımlarını atlatabilmek için, kardeşi Theo'nun yanına Paris'e giderek, hayata tutunmaya çalışıyor.

Van Gogh, önce Paris sokaklarının birbirinden güzel tablolarını yaptıktan sonra 1888'in Şubat ayında Fransa'nın pek çok sanatçı ve yazara ilham veren, Provence bölgesindeki Arles kentine gitmeye karar veriyor. Arles'in deniz ve

Paul Cézanne, Sainte Victoire dağı
1904-06, Tuval Üzerine Yağlıboya

güneşinin renkleriyle Van Gogh'un tabloları daha da renkleniyor. Burada "Van Gogh sarısı" denen renk tonlarıyla, yeşil ve mavi daha çok ön plana çıkıyor.

Arles'da yürüdüğünüz her sokakta, her zeytinlikte, nehir kenarında onun izlerine rastlıyorsunuz, attığınız her adımda, 19. yüzyılın dev eserleri arasında tanımlanan tablolara ilham olan mekanları görüyorsunuz. Ayçiçekleri, ünlü sarı akıl hastanesi, dağlarla çevrili zeytinlikler ve Akdeniz'e uzanan yıldızlı, koyu mavi geceler...

Arles'da Van Gogh'un izinde ilerlediğinizde, yolunuz en çok Place de Forum'da yer alan "Gece Meyhanesi" tablosuna konu olan kafeye çıkıyor. Öyleki Van Gogh'un çizimi nedeniyle bu kafe, o gün bu gündür yeniden restore edildiğinde hep aynı "sarı renge" boyanıyor.

Van Gogh, 1888'in Şubat ayından 1889 Mayıs'ına kadar geçen 15 ayda 300 tablo, suluboya ve desen üretiyor. Deniz aşığı ressam, Arles kentinden sık sık sahil kasabası Saintes-Maries-de-la-Mer'e giderek burada da pek çok şahesere imza

atıyor. Sadece bir haftada çizdiği 10 ayrı eserde Akdeniz'in yanı sıra uçsuz bucaksız lavanta tarlalarını da resmediyor.

Aix en Provence'daki Zola-Cezanne dostluğuna benzer bir hikâye de, Arles'da, Paul Gauguin ve Vincent van Gogh arasında yaşanıyor. Rivayete göre, yeni bir resim akımı kurmak üzere Arles'a, Van Gogh'un yanına gelen Gauguin, Van Gogh ile pek çok tablo üretiyor.

Arles ve Saint Remy kentlerinde, 1944 yılında Alman ordusunun bombaladığı "Sarı Ev"den akıl hastanesine, Gaugu-

in ile birlikte resim yaptıkları Alycamps'dan yıldızlı geceleri çizdiği Rhone Nehri'ne kadar onun geçtiği yerlerden bir film izler gibi yürüyorsunuz.

Gauguin ile bir tartışma sırasında Van Gogh'un kulağını kesmesinin ardından iki ressam ayrılıyor ; psikolojik ve fiziksel durumu ağırlaşan Van Gogh, Arles'den Saint Remy de Provence'a geçiyor. Tedavi gördüğü Saint-Paul-de-Mausole Manastırı'nda, unutulmaz pek çok tabloya imza atıyor. Post empresyonizm (yeni izlenimcilik) akımının en önemli eserlerinden "Yıldızlı

gece" tablosunu, engin zeytinlikleri, lavanta ve zambakları, gece meyhanesini, ayçiçeklerini resmediyor.

Bitmeyen son tablo

Şiddetli bunalım ve krizler nedeniyle, acıları artan Van Gogh, sonunda Paris bölgesine geri dönüyor. Paris'in kuzeybatısında, kardeşi Theo'nun yaşadığı yere yakın Auvers-sur-Oise'da kaldığı kısa süre içinde de 70 kadar tablo çiziyor. Ünlü "Auvers'deki Kilise" tablosunu da bu dönemde üreten Van Gogh'un bitmeyen son tablosu "Ağaç Kökleri" oluyor.

"Ağaç Kökleri"ne başladıktan bir gün sonra, 28 Temmuz 1890'da tablolarının milyonlarca Euro değer kazanacağını bilmeden, resim tutkusu, aşk acısı, hayal kırıklıkları ve yoksulluk içinde, çok sevdiği kardeşi Theo'nu kollarında hayata veda ediyor.

Bugün yüzlerce Van Gogh hayranı, bu yollardan geçerek, güçlü bir sanatçının "son derece talihsiz ve zorlu" 37 yıllık yaşamının izlerini sürüyor.

Ne dersiniz, Cezanne'in Sainte Victoire dağından ve lavanta tarlalarından başlayıp, Van Gogh'un Gece meyhanesi, ayçiçek ve zeytin tarlalarına uzanan Provence yolculuğuna çıkmaya değmez mi? ■

Vincent Van Gogh, Kafe Terasta Gece
1888, Tuval Üzerine Yağlıboya

HASANKEYF

DİCLE'NİN SULARINDA BOĞULDU

2019 yılı Kasım ayında Ilısu Barajı su tutmaya başladı.

Bu tarihe kadar eski yerleşimdeki Artuklu Hamamı, Sultan Süleyman Koç Camisi, İmam Abdullah Zaviyesi, Er-Rızık Camisi ve minaresi, Zeynel Abidin Türbesi, Eyyubi (Kızlar) Camisi ve kale giriş orta kapısı gibi büyük ölçekli yapılar türbe ve zaviyeler Dicle kıyısında kurulan Kültür Park'a taşındı. 2020 yılı Şubat ayında Ilısu Barajı'nın suları yükseldi. Mayıs ayında ise Hasankeyf barajın suları altında kaldı.

Özcan YURDALAN

Batman'la Midyat'ı birbirine bağlayan yolun tam ortasında bir eski Hasankeyf vardı. Bu iki şehrin hangisinden yola çıkarsanız çıkın dört çeyrekte Dicle kıyısına iner, kendinizi binlerce yıllık suyolunun Hasankeyf denilen geçidinde bulurdunuz. Dicle önünüzü kesmiş, doğa bütün heybetiyle karşınıza dikilmiştir...

Hasankeyf "V" şeklinde iki yeryüzü kesiğinin ortasında dimdik yükselen bir kayadır. Kartal yuvası gibi tepesine konmuş kalesiyle Dicle'ye uzanır. Kale, nehrin geldiği yönü de akıp gittiği yeri de gözler. Burası, yüzlerce yıldır Diyarbakır'dan Musul'a kadar Dicle üstünden mal taşıyan keleklerin limanı, Yukarı

Mezopotamya'nın önemli ticari merkezlerinden biridir.

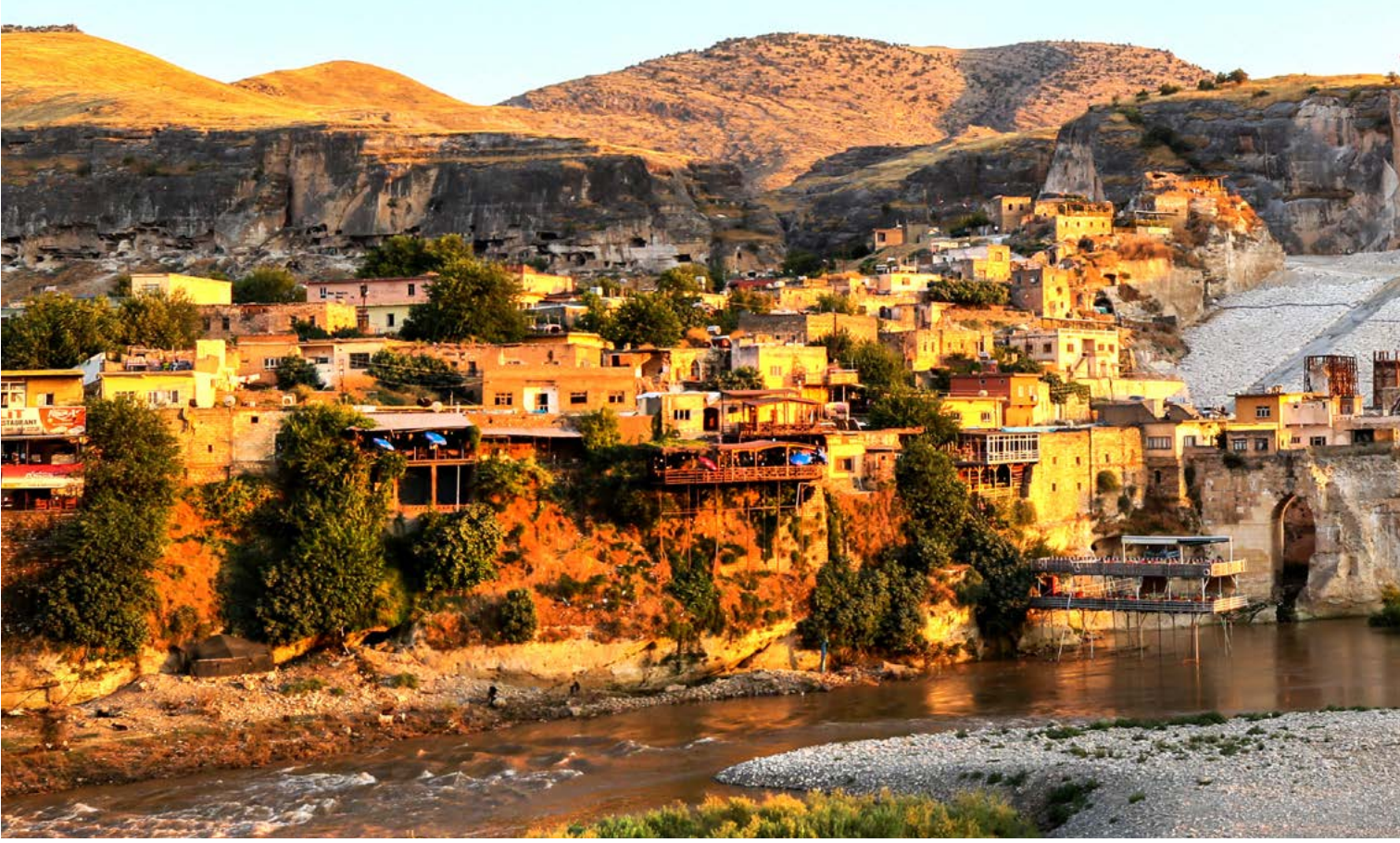
Hasankeyf'e ilk gittiğimde Dicle üstünde sefer yapan kelekler henüz hafızalardaydı ama keçi tulumlarını şişirip üstüne dizilen kalasları birbirine bağlayarak kelek yapmanın inceliklerini kimse bilmiyordu. Asfalt yollar açılmış, deve kervanları gibi kelekler de yerini kamyonlara bırakmıştı.

Hasankeyf'te insanlar tarihin eski çağlarından beri kayalara oyarak yaptıkları evlerde yaşamışlardı. barış zamanlarında suyolunun canlı tuttuğu ticaretle ve Dicle kıyısının bereketli topraklarından ede ettikleri ürünlerle geçimlerini sürdürmüşlerdi. Doğa, iklim, coğrafya

bu yaşam biçimine gayet uygundu. Hasankeyf'in doğal coğrafi yapısı, kayalara oyulmuş evler, tarihin dönemeçlerine tanıklık etmiş yapılar da kelekler gibi geçmişte kaldı. Tıpkı yıllarca Hasankeyf'e yaptığım yolculuklarda geçtiğim yolların hatıralarımda kalması gibi...

Bir zamanlar Hasankeyf'te

Diyarbakır'dan yola çıktıktan sonra, Batman'da petrol rafinerisinin bacalarını görür, yüksek apartmanlar arasındaki geniş bir bulvardan geçerek şehri terk ederdik. Kuytularına koyu gölgeler düşmüş mor renkli Raman Dağları'nı seyrederek yol alırdık. Hasankeyf'e yaklaşırken devasa bir kaya kütlesi belirir,

çok geçmeden Zeynel Bey Türbesi görünürdü. O zaman geldik demektir.

Ama benim yüreğimi asıl Midyat'tan Hasankeyf'e gelmek hoplatırdı. Daracık ve delik deşik bir zemin üstünde de yaptım o yolu, gıcır asfaltta yağ gibi kayarak da. Midyat'tan çıktıktan az sonra coğrafya değişir, motor sesini emen geniş bir düzlükte biteviye giderdik. Kuzeye doğru neredeyse kıvrımsız akan kırk iki kilometrelik yolda Gercüş ve iki köyden başka bir yerleşim yoktu. Biraz da bu tekdüzelik nedeniyle o yol bana hep uzun, hem de çok uzun gelirdi. Ta ki yemyeşil Dicle Vadisi'ne hâkim dönemece varana kadar. Ondan sonra Vadi'nin içine, Dicle'nin o narin kıvrımına yerleşmiş Hasankeyf'e doğru alıcı kuş misali döne döne iner, bir çırpıda Kale'nin eteklerine konardık.

Hasankeyf'in etekleri Dicle'nin sularını okşar. Önünüzdeki beton köprübaşına arabayı çektikten sonra iki seçeneğiniz vardır ya beton köprüden karşıya yürüyerek geçmek ya da çarşı içine girip Kale'ye çıkan dolambaçlı yola doğru gitmek.

Köprüden geçerseniz eğer Ortaçağ'ın o ef-

Hasankeyf'in adı burada yaşayan uygarlıklara göre farklı biçimler alıyor. Süryanice kaynaklarda Hesna Kepha olarak geçen ismindeki 'Kepha' kelimesinin 'kaya' anlamına gelen 'kifo'dan türetildiği tahmin ediliyor. Kifos - Cepha/ Ciphaz şehrin adının kökleri. Kayalara oyulmuş yerleşim biçimi nedeniyle, Arapça'da 'kaya hisari' anlamına gelen Hisn Kayfa şeklini almış. Bu ad sonradan Hisn Kayf olmuş, Osmanlı'da ise Hasankeyf diye söylenmiş. Katip Çelebi bu şehre Ra's al Gul (Gülün başı) sıfatının yakıştırıldığını anlatıyor.

sane taş köprüsünün kalıntılarını seyrederek karşı kıyadaki Zeynel Bey Türbesi'ne kadar gidersiniz. Türbe ile Hasankeyf'in arasından Dicle akmaktadır. Tam karşınızda Hasankeyf Kalesi iki yüz metrelik bir kaya duvarının üstünde durmaktadır.

Yukarıda, küçük Saray'ın uçurum başını tutan salonu, kıyıya yanaşan kelekleri de, Ortaçağ'ın ihtişamlı köprüsünden geçen deve kervanlarını da, çifte koşulmuş yük arabalarını da, savaş zamanlarındaki kuşatma manevralarını da, gecenin sırrına bürünmüş eşkıya bölüklerini de yüzlerce yıl seyretmiş, şimdi kamyonlara, yolcu otobüslerine, kilimini yaygısını açmış çoluk çocuk piknik yaparken arabasını Dicle'ye sokup yıkayan hafta sonu tatilcilerine ve turist kabilelerine bakmaktadır.

Zeynel Bey Türbesi'nden karşı kıyıya dikkatlice bakarsanız kaya kütesinin alt tarafında Yolgeçen Hanı'nın karanlık ağızını, kıyıdaki çardakları, suda oynaşan çocukları görürsünüz. Bu han, Hasankeyf'e uğrayan tüccarların kaldığı kayalara oyulmuş çok büyük bir konuk evidir. O zamanlar berrak bir su olan Dicle çoktandır kara kirli akmaktadır. Kıyısından geçtiği

şehirlerin atıklarından rengi dönmüştür. Hele çevresindeki tarlaların sulama mevsimiyse, gübre zamanıysa, neredeyse kıvamlı bir su halinde akar. Üzülürsünüz.

Köprü'nün heybeti!

Geldiğiniz beton köprüden geriye doğru yürürken Dicle'nin orta yerindeki Ortaçağ köprüsünden arta kalmış o büyük taş ayağın kalıntısını seyredersiniz. 12.yy'da Artuklular döneminde yapıldığı düşünülen köprü bu yıkık haliyle bile o kadar heybetlidir ki tek tek taşı tuğlası gözünüzü oyalasın. Tam üstündeki düzlükte asılı çamaşırları fark edersiniz. Suyun ortasında bir başına yükselen harabenin üstündeki çamaşırlar bir tuhaf görünür tuhaf olmasına... Bir anlam vermeye çalışırken çamaşırların arkasındaki pencereyi fark edersiniz sonra kapıyı.... Yıkık köprü ayağının üstüne bir ev kurulmuştur. Gerçeklik algısını zorlayan bir manzardır bu ama Dicle kıyısına dik inen Hasankeyf kayasına oyulmuş merdivenli su yolunu fark edince olağana döner her şey.

Uçurumun tepesindeki Kale duvarları buradan bakınca iyice belirgin görünür.

Şehrin sıkça başına gelen kuşatmalar nedeniyle 4. yüzyılda Roma'nın sınırını korumak için yapılan Kale muhkem tutulmuş ve su eteklerine inen dehlizler yapılmıştır. Kale'nin yedi kapısı olduğu söylenir. Dördünün yeri bilinir ama diğer üçünün gizli olduğu rivayet edilir. Kale'nin içindeki yapılara eklentilerle oluşturulan konutlar ve kayaya oyulmuş evler Hasankeyf'in geleneksel yaşam alanlarıdır. Burası Yukarı Şehirdir. Dicle'ye inen teraslara yayılmış evler Aşağı Şehir diye bilinir, bir diğer yerleşim bölgesi de kuzeydeki mahallelerdir. Beton köprü'nün ortasından baktığınızda Hasankeyf üç ana yerleşim bölgesiyle de karşınızdadır.

Beton köprüyü geçince çarşı başına gelirsiniz. Hasankeyf kayasının doğu yamacı, tıpkı Dicle kıyısına bakan yamaç gibi yürek hoplatan bir uçurumdur. Kalenin savunmasında aşılmaz bir engel olan bu vadinin içine doğru uzanan çarşı, uzaktan rengarenk gözükür. Aslında ortam boz bulanıktır. Bölgenin doğal rengi, binaların kendi yapısı gibi kumlu bir grilik verir ortama. Çarşıdaki küçük dükkanlar, ziyaretçiler için açılmış tez-

gahlar ve birkaç yolluk/kilim atölyesinin önüne asılmış hediyelik eşyalar ortamın başlıca rengidir. Aralarından geçerek Kale'ye çıkan yolun başına gelince derin bir nefes almak gerekir çünkü döne kıvrıla çıkılacak dik yamaç bir vardır önünüzde, mecal gerekir.

Mağara evler, hikâyeler...

Kaya kütesinden oyularak yapılmış geniş basamaklı merdivenlerden Kalenin giriş kapısına kadar nefes nefese çıkarsınız. Bu kapı belli ki bir zamanlar gayet sağlam ve bir o kadar da zarif taş işçiliğe sahiptir. Yola devam etmeden bir soluk almak isterseniz eğer hemen oradaki mağara evin serinliğine sığınmak en iyisidir.

Hasankeyf'te yaşayanlar binlerce yıldır bölgenin iklimine en uygun mağara tipi evlerde 1970'lere kadar yaşamışlar. O tarihlerde devlet büyükleri "mağaralarda" yaşamının uygun olmayacağına karar vermiş, vadiye inen aşağı şehirdeki tarihi evler yıkılıp yerine düz damlı beton konutlar yapılmış. Eski Hasankeyf'teki Sümerbank mağazası da, jandarma karakolu da diğer kamu kurumlarıyla bir-

likte kaya konutlardan aşağıya taşınmış. “Mağarada yaşamak” günümüz koşullarında kulağa hiç de hoş gelmiyor farkındayım. Ama yazın dayanılmaz sıcakların, kışın dondurucu soğukların hüküm sürdüğü Hasankeyf’te neredeyse sabit ısıya sahip kayalara oyulmuş bu evlerin düzdeki briket/beton evlerden çok daha sağlıklı ve konforlu olduğu biliniyor.

Bu kaya evlerden biri olan Kasr Rabi’de küçük bir mola vermek ve önündeki seyir terasında bir bardak demli kaçak çay yudumlarken aşağıdaki manzarayı seyretmek yola devam etmeden önce iyi gelir.

Sonra tekrar geniş basamaklardan yukarı doğru çıkarsınız. Yanınızdaki Hasankeyfli çocuklar olanca nezaketleriyle şehir hakkında bildiklerini anlatırlar. Basamaklardan sonra başlayan meyilli döşeme yola ilişkin hikâye en sevdiklerinden biridir. İri döşeme taşların zaman zaman yerinden çıkarılıp ters yüz edildiğini anlatırlar. Neden böyle bir şey yapıldığını bilmenizi isterler. Bilemezsiniz. Heyecanla anlatmaya devam ederler: Şehrin kalabalık halkı bu ana caddeden gelip geçtikçe taşlar düzleşir, cilalanır, kayganlaşmış. Bir kaza olmaması için düz yüzeyli taşlar tersyüz edilerek yol güvenli hale getirilirmiş... Çocuklar bunu anlatmayı severler bir, bir de Büyük Saray’a giderken eski Jandarma Karakolu’na yakın bir yapının avlusundaki kayaya açılmış oyuğu göstererek anlatırlar hikâyeyi: Bir zamanlar varlıklı Hasankeyfliler ihtiyacı olan hemşerileri için

bu oyuktan içeriye yiyecek, içecek, giysi falan bırakırlarmış. Bu sayede yardımı alanla veren birbirini görmeden bir dayanışma gerçekleşirmiş.

Hasankeyf hikâyeleri

Hasankeyf’te hikâye çoktur. Bu hikâyeler Anadolu’daki benzer yapıların hemen hepsinde de anlatıldığı için dinleyene yabancı gelmez, ama size tarihi şehri gezdiren Hasankeyfli çocukların söylediklerini şaşırarak dinlemek gerekir. Bu hikâyelerden bir tanesi Eyyubi Sultanı Süleyman tarafından 1409 yılında yaptırılan El Rızk Camisi’nin minaresiyle ilgilidir. Şerefeye çıkan çift merdivenli minare için anlatılan usta kalfa hikâyesini minarenin üstündeki bitki motiflerini, nakışları ve kaligrafyi izlerken dinlersiniz: Ustayla kalfası iki ayrı cami inşa etmektedir. Usta Sultan Süleyman Camisi’ni, kalfa da El Rızk Camisi’ni bitirir. Kalfa, ustasını kendi yaptığı El Rızk Camisi’ne davet ederek minareye çıkmasını ister. Usta merdivenlerden tek başına çıkarak şerefeye ulaştığında kalfasını karşısında görür ve şaşkınlıkla nereden nasıl geldiğini sorar. Kalfa gururlanarak minarenin içine birbirini görmeyen iki yollu spiral merdiven yaptığını anlatır... Bu hikâyenin anlatıldığı hemen her yerde olduğu gibi burada da usta kendini minareden aşağı atar.

Bu hikâye neden usta kalfa mücadelesi üstüne kuruludur ve neden hep ustanın ölümüyle biter? Usta kalfa ilişkisi baba

oğul çatışması gibi Oedipus kompleksinin Anadolu efsanelerindeki ifadesi olabilir belki de. Belki de ustalığın kendinden daha iyi kalfalar yetiştirmek olduğunu unutan günümüz kültürünün eseri olduğu da akla gelebilir. Ama durum öyle değil. Hasankeyf’in meşhur taş köprüsü hakkında Evliya Çelebi de benzer olay örgüsünü farklı bir mekâna, Taş Köprüye uyarlanmış halini naklediyor.

Evvela köprü hakkında:

“Hasankeyf’de büyük Şat nehri üzerinde bir büyük köprü vardır ki, dillerle anlatılıp kalemle yazılamaz, ama denizde damla ve güneşte zerre kadar tarif edelim. Evvela bu büyük köprü öyle bir benzersiz büyük köprüdür ki, kemer örtüsüne insan gözü zorlukla bakar. Mimarî ilminden haberdar olanlar, tam bir dikkatle baksa şaşırarak hayran kalır.” dedikten sonra usta kalfa hikâyesine kitabının bir başka faslında girer.

Evliya Çelebi, Malabadi Köprüsü’nü yapan ustanın Hasankeyf Köprüsü’nü yapan kalfasının eserini görmek için geldiğinde hayran kaldığını söyler. Ancak usta karşısındaki yapının ihtişamını kıskanıp yüreği yanınca bir gece vakti yedi yıllık argan sirkisi dolu tulumu tam ortadaki kemerin kilit taşına boca eder. Kemer taşının sirkenin tesiriyle eriyip düşmesi üzerine köprünün ortası çöker. Kalfa defalarca denediği halde kemeri yerine oturtmayı bir türlü başaramaz. Sonunda çaresiz kılıp ortaya bir ahşap bölme ekler.

Ortaçağ'ın kaleleri saldırılara karşı koruma amaçlı yapılan açılır köprülerinde sıkça uygulanan bu yöntem anlatılarda usta kalfa hikâyesi üstünden günümüze kadar gelir.

Hasankeyf Höyüğü bu tarihi yerleşimin "kara kutusu"ydü, insanlığın geçmişini yeniden yazmaya başlayan Göbeklitepe gibi çarpıcı buluntular veren bir hazineydi. Antik kentteki altı bin kadar mağarada binlerce yıldır süren yaşamın izleri büyük bir kültür hazinesiydi. Şehirde insan eliyle yapılmış her bir eser, dönemin kültürüne, yaşam biçimine, geleneklerine ve mimarisine eşsiz birer örnekti.

Kale içindeki Eyyübilere ait Ulu Cami, Büyük Saray ve Küçük Saray, tam olarak bilinmese de yapım tarihi Asurlular dönemine kadar uzanan Dicle Köprüsü, Eyyubi Sultan Süleyman tarafından yaptırılan El-Rızk Camisi, Sultan Süleyman Camisi, Koç Camisi, Akkoyunlulara ait tek eser olan Zeynel Bey Türbesi tarihin katmanlarını yansıtan eserlerdi.

Hasankeyf sular altında

Ilısu Barajı yükselince Hasankeyf dışında yüzlerce köy sular altında kaldı. Barajın etkilediği bölgedeki 37 bin 750 hektarlık bir alanda arkeolojik araştırma yapılması gerekirken, 1988-1991 yılları arasında yapılan araştırmalarda bu alanın sadece 7 bin hektarlık bölümü incelenebildi. Yapılan çalışmalar sırasında 300'ü aşkın arkeolojik alan tespit edildi. Bunlardan 83'ü projeden doğrudan etkilenirken, diğer alanlar ise baraj gölünün aşındırma ve erozyon etkilerine açık kaldı. Hasankeyf'te ve köylerde yaşayanlar üç kilometre ötede yapılan Yeni Hasankeyf'e taşındılar. Taşınanlar, gölün suları yükselirken karşı yamaca oturup anılarının sular altında kalışını izlediler.

Ilısu Barajı su tutup, betona gömülen Hasankeyf kayası coğrafi ihtişamını ve kimliğini tamamen kaybedince kalan eserlerden bazıları doğal çevrelerinden koparılıp bir arkeo parka toplanınca, yukarıda size tasvir etmeye çalıştığım şehirden de coğrafyadan da, yaşantılardan da ne bir ses ne de bir nefes kaldı. Hasankeyf Dicle'nin sularında boğuldu... ■

Seyyahların gözünden Hasankeyf

Hasankeyf'in seyyah kaleminden kısmeti bol, yazanı çizeni çok. Gel gör ki Müslüman seyyahların en bilinenleri Nasır-ı Hüsrev, İbn Batuta- Evliya Çelebi, yolları buraya düştüğü halde şehre değinmiş ancak yazmamışlar. Batılı seyyahlar ise 15.yy'dan başlayarak yakın döneme kadar Hasankeyf'le yakından ilgilenmişler. Birçoğu Diyarbakır'dan çıkıp Dicle üstünde keklele Musulâ kadar seyahat ederken Hasankeyf'e uğramış, bazıları Hasankeyf üstünden İran'a giderken burada oyalanmış. Hepsinin ilgisini şehrin yerleştiği coğrafya, kentin kah mamur kah harabe görünümü ve mutlaka Dicle üstündeki efsanevi taş köprü çekmiş.

1474-1478 yılları arasında bölgede bulunan Venedik Elçisi Josaphat Barbaro, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'la görüşmek için Tebriz'e giderken Hasankeyf'ten geçmiş. Şehrin hareketli bir ticaret merkezi olduğunu ve özellikle kumaş tacirleriyle karşılaştığını anlatan Barbaro'nun aktardıkları şehrin geçmişine dair önemli veriler içeriyor.

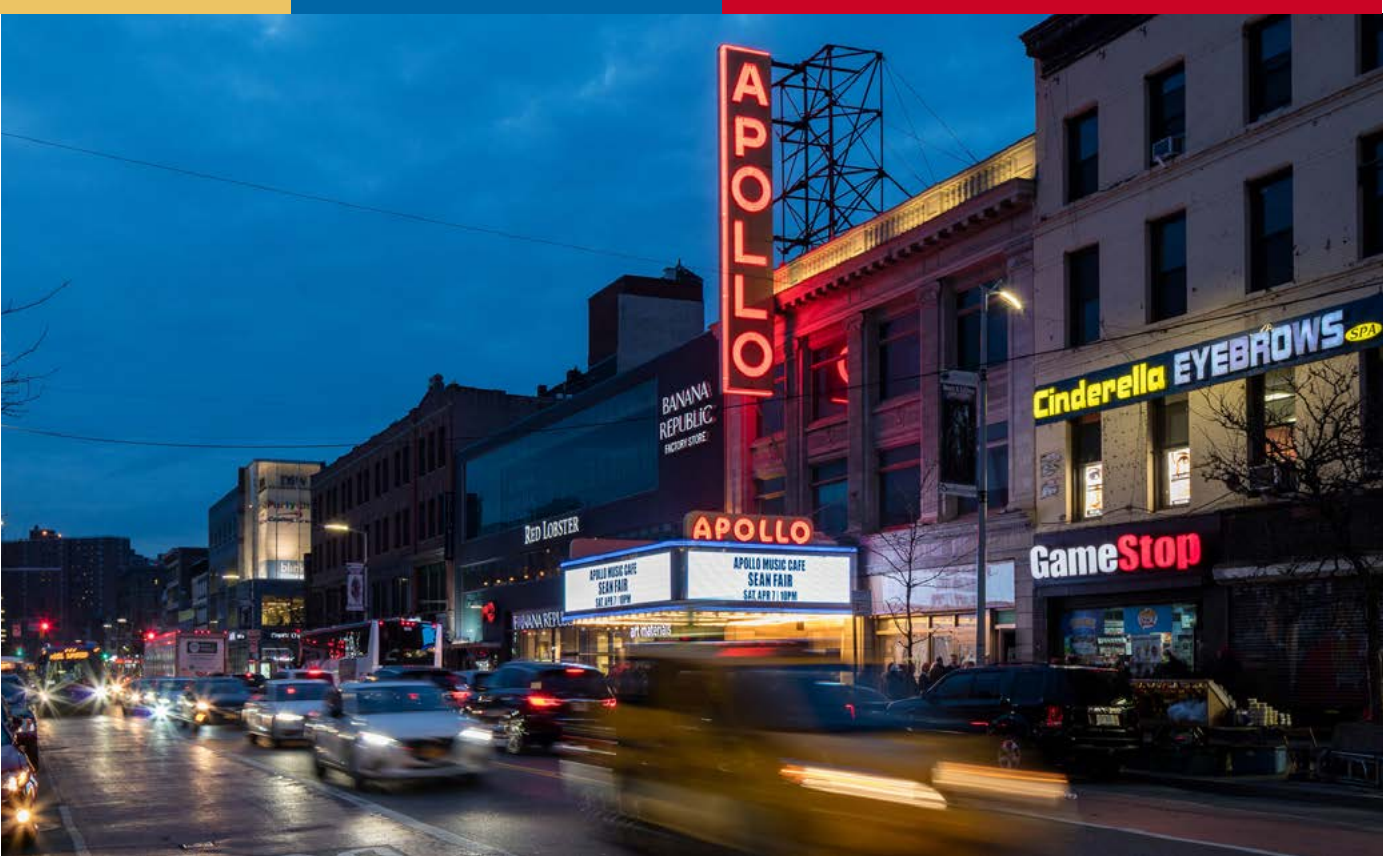
1838'de Dicle Üzerinden Musulâ kadar kelek ile bir yolculuk yapan Moltke, devasa bir kaya kütesinin üzerine kurulmuş Hasankeyf'in garip bir manzarası olduğunu söyleyerek burada en dikkate değer yapının vaktiyle 80-100 ayak açıklıkta muazzam bir kemerle, dicle üstüne kurulmuş köprü olduğunu anlatır.

19. yüzyılın ortalarında şehre gelen Guyer de taş köprüden söz ederek hemen çıkışına kurulmuş misafirhanede kaldığını anlatır.

20. yüzyılın başlarında bilimsel araştırmalar, gözlemler ve derlemeler yapmak için bölgeye gelen seyyah Carl Haupt 1898-1899 yıllarında Hasankeyf'te bulunur. Haupt Hasankeyf'te kayalara oyulmuş evlerdeki yaşam hakkında şunları söyler:

"Bu evlerde nehre doğru yönelmiş önü açık odalar ve bir tane küçük ibadet odası, ev gereçlerini koymak için nişlerin yer aldığı bir mutfak bulunmaktadır. Bu evlerde bilhassa hayvanlar için yapılmış bir dam vardır ve bu dama arkadaki kayadan bir kanalla su aktarılmaktadır. İkinci katta çok komplike olan bir balkon bulunmaktadır. Balkonu taşıyan kalaslar kaya duvarın içine yerleştirilmiştir ki yay biçiminde tasarlanmış bu balkondan muhteşem bir manzara seyredilir. Bu da, yöredeki teknik ve kültürel zekaya sahip bir topluma işaret eder."

27 Nisan 1911 tarihinde Hasankeyf'e Gertrude Bell uğrar. Bir seyyah ve fotoğrafçı olan Bell'in Hasankeyf'te çektiği olağanüstü fotoğraflar şehrin en eski görsel kayıtlarıdır. Gertrude Bell aşağı şehirde kurulan kampta kalır, ertesi gün kendisini görmeye gelen bir Protestan Papazla yukarı şehre çıkarak kaleyi ve mahalleleri gezer. Yazar yukarıdan görünen manzaraya hayran olduğunu belirtir.

TEKİNSİZ, KARA, ÇOK RENKLİ BİR AMERİKAN DESTANI! HARLEM

Dünyanın en tekinsiz, en kara yerlerinden biri gibi dursa da, Harlem New York'un en renkli mahallesi. İçinde barındırdığı milyonlarca hikâye gibi, çok karmaşık, çok hüznünlü ama aynı zamanda bir müzikle bambaşka bir yere dönen bir yer.

Elif KEY

1924 yılında Harlem Hastanesi'nde doğan, daha sonra siyah neslin, siyah sesin en kuvvetli cümlelerini söyleyecek, kelimeleriyle, her ağzını açışı bir manifestoya dönecek olan James Baldwin'in bir kitabında rastladığım cümlelerin dönüp dönüp defalarca altını çizmek istemişim: "Güç ve cehalet birleştiği anda, adaletin en büyük düşmanı olur!" Kimbilir aklımdan neler geçiyordu, kimbilir hangi siyasi iklimin hangi dönemindeydik. Ama nerede okuduğumu ve o günün hava şartlarını çok iyi hatırlıyorum.

New York'ta West Village'de Film Forum'da (bizim eski Beyoğlu Alkazar'a benzeyen tahta, eski koltuklarında) James Baldwin'in kitabının filmini, 'I am not your negro'yu seyrettikten hemen sonra koştuğum kitapçıdan kitabını da aldığım, New York yine garip günlerinden birini yaşıyordu. Hava buz gibiyken, buralarda insanların daha iyi arkadaşlar olmaya, birbirlerine daha nazik davranmaya çalıştığı günlerden biriydi. New York'ta oturacağımız bir başka evin arayışı içindeydik. Oturduğumuz evde üzerimizden hamam böcekleri

uçararak geçiyor, penceremizin altında sabahlara kadar kavgalar kopuyor, şişeler havalarda uçuyordu. Oradan taşınmamız gerektiğini bilsek de bu şehirde ev aramanın zor olduğunu bildiğimizden yavaş yavaş ama temkinli hareket ediyorduk.

Bugüne kadar yolumu çizen insanların, yazarların, şairlerin peşinden, onların yürüdüğü sokaklardan yürümeye çok alışık olduğumdan, oturduğum semtlerde hep böyle insanlarla büyüdüğümünden genetik bir alışkanlık gibi, kestirip atılamaz bir inat, bir huy gibi şimdi

bu şehirde de ya Harlem'de ya da East Village'da oturmamız gerek diye düşünüyordum. Çünkü avucumun içi gibi bildiğim bir şehirden başka bir şehire taşınınca, burada da yapmam gereken şey, bu şehrin sokaklarıyla, mahalleleriyle ancak oralarda yaşayan insanların peşinden gidersem tanışabilirdim. Bir şehri sevmenin sırf bulutlarını sevmek olduğunu düşündüğüm zamanlardı. Buranın bulutları ve gökyüzü İstanbul'a benziyordu, hâlâ da benziyor.

Harlem'de Maya Angelou, James Baldwin, Fiona Apple, Al Pacino, Martin Luther King, Nina Simone, Tupac Shakur yüzünden, çoğu ölmüş gitmiş ama hâlâ benim dibimde duran insanlar yüzünden yaşamak istiyordum. Kurtuluş'u nasıl seviyorsam, Galata'daki evimizi nasıl özlüyorsam, bunların hepsini, hem biraz tekinsiz hem de aslında huzurlu bir hayatı Harlem'de bulacağımızdan emindim. Ama sokaklardaki, mahallelerdeki suç oranlarının verildiği belediye ve polis raporlarının hepsinde gidip ev aradığımız sokakların yüksek suç oranlarına sahip olduğunu, zaman zaman tecavüz olaylarına da sahne olduğunu da görüyorduk. Yakın çevremizin henüz olmadığı, o zamanlar neredeyse kimsemizin olmadığı bir şehirde bu tedirginliği yaşamak istemesek de Harlem'in sokakları şahaneydi, ağaçları bile bir başka gözüküyordu gözüme.

Baktığımız her evin yolunda, bir emlakçıyla buluşmak üzere yürürken, muhakkak bir kiliseden bağırış çağırış mü-

zik sesleri geliyordu. Konser mi var, ayın mi var, belli değil. Ben her seferinde kiliselerin kapısından içeri giriyorum, kocam her defasında 'Yine mi?' diyerek bakıyordu. Başka bir şehirde, hiç bilmediğimiz bir mahallede yaşamak ve iki başına içinde durduğumuz yalnızlık döviz kuru gibi o günkü kur neyse onunla çarpılıyordu.

125. caddede, Amsterdam Avenue'de bir eve gitik. Taş bir bina. 3 katlı. Evi gezdiren emlakçı henüz dairenin bir tuvaletinin olmadığını, koridora bir tuvalet yapıldığını anlatıyordu. Çünkü burada oturan yaşlı siyah hakim hanım, birkaç zaman önce vefat etmişti, çocukları evi bölüp kiralamaya karar vermiş ve o yüzden de yeni eklemeler yapmak zorunda kalmışlardı. Olmadı. Emlakçı hanım bize dürüstçe, 'Bunlar bu tuvaleti söyledikleri zamana kadar yapamazlar,

çok beklersiniz, vazgeçin' dedi. Biz de dönüp Brooklyn'e taşındık. Sonradan oranın Maya Angelou'nun mahallesi olduğunu öğrenecektim.

Maya Angelou, Harlem sokaklarının tanık olduğu toplumsal hareketi ve mücadelenin kalesi olan bu sokakları öyle güçlü anlatıyordu ki, Harlem'in anlamını herkes onun sayesinde anlıyordu. Yıllar evvel, 'Ben burada, bu şehirde nefes alamıyorum' diyerek İstanbul'a arkadaşları Engin Cezzar'ın yanına kaçan James Baldwin de o mahalleleri, o mücadeleyi anlatırken nefes darlığı çekmeye başlamıştı. Martin Luther King Jr., Malcolm X gibi insanların çok yakın dostu olan Baldwin, ABD'deki siyah hakları mücadelesinde öne çıkan, tanınan bir yazardı. Harlem, korkutucu bir yerden ziyade çok güçlü bir sesi olan, o sesin bütün ülkede yankı bulduğu bir mahalleden öte bir yer. İsterse bütün ABD'yi Harlem haline getirecek kadar güçlü bir bölgeden bahsediyorum.

Harlem, bir kültürel başkent

Burası bir sığınak ve mıknaş. Burası ırksal adalet için devam eden mücadelelerle şekillenen bir kültürel başkent. Harlem, tek bir mahalleye yerleştirilmiş bir Amerikan destanı. Burası bir New York klişesi gibi duracak ama ama mimarisi, şehirdeki Afrikalı-Amerikalı ve Latinoların yüzyıllarca yıllık tarihinin, görmüş geçirmişliğinin ve ayrıca yüzyıllar boyunca New York'u tanımlayan

Y.M.C.A

1930'larda Harlem'in Afrikalı-Amerikalı nüfusu için inşa edilen Rowhouse

pek çok başka şeyin bir örneği. Burası, uçsuz bucaksız, çok büyük, çok derin köklü, çok fazla farklı parçaya sahip, çok fazla kültürel ve yapılar, evler, kiliseler, binalara da bakmaktan kimsenin bir günde yürüyüp, üzerinde düşünüp bitiremeyeceği, o defteri bir çırpıda kapatamayacağı kadar büyük bir yer.

Harlem de çok değişmedi mi? Elbette değişti. Ama mahalleden yükselen sesler, mahallenin mücadelesi aynı ve eski toplulukların mahallesi olmaya devam ediyor. 127. Cadde boyunca, Marcus Garvey Park'ın içinden yürüyerek, 1850'lerden 1920'lerin başına kadar gelebilirsiniz. 1930 yılından kalan Harlem Y.M.C.A., mimar James Cameron Mackenzie Jr. tarafından tasarlanmış, klasik, New York tarzı bir bina. Harlem'deki pek çok bina sanki yılların yonttuğu bir tarihin göstergesi. Şehir merkezindeki

otellerin siyahların içeri girmesine izin vermediği bir zamanda binlerce siyah erkeği barındıran binalarıyla ırkçılığın da insanı sarsan hikâyeleriyle hâlâ duruyor. Kiliselerindeki merkezi pencereler, sivri kemerler, kapıların üzerindeki alınlıklar, çatı keresteleri hepsi simetrik ve kusursuz tasarımlar.

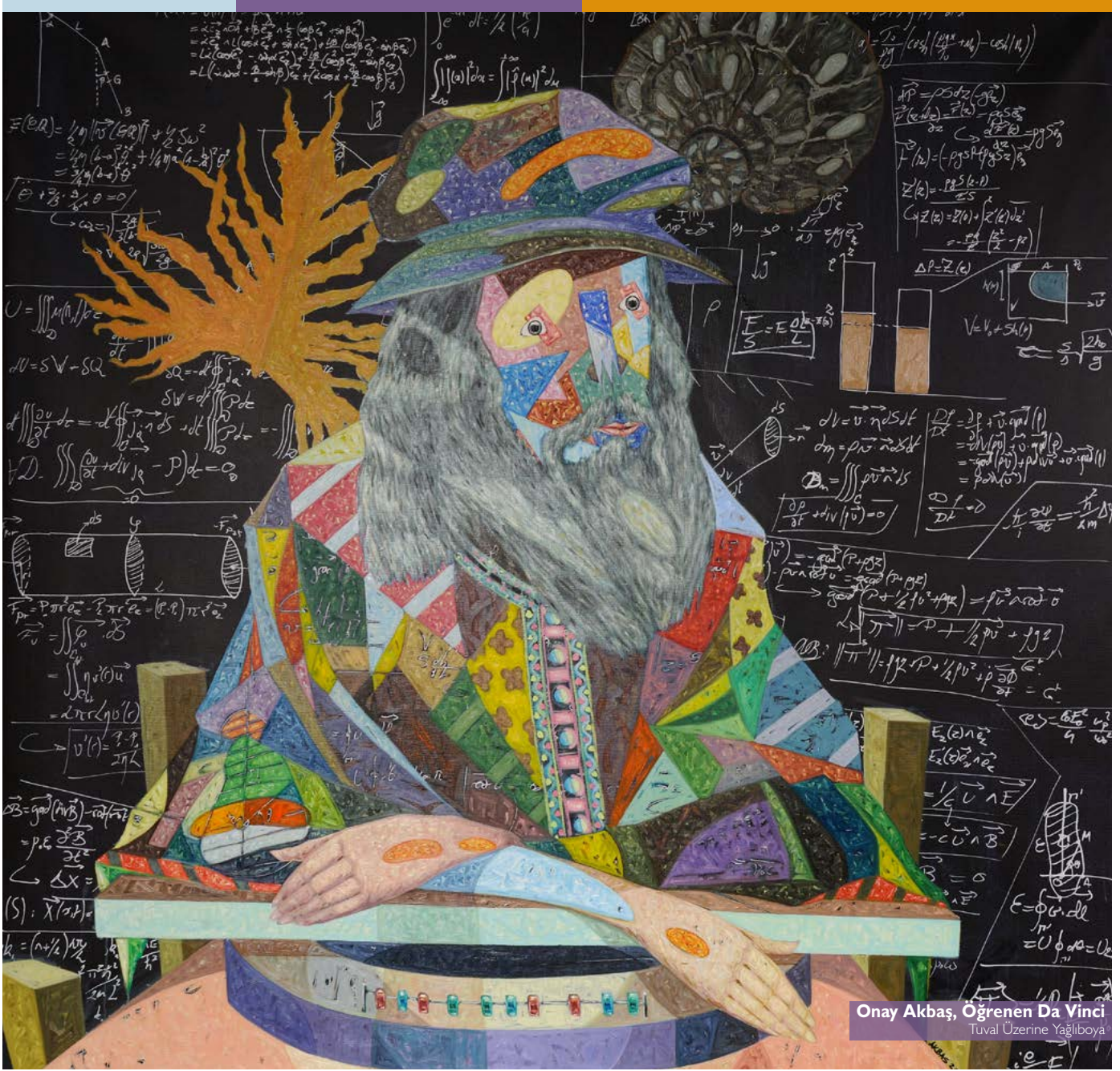
Ve Harlem'de bir caddenin hemen başında, 1913'ten kalma eski Hotel Theresa, vaktiyle Fidel Castro'nun orada kaldığı ve Malcolm X'le orada görüştüğü biliniyor. Sokakların genişliği, sadece Harlem'deki sokak satıcılarının kalabalıklığı buraların kaç tane romana ve filme sığmayacak kadar büyük olduğunu sırrını da barındırıyor. Buralarda, zamanında New York'taki metro hatlarının Harlem'e kadar uzatılmasının, 1900'lerin başlarında, Tenderloin gibi şehir merkezlerinden zorla çıkarılan

Afrikalı-Amerikalılara ev sağlayan bir emlak patlamasına yol açtığını belirtmekte fayda var. Yani büyük göç ve Harlem Rönesansı'na zemin hazırlayan şey öncelikle metro hatlarıydı, ne acayip değil mi? Sanki bize benzeyen bir hikâye, sanki Türkiye'de insanları gettolaştırmanın altında yatan politik sebepler gibi gelişip devam eden bir durum değil mi?

Dünyanın en tekinsiz, en kara yerlerinden biri gibi dursa da, Harlem New York'un en renkli mahallesi. İçinde barındırdığı milyonlarca hikâye gibi, çok karmaşık, çok hüznü ama aynı zamanda bir müzikle bambaşka bir yere dönen bir yer. Maya Angelou'nun evi de satıldı gitti. İçinde yazılmış onlarca satır, onlarca konuşma metni şimdi duvarlarından, evin çıtır çıtır çıtırdayan parkelerinden hâlâ dünyaya yayılmaya devam ediyor. ■

Maya Angelou'nun Evi, Harlem

Onay Akbaş, Öğrenen Da Vinci
Tuval Üzerine Yağlıboya

LEONARDO DA VİNCİ'YE YOLCULUK

Leonardo da Vinci, 500. Ölüm Yıl Dönümü'nde dünyanın çeşitli yerlerinde onuruna düzenlenen organizasyonlarla anıldı. Aralarında Devrim Erbil, Yalçın Gökçebağ, Bedri Baykam, Nedim Gürsel ve Mercan Dede gibi isimlerin bulunduğu bir grup Türk sanatçı da büyük dahinin son üç yılını yaşadığı mekanlara "Leonardo da Vinci'ye Saygı" yolculuğu yaptı. Ardından, bu yolculuğun duyumsattıklarını resim, heykel, kitap ve belgesel bir filme dönüştürdüler.

İbrahim KARAOĞLU Kuratör, Yazar

Yaşamı boyunca, hep kendine yolcu. İçsel yolculuklarla çizmiş düşlerinin, sezgilerinin atlasını. Ve o atlasın içini bilimle, kültürle, sanatla doldurmuş. İtalya'nın Toskana'sındaki Vinci'den başlayıp, tarihin en karmaşık sayfalarının içinde duran, Fransız krallarına ev sahipliği yapmış, tarihe yön vermiş Amboise'a kadar uzanan uzun, varyantlı yollarda çizilmiş ömrünün yazgısı. Hiçbir yerin yerlisi olamadan yaşamış, ruhuna yolculuk ateşi üflenmiş seyyahlar gibi.

Çocukluğunda böcekleri, hayvanları, çiçek açan ağaçları ve doğanın bütün biçimlerini gözlemleyip taslaklar çizmiş durmadan. Gücünün, zekasının bilinci-ne vararak, her şeyi merak ederek yaşamış. Sigmund Freud onun için "*Herkes uykudayken, gökyüzüne karanlık hakimken erken uyanmış bir adam*" der. Daha çocuk yaşlarında, Floransa'nın en iyi heykeltıraş, ressam ve tasarımcısı Andrea del Verrocchio'nun çırağı olur. Resimden heykele, boyadan bronz, mermere, altına, gümüşe kadar her türlü yapıtın ve malzemenin teknik bilgilerini öğrenir. Ressamlığının ilk evresinde, ustası Verrocchio'nun etkisinde kalır. Sonraları kendine özgü çizme biçimleri ve teknikler geliştirir. Mürekkeple hızlı çizimler yapar. Çıraklığı bittiğinde de bağımsız bir sanatçı olur.

Her çalışmasına basit taslaklarla başlar. Ve yıllarca çizerek, binlerce sayfa eskiz defterleri oluşturur. İnsan ve hayvan bedeninin oranlarını mimari bir yapı gibi inceler. Bedenin her bir parçasını bütünü'nün bir kısmı olarak gösteren çizimlerle, bedenin oranlarının geometrik oranlarla ilişkisini görsel olarak yorumlar. Becerileri olgunlaştıkça, çoğalır çizimleri. Mühendislikten mimarlığa, matematikten geometriye, resimden heykele her şeyle uğraşarak tüm hünerlerini çoğaltır.

Leonardo'nun desenleri, çevresindeki tüm biçimleri görme yöntemidir. Gördüklerinin ve düşlediklerinin günceleridir çizimleri. Nefes kesici bir ustalıkla oluşturduğu defterleri,

çizimlerindeki ayrıntıların varsıllığıyla, tüm zamanların gelmiş geçmiş en büyük dehasının çok yönlü zekasını yansıttır.

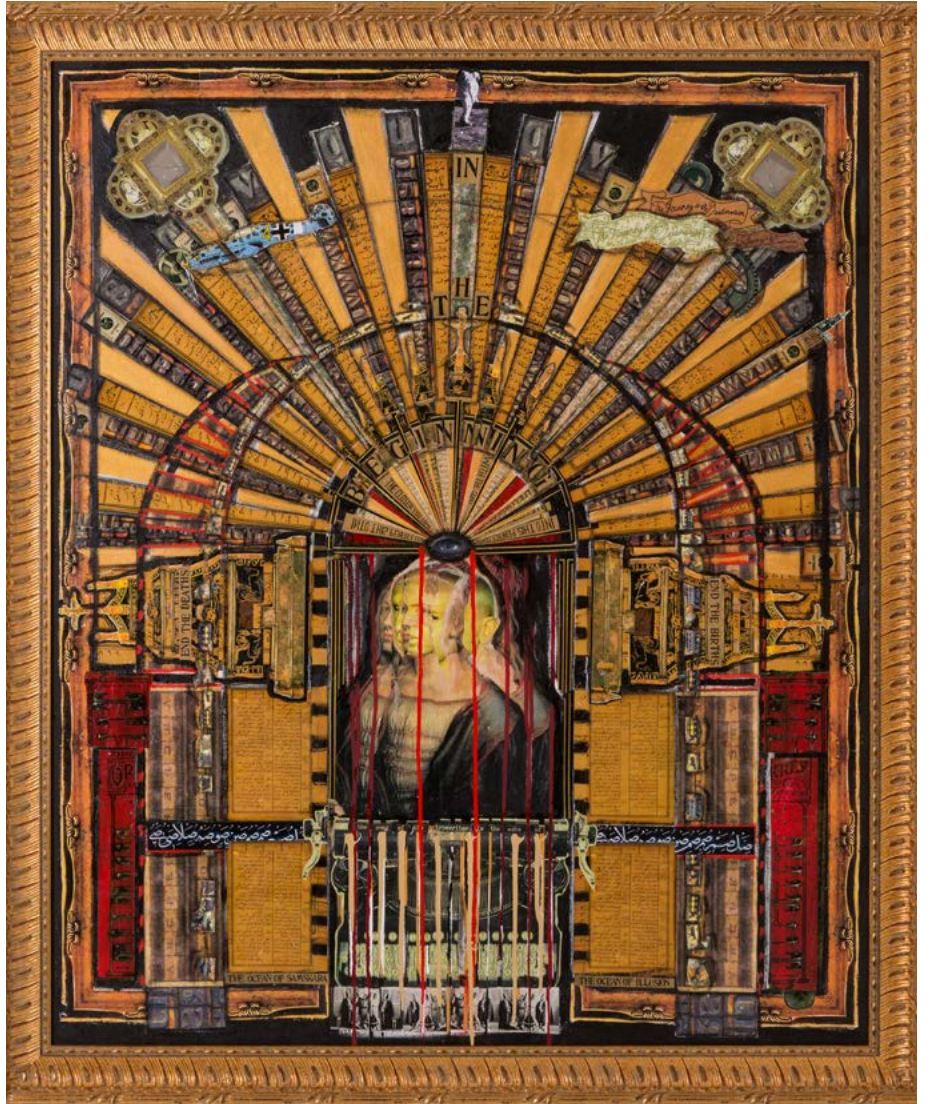

Ressam Yalçın Gökçebaş, Yazar Nedim Gürsel, Küratör/Yazar İbrahim Karaoğlu

Mimari, resim, mekanik icatlar, insan anatomisi, bitkiler, haritalar, havacılık ve pek çok konuda çizdikleri, yazdıkları bugün de büyülüyor bizi.

Onun varsıl düş dünyasının en kıymetli günceleridir defterleri.

Yaşama veda ederken; "*Tanrıyı ve insanları gücendirdim, çünkü çalışmalarım olması gereken kaliteye erişmedi*" diyen Leonardo da Vinci sıra dışı bir dehaydı. İnsanlığa adanmış bir ömrün sembolü oldu. İnsanlık, onun mirasıyla yepyeni bir çağa ulaştı.

Mercan Dede, İsimsiz
Tuval Üzerine Akrilik, Kolaj

Cem Sağbil, Dönüşüm
Saç Kesim

Mercan Dede, İsimsiz
Tuval Üzerine Akrilik, Kolaj

Yaşamı boyunca düş gücünün sınırlarına yolculuk etmiş. Bilinmezliklerle dolu bir dünyanın, en keşfedilmemiş imgelerine ulaşarak, onları zapt ederek yaşamış. Ömrünün hiçbir menziline yorulmadan, mükemmel olanı aramış. “İmkansız istemekten vazgeçmeyin” denir ya, imkansız olanı aramış durmadan.

Leonardo da Vinci’ye Saygı

Ölümünden bu yana 500 yıl geçti. Leonardo da Vinci, 500. Ölüm Yıl Dönümünde, dünyanın çeşitli yerlerinde, onuruna düzenlenen çok büyük organizasyonlarla anıldı. Üniversite, müze ve galerilerde özel etkinlikler ve gösterimler düzenlendi. Doğduğu köydeki müzede, sanatçının ilk resmi sergilenirken, duvar resmi “Son Akşam Yemeği”nin betimlendiği büyük halı da Clos Lucé Şatosu’nda sergilendi. Amboise’da sergilenen bu halı 500 yıldan bu yana ilk kez Vatikan Müzesi’nin dışına çıktı. Londra’da açılan “Leonardo da Vinci: Çizimlerle Hayat” sergisi, İngiltere’nin 12 farklı kentinde de sergilendi. Ve Louvre Müzesi’nde Leonardo da Vinci’ye ithaf edilerek açılan sergi binlerce kişi tarafından izlendi.

Ülkemizde de, “Leonardo da Vinci’nin 500. Ölüm Yıl Dönümü” nedeniyle çok önemli bir Leonardo projesi gerçekleştirildi. Bir grup Türk entelektüel (ressam, heykeltıraş, yazar, şair, yönetmen, gazeteci, sanatçı) “Leonardo da Vinci’ye Saygı” adlı bir yolculuk yaptılar

Türkiye’den Amboise’a. Leonardo’nun, ömrünün son üç yılını yaşadığı mekanları ziyaret ederek, günlerce onu andılar. Ve onun izinde; sezgilerinin, hayal güçlerinin zembereğini kurarak, üretecekleri yapıtların nüvelerini biriktirdiler. Kadim zamanlardan bu yana

sanatın en temel izleğidir “yolculuk”. Ve bizim Leonardo da Vinci’ye yolculuğumuz;

dünyanın ve tarihin akışını değiştiren bir büyük üstadın izinden; geçmişe, insanlığın en önemli hafızasına yolculuktur. Bir yolculuğun öyküsüdür bu etkinlik; insanın insana yolculuğunun öyküsü. Bu yolculuğa katılanlar, Leonardo’ya gönderme yaptıkları

yapıtlarıyla çoğalttılar etkinliği. Çağdaş Türk Sanatı'nın en önemli birikimlerini oluşturan,

sanatımıza eşsiz değerler katan, öncü ustaların ve genç sanatçıların; yaratıcı güçlerinin,

yaşamsal imgelerle yüklü birikimlerinin, özgün biçimlerinin varsılığıyla yüklü her bir yapıt.

Kendilerine özgü birikimlerinin, düşlerinin renkleriyle boyanmış görsel bir belk oluşturdular.

Paris'te yaşayan ressam Onay Akbaş'ın düşlediği "Leonardo da Vinci'ye Saygı" projesini, İbrahim Karaoğlu'nun küratörlüğünde ve Emre Sefer'in koordinatörlüğünde, Leonardo'nun ömrünün son üç yılını yaşadığı Amboise kentine bir yolculuk yaparak başlatıldılar. Yolculuk sonrası, her sanatçı, orada duyumsadıklarını; Leonardo'ya gönderme yaptıkları resim, heykel, kitap ve belgesel bir filme dönüştürerek, İstanbul, İzmir ve Bodrum'da sanatseverlerle buluşturdular. Pandemi koşulları sonrasında Fransa (Amboise) ve İtalya (Vinci) sergilerini gerçekleştirecek olan "Leonardo Da Vinci'ye Saygı" ekibi bu proje için yapılan tüm yapıtları çok büyük bir sanat şöleniyle Çankaya Belediyesi Doğan Taşdelen Çağdaş Sanatlar Merkezi'nde Ankaralı sanatseverlerle de buluşturdular.

Yalçın Gökçebağ, Son Akşam Yemeği
Tuval Üzerine Akrilik

Devrim Erbil, Ergin İnan, Tülin Onat, Yalçın Gökçebağ, Fevzi Karakoç, Bedri Baykam, Onay Akbaş, Cem Sağbil, Mercan Dede (Arkın Ilıcalı), Barış Sarıbaş, Bahar Organer, Burçin Erdi gibi sanatçıların, çok büyük boyutlu resim ve heykelleri sergilenirken Prof. Dr. İlber Ortaylı, şair Ahmet Telli, yazar Nedim Gürsel, Sunay Akın, İbrahim Karaoğlu, Metin Celal, Durmuş Akbulut ve Yalın Alpay'ın yazılarından ve sergilenen ya-

pıtlardan oluşan "Leonardo da Vinci'ye Saygı" kitabı sanatseverlere ulaştı. Yönetmen Durmuş Akbulut'un proje katılımcılarının Fransa ve Türkiye'de gerçekleştirdikleri etkinliği yansıtan "Leonardo da Vinci Belgeseli", çok özel bir filme dönüştürülerek sergi etkinlikleri süresince her gün izlenildi. Etkinlik kapsamında, tiyatrocu Mehmet Erbil'in çocuklar için hazırladığı oyun da sanatseverlerle buluştu. ■

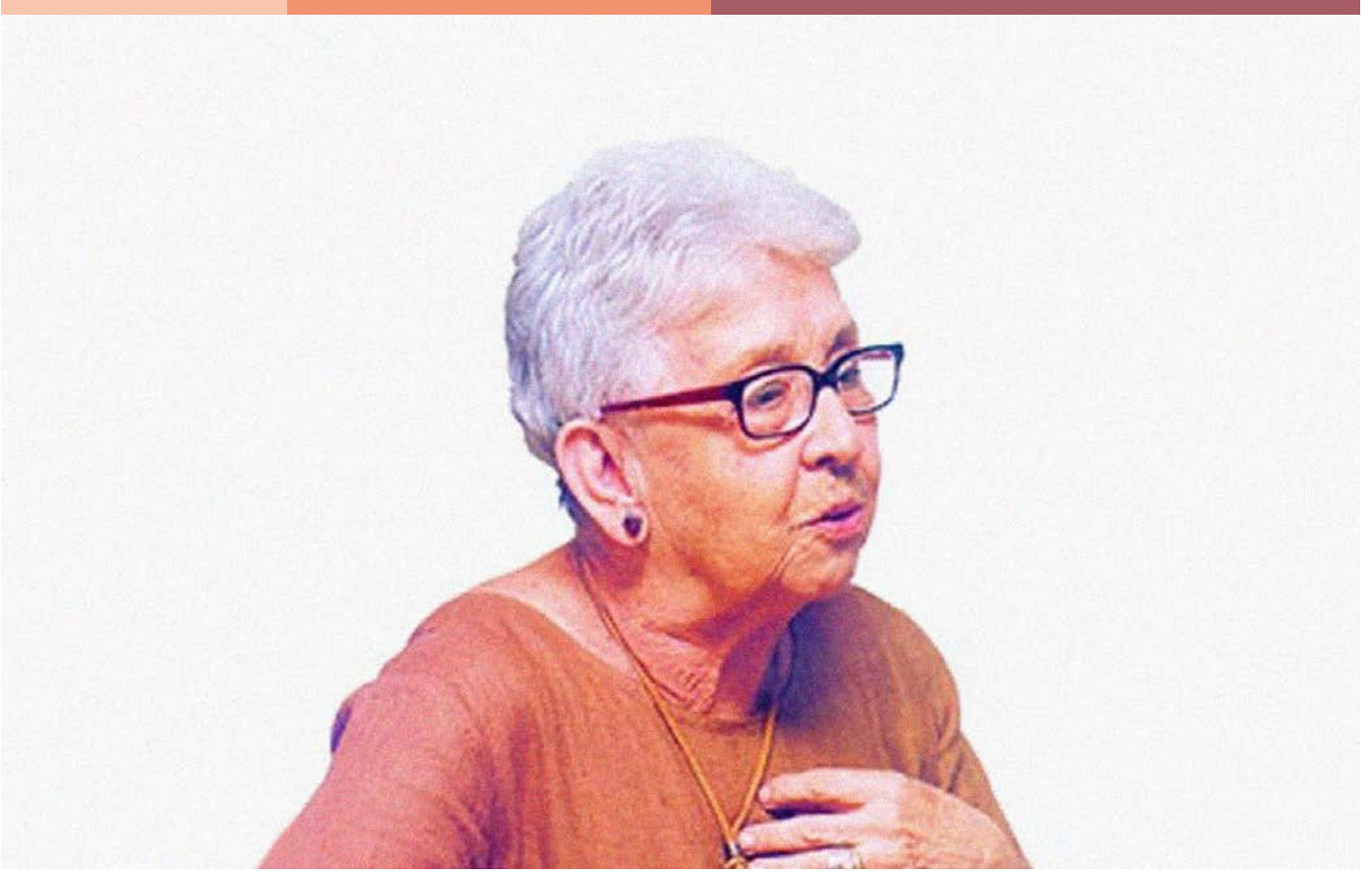
Ergin İnan, Leonardo'ya Saygı
Tuval Üzerine Akrilik

Ergin İnan, Leonardo'ya Saygı
Tuval Üzerine Akrilik

Bahar Organer, İsimsiz
Tuval Üzerine Akrilik

NAMIDIĞER “VINCENT EWING”! NİHAL YEĞİNOĞLU

Liseyi bitirdiği yıl bir roman yazar. Basmayacaklarını düşündüğü için “Amerika’lı bir yazarın romanını çevirdiğini” söyleyerek yayınevine verir. “Vincent Ewing” adıyla basılan bu roman 1950’li yıllarda üst üste baskılar yapar. Genç Kızlar, neredeyse elli yıl sonra ilk kez Can Yayınları’ndan Nihal Yeğinoğlu adı ile basılır.

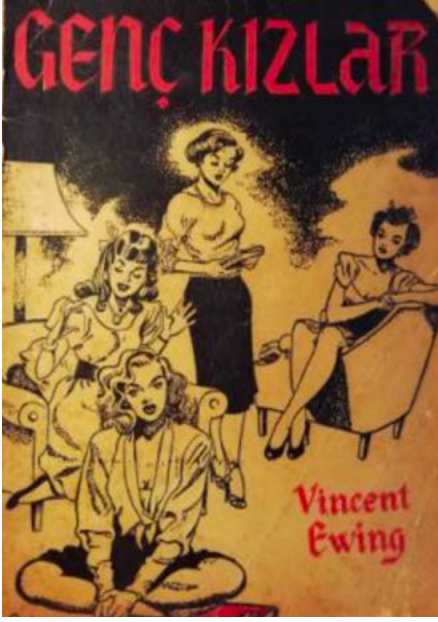
Füsun ARDA ÖZŞAHİN

L 940’ların sonu... Genç Türkiye Cumhuriyeti... Liseyi yeni bitirmiş bir genç kız... Cumhuriyetin ilk yıllarında doğmuş olan bu genç kız, sekiz yaşından itibaren yazar olmak istemektedir. Anne ve babasının ayrılığı ile aile bütçesine katkı için edebiyat dünyasına çevirilerle girer. Ancak tüm istediği, yayınevine yaptığı çevirileri değil, kendi romanını götürmektir. Liseyi bitirdiği yıl, “*Dur bakalım, daha küçüksün*” diyerek roman yazamayacağını düşünenlere rağmen bir roman yazar. Onun ro-

manını basmayacaklarını düşündüğü için “Amerika’lı bir yazarın romanını çevirdiğini” söyleyerek yayınevine verir. “Vincent Ewing” adıyla basılan bu roman henüz “best seller” kavramının olmadığı 1950’li yıllarda üst üste baskı yaparak çok satar...

Romanının çok beğenilmesi durumunda yazarı olduğunu itiraf etmeyi düşünen genç kız, kitabın erotik yanı öne çıkarılınca yapıtını sahiplenemez. Neredeyse elli yıl sonra *Genç Kızlar*, Can Yayınları’ndan ilk kez Nihal Yeğinoğlu adı ile basılacağı zaman Er-

dal Öz ile yaptığı ve kitaba önsöz olan söyleşide şöyle anlatır:

“Romanım çok, hem de pek çok beğenildi. Gel gör ki erotik yönü fazla öne çıkıyordu. Sanırım bunun bir nedeni de romanda ‘genç kızlık’ kavramıyla ‘cinsellik’ kavramının harman edilmiş olmasıydı. Konu ‘genç kadınlar’ olsa etkisi bu denli sarsıcı olmazdı, diye düşünüyorum. Kısacası, ben bir genç kız olarak bu romana sahip çıkmaktan çekindim.”

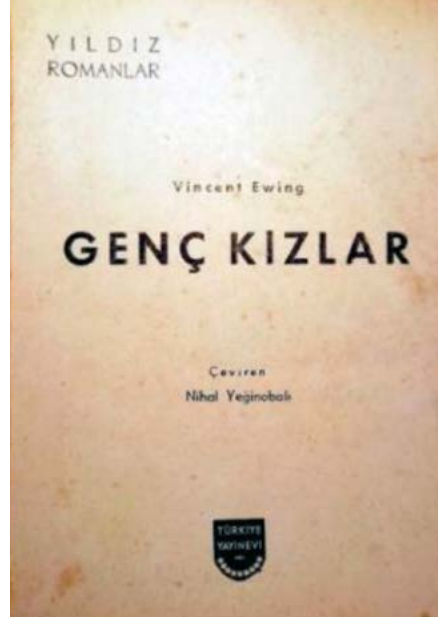
Böylece, *Genç Kızlar* romanı yıllarca Vincent Ewing adıyla basılır.

“Bir erkek adı arkasına” sığınmak!

Cumhuriyetin ilk yıllarında doğan Nihal Yeğinobalı, beş yaşında ilkokula başlamış, sekiz yaşında yazar olmaya karar vermiş, on yaşında ilkokulu bitirmiş ve Arnavutköy Amerikan Kız Koleji’nde (Robert Kolej) öğrenci olduğu yıllarda yaptığı çevirilerle edebiyat dünyasına katılmış sıra dışı, hınzır bir kadın. Cemal Süreya’nın, “Kendi kitabının çevirmeni” olarak tanımladığı Yeğinobalı, “Tek şansım bir erkek adının arkasına sığınmaktır” der bir söyleşide.

Hınzır yazar, *Genç Kızlar* romanının ilk tanıtım metninde arkasına sığındığı Amerikalı erkek yazarı şöyle tanıtır:

“Vincent Ewing bütün hayatı boyunca bir tek kitap yazmıştır. Ondan evvel veya sonra ne bir tek makale ve ne de

bir tek hikâye yazmıştır. Hatta mektepte bile en sevmediği işlerden biri tahrir vazifesi yazmaktı.

1905’de New York’ta doğan Ewing bir tiyatro mektebinde memur olarak çalışırken *Genç Kızlar* (*The Curtain Sweeps Down*) mevzuunu buldu. Birkaç ay içinde bu romanı yazdı ve bir daha da eline kalem almadı.

Ailece zengin olan Vincent Ewing yenisinden roman yazması için kendisine yapılan bütün cazip teklifleri reddetmektedir.”

Bu açıklama yetmez, bir de Vouge dergisinden bulunduğu Fransız soylusu Kont de Paris’in fotoğrafını keserek “işte bu da Vincent Ewing” diyerek hayali yazarı cismani kılar. Kitap Türkiye Yayınevi tarafından basılır. Kitabın ilk baskısında Vincent Ewing bir karakalem resim ile yer alır. Yeğinobalı, kırk yıl sonra (gerçi daha önce de açıklamış olmasına rağmen dikkate alınmamıştır) gerçeği açıkladığında bu muzip oyundan gizli bir keyif aldığını saklamaz. Ancak yarattığı ve arkasına sığındığı bu erkek persona uzun süre peşini bırakmayacaktır.

Bir Cumhuriyet Çocuğu

İşte bu hınzır kadını 15 Mart 2020’de kaybettik. Nihal Yeğinobalı (1927-2020), neredeyse bir cumhuriyet tarihini arkasına alan yaşamına çok sayıda çeviri ve kendi yapıtlarını sığdırarak aramızdan ayrıldı.

16 Kasım 1927, Manisa doğumlu yazarın tam adı Zeynep Nihal Yeğinobalı’dır. “Vincent Ewing” ve “Süreyya Sarıca” takma adlarını da kullanmıştır. Arnavutköy Amerikan Kız Koleji’nde eğitimine devam ettiği sırada ilk çeviri kitabı Robert Hichens’in Allahın Bahçesi 1946 yılında yayınlandığında henüz on dokuz yaşındadır. Arnavutköy Amerikan Kız Koleji’ne başladığı günlere kadar geçen çocukluk yıllarının yer aldığı ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarına tanıklık eden Cumhuriyet Çocuğu adlı kitabında da anlattığı gibi modernizasyon projesi ile kimliği şekillenen güçlü bir kadındır Yeğinobalı.

Vincent Ewing’in ikinci romanı!

Genç kadın çok tutan bu ilk romanın ardından bir Amerikalı ile evlenerek ABD’ye gider, iki çocuk sahibi olur. Bu arada New York Eyalet Üniversitesi’nde edebiyat öğrenimine başlar. Türkiye’ye gelişlerinden birisinde kendisinden istenen tefrika bir roman Vatan gazetesinde yayınlanır. İşte bu ikinci roman *Eflatun Kız*’ın başına gelenler daha da karmaşıktır ve bu kitap da Vincent Ewing’den nasibini alacaktır.

Eflatun Kız, üç kez yeniden yazılır. İlk Vatan Gazetesinde tefrika edilmek üzere yazılan Nihal Yeğinobalı adı ile çıkan *Eflatun Kız*’dır. Yıl 1957’dir. İlk romanı *Genç Kızlar*’dan yedi yıl sonra gelen bir romandır *Eflatun Kız*. Beğenilen roman basılmak istenmesine rağmen Yeğinobalı Amerika’dadır ve ilgilenemez. Ancak bir kaç yıl sonra evliliğini sonlandırıp yurda dönünce paraya ihtiyacı olur, bu kez yayınevine o teklif eder *Eflatun Kız*’ın basılmasını. Aldığı yanıt “Hangi *Eflatun Kız*” olur. Kitap unutulmuştur. Bu sırada Altın Kitaplar, *Genç Kızlar*’ı yeniden basmak isteği ile gelir ancak Yeğinobalı *Eflatun Kız*’ı yayınlamayı istemektedir. Yayıncının her iki kitabı da Vincent Ewing adı ile basmasına razı olmak durumunda kalır. Böylece *Eflatun Kız*’ın Yelda’sı, Lilac Gırl’de Antonia olur, Yeşilce, Orleana olur, sofradaki enginarlı bakla, deniz kabuklarında fırınlanmış yengeç eti olur, mercimek çorbası, ka-

rides çorbası ile yer değiştirir. Nihal Yeğinobalı yine kendi eserinin çevirmeni olarak yer alır! Vincent Ewing bir kez daha genç kadının adının önüne geçmiştir.

1964 yılında yeni bir düzenleme ile basılan bu kitap 1988 de tekrar Nihal Yeğinobalı'nın eseri olarak *Mazi Kalbimde Bir Yaradır* adıyla üçüncü kez basılacaktır.

Vincent Ewing adından kurtuluş

Nihal Yeğinobalı altmış beş yaşına kadar yaptığı çevirilerle hayatını sürdürür. Çocukları artık çeviri yap-

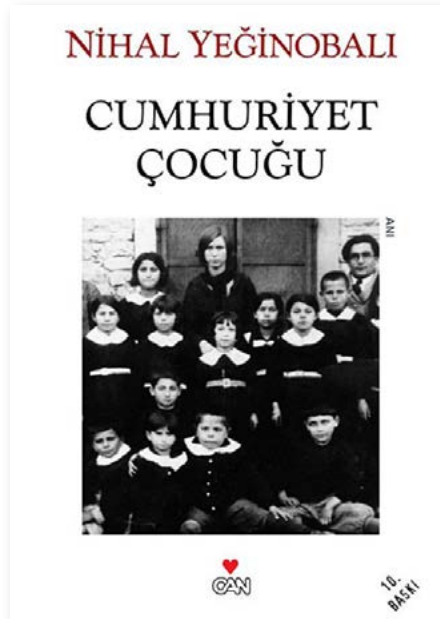
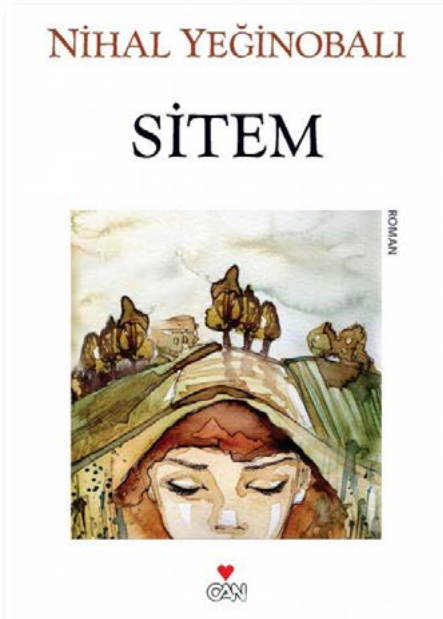
mamasını, sadece kendi romanlarını yazmasını ister ve ona bakacaklarını söylerler. Başlangıçta bunu bir onur sorunu haline getiren yazar, yetmiş yaşına yaklaşıncı çocuklarının bu isteğine uyar ve *Sitem* (1997), çocukluk anılarının yer aldığı *Cumhuriyet Çocuğu* (1999), *Belki Defne* (2005) ve son romanı *Gazel* (2007)'i yazar.

Yapıtlarında dönemine göre güçlü kadın karakterler yer alır. Kendisi de özgül aşka inanan mücadeleci bir Cumhuriyet kadınıdır. Cinselliği erkekler hak, kadınlara günah gören iki yüzlü ahlak anlayışına, karşı durduğunu ifade eder. Ancak kendisini feminist olarak niteleyenlere; “*Bunları söylüyo-*

rum, ama feminist değilim. Yani düşünülen anlamda. Tüm bunlarla mücadele etmeme karşı, erkekleri ‘tu kaka’ görmedim. Onları sevdim. Sadece düşüncelerini sevmедim..” der.

Feministlerin de “erkek” düşüncesi sevmедiği ama erkekleri sevebildiği üzerine konuşabilseydik keşke aramızdan ayrılmadan, diyerek onu uğurladık bu pandemi günleri öncesinde. Arkasında kalan romanları, anıları, derlemeleri, pek çok çevirisi ve o güçlü, hınzır kadın imgesi oldu. “*Vincent Ewing*” adı ise Nihal Yeğinobalı'nın izin verdiği kadar yaşadı ve öldü. ■

ORHAN KOLOĞLU ve **LOTİ'NİN GİZEMLİ DÜNYASI!...**

“Orhan Koloğlu gazeteci, tarih araştırmacısı ve yazardır. Galatasaray’dan mezun olur. Strazburg üniversitesinde ‘Fransız Basınında Türk’ konulu teziyle, tarih doktorasını verir. Tarih konularında ilgi ve araştırma alanı öyle geniş ve üretkendir ki, insan hayrete düşer.

İttihat Terakki’den İslam dünyasına; masonluktan, Karl Marx’a, Pierre Loti’den, Abdülhamit’e, Türk korsanlarından, Türk-Arap ilişkilerine, basın tarihinden Türk güreşine, Teşkilât-ı Mahsusa’dan Mustafa Kemal Atatürk’e!...

Uzun yıllar farklı ülkelerdeki basın ataşeliği görevini, araştırma merakı ve sevgisiyle, hayal gücüyle birleştirince, pek çok yabancı gazete arşivini hallaç pamuğu gibi atar, derlediği bilgileri akıcı bir dille kitaplara döker.

Öyle ki doksan yıllık ömründe, doksan esere imza atar. Böylesine verimli yazı hayatı kaç yazara nasip olmuştur ki!.. Keyifli ve dolu dolu yaşamış, güzel bir ömür sürmüştür. Böylesine üretken bir entelektüel, ne yazık ki 2020 Mart ayında yitirdik”.

Erkan OYAL

Orhan Koloğlu, Türkiye’nin bir döneminde iz bırakan romantik bir romancıyı ölümünden nerdeyse yüz yıl sonra özel bir ilgiyle büyüteç altına alır; Fransız bahriye subayı, yazar, Türk dostu lakaplı Pierre Loti...

Loti ilginç bir kişidir. Zaman zaman gerçek bir Türk dostu mu, yoksa bir ajan, bir casus mu olduğu tartışılmıştır. Loti’nin iki uç arasında nereye yerleştirilebileceğinin yanıtını Orhan Koloğlu verecektir.

Loti’yi araştırır ve iki kitapla, gazetelerde ki köşe yazılarıyla yaşamını ve ilişkilerini gözler önüne serer.

20. Yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu ağır bir trajedi yaşamaktadır.

Bunun siyasetçilere, aydınlara, halka ve özellikle kadınlara yansıması farkıdır. Mektuplar bunun kanıtıdır. 1919-1923 yıllarında Türkiye’den Loti’ye gönderilmiş iki yüz civarında mektubu tek tek inceleyen, Paris’te Loti’nin torunuyla, hayattaki yakınlarıyla konuşarak aydınlatan Koloğlu’dur. Loti’nin kişiliği, Türklere olan ilgisi ve Türkiye’yi savunan yazıları söz konusu mektuplarda ve Fransız gazetelerinin kupürleri üzerinden değerlendirilir.

O yazılarda ülkesini kaybetmek üzere olan bir halkın acılarını ve Osmanlı kadınının sosyal yaşamındaki baskı ve kuşatmayı, bir yabancıya duyulan platonik sevgiyi ve daha nice samimi duyguyu görürüz.

Loti'ye gönderilen mektupların dili Türkçedir. Arap alfabesiyle değil, Latin harfleriyle kaleme alınmıştır. Örneğin İstanbul damgalı bir zarf içindeki "Cariyeniz Neyr" imzalı mektupta şu satırlar göze çarpar;

"Turktche yazdığınız mektoub o kadar beni taadjud itdi taarif idemem. Hidj bilmez idim ki beuyle fassih ve eyi, osmanldja yazassiniz. Bir djumle koussour yok. Tebrik iderim."

Peki kimdir bu Pierre Loti ?

Asıl adı Julien Viaud. Vatour adlı Fransız savaş gemisinin komutanı. Uzak Doğu, Yakın Doğu gezip duruk, 1900'lerin başında, yolu bir gün İstanbul'a düşer. Düşüş o düşüş, bir daha Asitaneden kopamamış bir oryantalist yazar. Diğer oryantalistlerden farkı, doğu yaşamına eleştirel yaklaşması değil, onu savunmasıdır!...

Romantik Loti

19. yüzyılda Batı toplumlarında insanlar, maddi değerlere adeta tapmaktadır. Pek çok Batılı aydın, kapitalist "medeniyet"ten yüz çevirmeye başlamıştır. Pierre Loti de aynı görüştedir.

Doğudaki, İstanbul'daki asude hayat onu cezbeder. Sık sık Türk kıyafetleri giyer, başında fesle sokak sokak dolaşır, kahvehanelerde nargile içer, rastladığı sıradan insanlarla hoşbeş eder.

Şark kadınlarını tanıma isteğiyle adeta yanıp tutuşur. Onlara yaklaşmak için inanılması güç yollara baş vurur. Doğunun kadınları da onu dost sayar, içtenlikle sırlarını açar. Kimi platonik, kimi gerçek aşkla ona bağlanır.

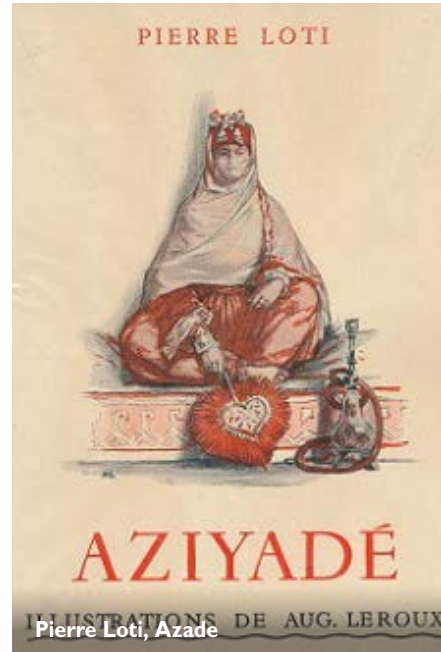
Loti bu büyük rüyanın kaybolmaması için, Batı'nın uğursuz kötülüklerini İstanbul'a taşıyan trene bile karşı çıkar !.. Çünkü o trenin yaşamı değiştirmesinden, yok etmesinden korkar. Türkiye'yi sever, Avrupa'yı taklit eden Pera'lı yabancılardan, levantenlerden ve turistlerden nefret eder.

Loti Türklerin hayvan sevgisine bile hayrandır. II. Meşrutiyet'te Belediye Meclisi başıboş köpeklerin Hayırsız Ada'ya gönderilmesine karar vermiştir. Loti böyle

bir şeyi Türklerin yapamayacağını ileri sürmüş, suçu Meclis'te çoğunluğu oluşturan azınlık temsilcilerine atmıştır.

"Yüzyıllar boyunca İstanbul sokaklarında başıboş dolaşan köpekler hoş görülmüş, beslenmiş, yavruları yağmurda ıslanınca sokağa inilip dikkatle üzerlerine örtü konmuştur. Zavallı köpekler 4-5 yüzyıl süren sadakatten sonra ve tek bir kişiyi ısrımadıkları halde katliamların en fecisine mahkum edilmiş bulunuyorlar. Ölmek için bir birlerini yiyerek ortadan kalkmaya terk edildiler."

Şark'taki yaşama duyduğu hayranlık, tüm renkleriyle romanlarına yansır. Bütün romanları Doğu yaşamına övgü doludur. Loti romantik akımın son temsilcisidir. Başarılı bir romancı olarak, 1891'de Fransız Akademisi'ne kabul edilmiş, 1910 yılında Legion d'Honneur nişanıyla onurlandırılmıştır.

Türksever Loti

Loti'ye göre Türkler, altın kadar hassas ve temizdir. "Burası sömürünün olmadığı, eşitliğin tam olarak yaşandığı bir yerdir. Türkler günde beş defa camiye gider, geceleri de atalarının mezarlarının yanı başındaki ağaçların gölgesinde oturup sıkıntılı dünyamızdan uzak, sonsuzluğu hayal ederek çubuklarını tüttüren çiftçilerle, esnaftır.

Ölümler de, sanki hayatlarındaki rüyalarına devam ederler. Rüya aynıdır; sadece bir parça daha fazla esrar, bir parça daha fazla sessizlik ve daha çok gece..."

Koloğlu'na göre Loti'nin Türklere duyduğu ilgi ve sevginin iki nedeni vardır; İlki Aziyade'ye olan aşkıdır. O, Loti'nin gençlik aşkının meyvesi ve 1879'da yayımlanan ilk romanının adıdır.

Selanik'te bir haremde başlayan aşk, olayın yaşlı koca tarafından öğrenilmesi üzerine genç kadının karanlık bir odaya kapatılması ve ölümüyle sonuçlanır.

Harem aşkının gerçekliği zaman içinde çokça sorgulanmış, o devirde bunun mümkün olamayacağı dile getirilmiştir. Bu konuyu bir yana bırakarak, Loti'nin hareme duyduğu ilginin bazı Avrupalılarınki gibi cinsellik arayışı değil, romantizm olduğunu söylemek gerek...

Öte yandan Loti'nin gizli yaşamı da çok tartışılmıştır. Galatada kötü şöhreti olan bir kahvehaneyi işleten yaşlı İtalyan fahişe "Bizum Madam" Loti'ye yardım ettiği bilinir. Loti limandaki tehlikeli ve kirli işlerin döndüğü bu kahveye ön kapıdan tabanca taşıyan bir Avrupalı olarak girer arka kapıdan sıradan Türk olarak çıkar. Ancak hareme girmek için bu kılık kıyafet değişikliği yeterli midir!...

Loti'nin Türkleri sevmesinin ikinci nedeni ev yaşamı dışında, Türklerin gayrimüslim topluluklara gösterdiği hoşgördür. Türkler aleyhine Batıda yürütülen kötüleme kampanyasının gerçek olmadığını gözleriyle gören Loti bunu romanlarında sergiler.

"Mutsuz Kadınlar" romanındaki gibi, kadınların eş seçmekte söz haklarının olmamasına eleştirel yaklaşıp da, temelde Osmanlı yaşamına toz kondurmaz.

Loti'nin Aşk Defteri...

Piyer Loti, pek çok genç kadının gönülünü çelmeyi başarmıştır. Azade'yle olan gerçek aşk dışında Loti'yi hayalinde yaşatarak, duygularını mektuba döken kadın sayısı hiç de az değildir. Hatta Loti aşkına Fransa'ya kaçmayı başaran Paşa kızlarına bile rastlanır.

Pierre Loti sık sık kahvehanelerde nargile içer, rastladığı sıradan insanlarla hoşbeş ederdi.

Belkıs Haydar İstanbul'un gece hayatında tanınmış bir kadındır. Loti'ye onun kedisi olmak istediğini bildirir. Loti de kedisine onun adını vererek gemisinde vaftiz ettirir. Bu olayın İstanbul kadar Paris'te de yankıları olmuştur.

Sadece Loti'nin çevresi veya tanıdıkları değil, tanımadığı pek çok hayranı da devamlı ve romanlarındakinden daha hararetli mektuplar yazmıştır.

İzmirli Nesime Ragıp hanım, Loti'nin Japon sevgiliyle bağlantı kurarak, kendine "İzmirli Krizantem" adını vermiştir. Arkadaşı Leyla hanıma mektup yazarak Loti'ye olan duygularını paylaşır. Leyla da İzmirli Krizantem'in mektubunu tercüme ederek Loti'ye gönderir. Leyla hanım, Nesime hanımla birlikte kendisinin de Loti'yi hayallerinde paylaşamadıklarını anlatır Loti'ye.

O Leyla hanım ki, bir gün Loti'nin kayığını bir yalının önünde görmüş, yanın-

daki genç kadını kıskandığını da açık kalple yazmaktan çekinmemiştir.

İstanbul'u kolaçan eden Loti'ye kadın dostlarından gelen bazı mektuplarda resminin polis memurlarına verildiği ve dikkatli olması istenir. Tebdili kıyafet gezse de Abdülhamid'in pek yaman polisi, çapkın ve romantik yazarın nerele-re girip çıktığını adım adım izlemekte, rapor etmektedir. Ne var ki bu izleme sırasında Loti'nin hiçbir şekilde rahatsız edilmemesi için Jurnalcilerin bizzat sultan- dan emir aldığı anlaşılıyor. Aksi halde koskoca mezarlıktan Aziyade'nin mezar taşını söktürüp, gemisine taşıması ve yerine başka bir taş koydurması mümkün olabilir mi?

Loti'nin Türkçeye Hayranlığı

Loti, büyük aşkı Aziyade'yle konuşabil- mek için uğraşmış, didinmiş sonunda Türkçe konuşmayı öğrenmiştir.

Loti'nin İstanbul'daki hayatı tanıma ve Türkçeyi öğrenmesinde Zeki Magha- mez adlı Suriye asıllı tacir önemli rol oy- namıştır. Suriyeli Zeki, günlük gazeteler- deki haberleri sık sık çevirerek Loti'nin Türkleri tanınmasına yardımcı olmuştur.

Loti, günlük yaşamda sıkça kullanılan, Türkçe kelimeleri bir deftere Latin harf- leriyle kaydetmeye özen göstermiştir. Örneğin; Chou tarafa deun (şu tarafa dön), azdjik yuriedjehiz (azıcık yürü- yeceğiz) bou tchok bile (bu çok bile) ...

Loti zamanla Türkçeyi daha çok sevmiş, daha da bağlanmıştır. Romanlarında pek çok Türkçe sözcük, bazen cümle olarak yer alır. Türkçeye öylesine bağlanmıştır ki, felç geçirdikten sonra anadili Fransız- cadan önce Türkçe konuşmayı hatırladı- ğı söylenir.

Büyük Türk Dostu Loti...

Loti, saltanat mensuplarıyla, siyasetçi ve tanışır, dostluklar kurar. Abdülmecid Efendiyle, sadrazam Said Halim Paşa'yla arkadaşır.

Yeni romanlar üretemediği 1910'lu yıl- larda bütün gücüyle, Türklere yöneltilen haksız suçlamalara, aşağılamalara karşı çıkmaya çalışır.

İtalya'nın Libya saldırısını ardından Bal- kan Savaşı'nda Batı'nın tutumunu yeren gazete yazılarıyla, Avrupa'nın karşısına tek başına dikilir.

Loti'nin bu tek kişilik mücadelesi, tüm umudunu kaybetmiş İstanbul halkının kalbinde fırtına estirmiş ve 1913'deki İs- tanbul ziyareti, büyük yankı yaratmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'ye savaş ilan eden kendi hükümetini de sert sözlerle eleştirir ve Fransa'yı İngiliz em- peryalizminin peşine takılmakla suçlar.

1918'e gelindiğinde Batılıların Osmanlı İmparatorluğunu paylaşma hazırlıkları açıkça ortaya çıkmıştır. Loti, Türklere haksızlık yapıldığını savunan yeni bir broşür bastırıp, gizlice dağıtmaya baş- lar.

Fransız sansürü Türkler lehine yazı ya- yımlanmasını yasaklamaktadır. Loti, hatırı sayılır dostlarının da yardımıyla, yazılarını gazetelerde yayımlatmayı ba-

şarır. Bu mektuplar, Yunan ve Ermeni iddialarını çürüten savunmalardan oluşur.

“Büyük Türk dostu” olarak anılması işte bu kampanyayla başlamıştır. 1910’larda kökleşen “Büyük Dost” lakabı artık sadece onun için kullanılmaktadır.

Türkiyeden Loti’ye tekrar mektup yağmuru başlar. Osmanlının bahtsız çocukları onda gerçek bir dost bulmuştur. Mektuplar, Osmanlı Birliği adına yalvarış ve minnet duygularıyla yüküldür...

İstanbul Darülfünunu Loti’ye fahri profesörlük verir. Galatasaray Lisesi’nde, Loti’nin fotoğrafı tören salonuna asılır. İstanbul Belediyesi büstünün üniversite şeref salonuna konulması kararı alır. Abdülmecid, Pierre Loti Derneği’ni kurarak, fahri başkanlığını üstlenir.

Bu arada ilk şaşkınlık atlatılır, Anadolu ihtilali başlar. Loti genç bir ihtilalci gibi Fransadan Türkiye lehine yeraltı faaliyetine devam eder. “Kahraman savunucu, büyük dost”a mektup desteği sürmektedir. Yalvaran yazıların yerini artık propaganda kampanyasının planlı havası almıştır.

22 Ocak 1920’de Loti “İstanbul Hemşerisi” ilan edilir, ertesi gün de “Loti Günü” olarak kutlanır.

1920 yılı pek çok önemli olayla doludur; 16 Mart 1920’de İngiliz ve Fransızlar İstanbul’u işgal etmiştir. 5 Nisan’da İstanbul hükümeti, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının idamı için fetva yayınlamıştır. 23 Nisan 1920’de Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmıştır. 25 Haziran 1920’de Yunan Edirne’yi işgal etmiştir. 10 Ağustos 1920’de Sevr Antlaşması imzalanmıştır.

Haziran 1920’de Abdülmecid Loti’ye şöyle yazmaktadır; “Ağır yaralıydık, şimdi ölüme mahkum edildik. Böyle haksızlık görülmüş müdür? İnsan haklarına aykırı olan böyle bir şeyi Avrupa devletleri nasıl yapabiliyor?”

Bu sırada Loti hasta yatağındadır...

Gazi Paşa’nın Mektubu...

Sakarya zaferinin ardından (Ağustos-Eylül 1921) Mustafa Kemal Loti’ye bir mektupla birlikte bir halı gönderir.

Fransa elçisinin eşi Müfide Ferid hanım Gazi Paşa’nın mektubuyla armağanı Rochefort’daki evinde Loti’ye törenle verir. Mustafa Kemal Paşa mektubunda kendisinden “hakların savunucusu ve civanmert yüce Fransız” diye söz eder.

1922’de Loti’ye mektup yağmuru kesintisiz devam etmektedir. On yaşındaki öğrenciden Eczacı Ethem Pertev’e kadar herkes Loti’ye minnetini ve vefasını ifade yarışındadır.

Ama artık ümitler ve gözler İstanbul’dan Ankara’ya dönmüştür. Yunus Nadi 1922 baharında Loti’yi Türkiye Matbuat Birliği’nin şeref üyeleri listesinin başına kaydettiğini bildirir.

Bu arada Abdülmecid yine devrededir. Mektuplarını artık “Veliaht Prens” olarak imzalamaktadır.

Büyük Zafer’den bir iki hafta önce Ağustos 1922 tarihli mektubunda; “Güzel ve sakın boğazımızı korsan gezintileriyle, bir deniz üssüne çeviren Yunan savaş gemilerinin gözlerimizin önünde devamlı duruşunu, Dolmabahçe Sarayındaki aralıksız ikametim yüzünden beni mahkum ettiği üzücü manzara, her anımı dolduran bu işkence, beni hasta ediyordu. Bundan sıyrılabilmek için Çamlıca’daki evime, çamların gölgesine ve tabiatın eşsiz ve dinlendirici sessizliğine sığınmak zorunda kaldım. Orada zamanımı okumaya, resme ve müziğe hasrediyorum. Nadiren de basına sert fikirlerimi açıkladığım oluyor. Şimdilik bütün yaptığım bu” diye yazmaktadır.

Bu mektup, Anadolu’da Kurtuluş Savaşı’nın en şiddetli günlerinde, Veliahtın Bağlarbaşı’ndaki köşkünde resim, müzik ve okumayla vakit geçirdiğini gözler önüne sermektedir.

Orhan Koloğlu araştırması sırasında Loti’nin torunuyla konuşurken, sormayı tasarladığı bir soruyu onun kendisine yönelttiğini aktarır; “Türkler Loti’nin eserleri ve düşünceleri için ne diyor?”

Koloğlu Atatürk’ün gerçekleştirdiği devrimleri uzun uzun anlatır ve “Loti bugün Türkiye’ye gelmiş olsaydı pek memnun kalmazdı. Türkiye şimdi o kadar farklı ve onun hayallerinden o kadar uzak ki” der.

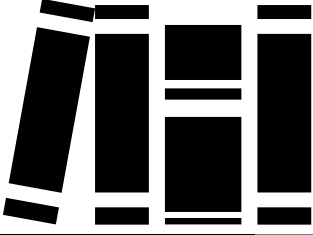
Asıl adı Julien Viaud olan Pierre Loti Fransız deniz subayıdır.

Sonra Koloğlu sorar; “Ya siz, ya sizin çocuklarınız sizler ne düşünüyorsunuz?”

Loti’nin torunu gülümser, “15 yaşındaki oğlum son günlere kadar Mao’ya hayrandı. Odası onun resimleriyle doluydu. Şimdi Mao’nun modası geçti, o da hepsini indirdi, yeni idolünün kim olacağını kestirebilmek mümkün mü?” ...

Piyer Loti, Lozanı ve Cumhuriyet’in ilanını göremeden hayattan ayrıldı. Edebiyat yönüyle, harem dahil Osmanlı yaşam tarzına duyduğu hayranlıkla olmasa da, Türklere duyduğu sevgi, Osmanlı’nın yıkılışı ve Türkiye’nin kurtuluş/kuruluş yıllarında Fransa’da Türk haklarını açıkça savunması bile Türklerin kalbinde taht kurmasına yetmiştir. Türk insanı onda gerçek bir dost bulmuş ve onu “büyük Türk dostu” olarak ilan etmiştir.

Orhan Koloğlu’na çok yönlü Türk dostunu ayrıntılı bir araştırmayla ortaya koyduğu için bir kez daha şükranlarımızı iletmek borcumuzdur. ■

COVID – 19 VE DİSTOPİK ROMANLAR

Edebiyattan öğrendiklerimizle, yaşadığımız günlerin bize distopyalar mı yoksa akılcı bir yeni çağ mı getireceğine karar verecek konumda olabiliriz. Konfor düzenimiz sarsıldığında insanlığı mı öne çıkartacağız yoksa yenik mi düşeceğiz?

Asuman KAFAOĞLU BÜKE

Tüm dünyayı sarsan, milyonlarca insanın hastalanmasına, işsiz kalmasına, ruhsal dengesinin bozulmasına ve dokuz ayda bir milyon üzerinde insanın ölümüne neden olan korona virüsüyle yaşadığımız şu günlerde, benzer felaketleri anlatan romanlarda global facialar nasıl ele alınmış bakalım istedim.

Sir Thomas More 1516 yılında ideal toplumu anlattığı *Ütopya* adlı en ünlü yapıtında, suç oranının düşük, şiddet ve yoksulluğun olmadığı, insanların barış içinde yaşadığı bir toplum kurgulamıştı. Daha sonra ütopya kelimesi imkansız anlatmak için kullanıldıysa da, insanlığın barış ve huzur özlemini de yansıttı. İngiliz filozof John Stuart Mill 1868’de parlamentoda yaptığı konuşmada ilk kez ütopyanın karşıtı olarak “distopya” sözcüğünü kullandığında, bunun bir edebi türün adı olacağını tahmin edemezdi.

Distopik romanlar, iki büyük dünya savaşıyla başlayan 20. Yüzyılın sevilen edebiyat türlerinin başında gelir. Sadece bilim kurgu romanları arasında değil, tüm zamanların en iyi romanları listelerine girer bazı distopyalar.

Aslında ilğimizi çeken şey, hayatın normal akışı bozulduğunda, kabul edilmiş alışkanlıklar değiştiğinde, insan davranışları ve toplumsal doku nasıl etkilenir, bunu bilmek isteriz. Distopya romanları felaket sonrası dünyayı anlatırken sadece çevre

Sir Thomas More 1516 yılında ideal toplumu anlattığı Ütopya adlı yapıtında, insanların barış içinde yaşadığı bir toplum kurgulamıştı.

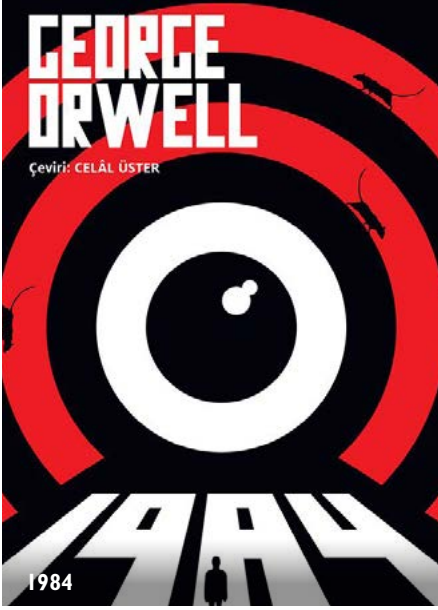
yıkımını değil, bu yıkımla birlikte insan davranışının nasıl değiştiğini de anlatır. Bu konuda pesimist olduklarını söylemek hiç yanlış olmaz. Düzenle birlikte insanlığın güzel sayılabilecek tüm özellikleri de tek tek yok olur.

Distopik romanların öncüsü sayılan, halen dilimize çevrilmemiş olan E.M. Forster’in *Makina Durdu* (The Machine Stops) adlı öyküsü siyasi ve ekonomik yönüyle ilgiliydi daha çok toplumsal çöküşün. Çok daha bilinen ve ülkemizde de çok okunan George Orwell’in 1984 ile Aldous Huxley’in *Cesur Yeni Dünya* romanları ise Forster’in kurgusu gibi yine

kötümser bir dünyayı anlattılar.

Distopya dendiğinde aklımıza geleceklerle ilgili felaketler gelse de, iyi distopya örneklerinin bazıları bu unsurları hiç kullanmadan gelecek karabasanlarını anlatır. Örneğin Philip K. Dick’in *Yüksek Şatodaki Adam* (1962) ikinci dünya savaşını Almanya ve Japonya’nın kazandığı paralel bir zamanı anlatır. Burada ne bilim, ne felaket söz konusu olmadığı halde, saf yaşanmış gerçekler, tarih farklı yazılsaydı nelerin olabileceği üzerine gelişmiş bir kurgu vardır. Amerika Hitler’in baskısıyla köleliğe dönmüş, savaş boyunca Avrupa’da süren ırkçılık tüm dünyayı sarmış, engelliler, muhalifler, Museviler hala toplama kamplarına götürülüp yok ediliyorlardır. Dick’in romanı distopik bir geleceği anlatsa da aslında yaşanmış bir gerçek üzerine kuruludur.

Distopik romanlar teknolojik detaylarla donanmış olduğunda bile, konu açısından mitolojik öykülerden farksızdır. Örneğin 1984’ün kahramanı Winston Smith ve sevgilisi Julia’nın aşkı, Tanrı tarafından gözetlenen ve sonunda cennetten kovulan Adem ile Havva’nın hikayesini çağırıştırır. Roman boyunca her ikisi de birbirlerine sadık kalmayı, kendi düşüncelerine sadık kalmaktan daha değerli tutarlar. Zihinsel olarak ele geçirildiklerinde bile duygusal bağlarının kopmaması onları canlı tutan tek şeydir fakat sonunda onu da yitirirler. Zihinsel olarak beslenmeyen sevgilerinde duygu da kalmaz.

Tam da bu noktada durup distopya romanlarındaki bir eksiklikten söz edebiliriz. Covid-19 dünyaya yayılmasıyla başlayan kısıtlamalar bize insanlığın bir diğer yüzünü gösterdi ve bu hiç de pesimist olmayan bir yüzüdü. Evlerinden çıkmayan insanlar balkonlarda birlikte şarkı söylediler, morallerini yüksek tutmak için konserler verip, birlikte egzersiz yaptılar. Gençler yaşlıları virüsten korumak adına gönüllü olarak yiyecek dağıttı; alışveriş yapmaya bile çıkılamadığı günlerde kur-yelere hediye ve kurabiye verenler oldu. Sonuçta zor durumların insanları sadece kötülüğe itmediğini görmüş olduk belki de. Yabancılaşma yerine depremlerde, yangınlarda ve doğal afetlerde insanların yardımlaşabildiğini, birlikte kafa tutabildiğini, gülebildiğini de gördük.

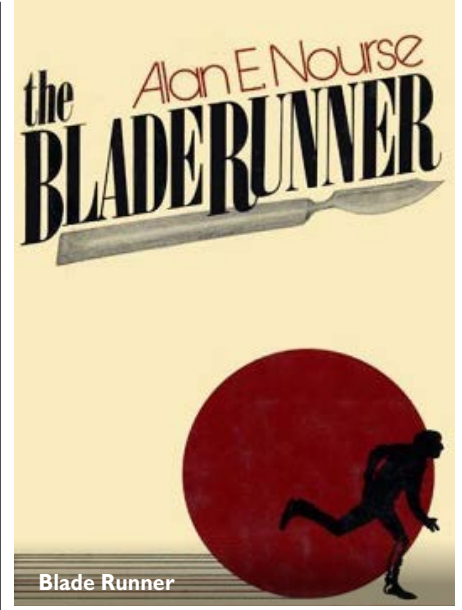
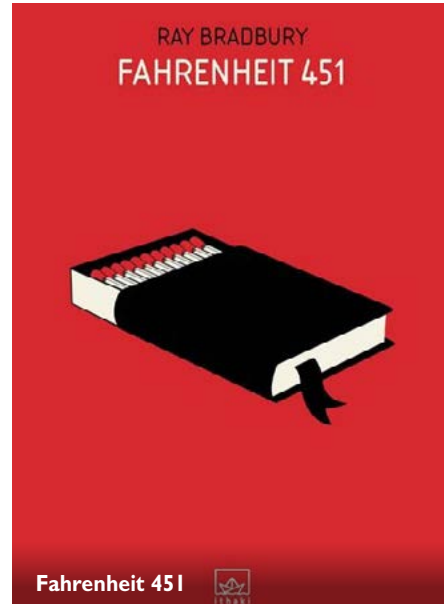

Theodor Adorno *Minima Moralia* adlı eserinde gerçeklik için şöyle bir tanım verir: "Dolaysız olarak yaşamın gerçeğini deneyimlemek için, yabancılaştırılmış biçimi üzerinde düşünmek gerekir." Başka bir deyişle, abartıyı, gerçekten koparılmış düşünceyi gerçeğe ulaşmanın bir aracı olarak algılıyoruz çünkü hiciv yoluyla bir yansımaları görüyoruz gerçekliğin. Sadece edebiyatın yapabileceği bir şey varsa o da, bize insanlığın temel eğilimlerini göstererek, bu eğilimlerin neden olduğu acıyı anlamamızı sağlamasıdır.

Distopyalardan ütopyalara geçsek, Thomas More 38 yaşında yazdığı kitabında hümanist ve akılcı düşünceleri birleştirme çabasıydı. Feodalite karşıtı bir duruşu vardı, siyasi ve dini baskı altında yaşayan halkına barış içinde huzurla yaşanabileceğini anlatmak istiyordu. İdeallerin insanlık yararı için kullanılabilir olduğunu, devletlerin bu idealler ile kurulmasının uzun vadede yeni nesiller kurulabileceğini gösteriyordu.

Şimdi bizler durduğumuz bu noktada edebiyattan öğrendiklerimizle, yaşadığımız günlerin bize distopyalar mı yoksa akılcı bir yeni çağ mı getireceğine karar verecek konumda olabiliriz. Konfor düzenimiz sarsıldığında insanlığı öne mi çıkartacağız yoksa yenik mi düşeceğiz? Bu yüzden yeni baştan distopyaları okumanın belki tam da zamanı.

Edebiyat tarihinde yazılmış en önemli distopya örnekleri olarak şöyle bir seçki yapabiliriz.

- Anthony Burgess "Mekanik Portakal"
George Orwell "1984"
Ray Bradbury "Fahrenheit 415"
Margaret Atwood "Damızlık Kızın Öyküsü"
Cormac McCarthy "Yol"
Aldous Huxley "Cesur Yeni Dünya"
José Saramago "Körlük"
Philip K. Dick "Androidler Elektrikli Koyun Düşler mi?"
Kazuo Ishiguro "Beni Asla Bırakma"
H.G. Wells "Zaman Makinası"
Suzanne Collins "Açlık Oyunları"
Ursula K. Le Guin "Mülksüzler"
Jack London "Demir Ökçe"
Kurt Vonnegut "Mezbaha Beş" ■

KİTAP MÜPTELASI BİR LİDER ATATÜRK

Büyük bir askeri ve politik deha olarak anılan ve adını tarihe altın harflerle yazdıran Atatürk'ü zafere götüren düşünce altyapısı nasıl oluştu? Bunun sırrı öğrenme merakı ve okuma tutkusuyla 57 yıllık yaşamına sığdırdığı yaklaşık 4 bin kitapta yatıyor. Ata'nın zengin kütüphanesinde Balzac'ın Colonel Chabert'i de Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu kitabı da var. Kimi zaman cephede, kimi zaman askeri okul yatakhaneğinde çok sevdiği kitapları hiç elinden bırakmadı. "Eğer kitap okumasaydım yaptıklarımın hiçbirini yapamazdım" diyen Atatürk'ün okurluk serüvenine bir yolculuk yapıyoruz.

Derviş ERDEM

Mustafa Kemal Atatürk'ün yaşamı boyunca 3 bin 997 kitap okuduğu söyleniyor. Bunların 2 bin 151'i Anıtkabir Müzesi, 1741'i Çankaya Köşkü Kitaplığı'nda, 102'si İstanbul Üniversitesi, 3'ü ise Samsun Gazi İl Halk Kütüphanesinde bulunuyor. Bu kitapların 413'ü üzerinde de Atatürk'e ait notlar ve işaretler yer alıyor.

Atatürk'ün okuma tutkusu çocukluk dönemlerine kadar uzanıyor. Babası Ali

Rıza Bey'in, okuma çağına geldiğinde "Adam olmak için okumak, öğrenmek şarttır. Başka çaresi yoktur" sözleri Atatürk'ü okumaya teşvik eden en büyük unsurlardan birisi oldu. Ailesinde ekonomik zorlukların çekildiği çocukluk yıllarında eline geçen parayla kitap aldığı biliniyor. Öyle ki daha ilkökul öğrencisi iken kitap okumayı, sokakta oynamaya tercih etti. Atatürk, ilerleyen yıllarda ise okuma merakını, "Ben çocukken fakirdim. İki kuruş elime geçince

bunun bir kuruşunu kitaba verirdim. Eğer böyle olmasaydım, bu yaptıklarımın hiç birisini yapamazdım" sözleriyle anlatıyor.

Zeuve'de yabancı gazeteleri incelerdi

Atatürk, askeri ortaokulda öğrenimini sürdürürken sadece ders kitaplarıyla da yetinmedi. Yerel dergi ve gazeteleri takip etti. Selanik'te çıkan "Çocuklara

Rehber” adlı haftalık bir derginin fen ve matematik konularında açtığı yarışmaları kazananların başında hep onun ismi yer aldı. Manastır Askerî Lisesi’ne devam ederken, dersleri dışında vatan ve özgürlük kavramlarını işleyen Namık Kemal’in eserlerini, Mehmet Emin Yurdakul ve Tevfik Fikret’in şiirlerini durmadan okuyarak, ezberledi. Fransızca öğretmeni Rodriguez de anılarından Atatürk’ün gayet ciddi, zeki, çalışkan ve elinde daima kitap bulunan bir genç olarak hafızasında iz bıraktığından bahsediyor.

Harp Okulu’ndaki öğrenim yılları ise daha çok yurtseverlik duygularını besleyen, edebiyat ve kültür birikimini hazırlayan tarih kitaplarını okuyarak geçti. Bu yıllarda aynı zamanda ilgi alanındaki yayınları yakından izledi. Hafta sonlarında arkadaşı Ali Fuat Cebesoy’la birlikte, Beyoğlu’nda Galatasaray Lisesi’nin hemen yanında bulunan Zeuvelirahanesi’ne giderdi ve buraya sürekli olarak gelen yabancı gazeteleri saatlerce okurdu. Böylece dünyadaki olaylar ve dış basında Osmanlı İmparatorluğu hakkında yayınlanan yazılardan haberdar olurdu.

Yatakhane de gizli gizli okuyordu

Atatürk, Harp Okulu yıllarında ülke sorunlarıyla daha fazla ilgilenmeye başladı. Ülkede basılması yasak olan, İran’da basılıp gelen ve eşitlik, hürriyet gibi kavramların işlendiği eserleri temin ederek, gizli gizli okudu. Bu kitapları yatakhane de, kötü ışık şartlarında okuyarak, uzun düşüncelere dalıyordu. Voltaire, Montesquieu, Rousseau gibi düşünürleri arkadaşlarıyla birlikte okuyarak tartışıyorlardı. Harp akademisinde, çocukluk yıllarında başlayan birikimlerini ve siyasal gözlemlerini anlatabilmek için el yazısıyla bir gazete de çıkardı. Bu gazetenin çoğu makalesini de tek başına yazdı. Bu girişimlerinin kısa sürede okul yönetimince anlaşılmaması üzerine cezalandırıldı. 1913 yılı Ekim ayında Sofya’ya ataşemiliter olarak atanan Mustafa Kemal, resmî görevleri dışında kalan zamanını yine çeşitli konularda kitaplar okuyarak değerlendirdi. Bu sı-

rada, arkadaşı Nuri Conker’in *Zabit ve Kumandan* adlı eserini zenginleştirerek *Zabit ve Kumandan ile Hasbihal* kitabını yazdı.

Cephede de okumaya devam etti

Atatürk’ün okuma ve öğrenme merakı sadece öğrencilik yıllarına özgü değildi. Okumaya cephede de devam etti. Çanakkale Savaşlarının en şiddetli döneminde masasının üzerinde Balzac’ın *Colonel Chabert*’i, Maupassant’ın *Boule De Suifi* ve Lavendan’ın *Servir* kitapları bulunuyordu. Yaverlerine Büyük Taarruzdan birkaç gün önce *Çalikuşu* kitabını okuduğunu şöyle anlatıyor: “Biliyor musunuz, gece Reşat Nuri Bey’in *Çalikuşu* romanını okumaya başladım. Çok beğendim. İhmal edilmiş Anadolu’yu ve genç bir hanım öğretmenin yaşadığı zorlukları ne güzel anlatmış. Bitirince *İsmet’e vereceğim. Sonra da sizler okuyun...*”

Bitirmeden elinden bırakmazdı

Mustafa Kemal Atatürk, Fransız yazarların eserlerinin çoğunu ise aslından okudu. Çanakkale’de Eceabat’tan, İstanbul’da tanıdığı Madam Corinne’ye yazdığı mektupta, çeşitli romanları kendisine göndermesini istedi. Atatürk’ün okurluğunun belirgin özelliklerinden biri de incelediği konuya ilişkin kitap-

ları bitirmeden elinden bırakmamasıydı. Falih Rıfkı Atay, onun bu özelliği ile ilgili olarak; “*Bir kitabı merak edince, koskoca bir cilt de olsa bitirmeden uyuyamaz veya pek az uyku aralaması ile okumaya devam ederdi*” diyor. Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak da Atatürk ile ilgili bir anısını şöyle paylaşıyor:

“*Bir gezi dönüşü sabahleyin trenden iner inmez, Köşke çıktım. Hizmetine bakanlara, ne durumda olduğumu sorduğumda, ‘İki gün, iki gecedir durmadan kitap okuyor’ dediler. İzin alıp yanına girdiğimde: ‘Eline bir tarih kitabı geçti. Bilmem ne zamandan beri okuyorum?’ dedi. Yorulmadınız mı, Paşam? diye sorduğumda, ‘Hayır, yalnız gözlerim yaşıyor. Onun da çaresini buldum. Birkaç metre tül bent aldirttim. İşte gördüğün gibi, parça parça kestirdim, ara sıra bunlarla gözlerimi kuruluyorum...*”

Son okuduğu "Belleten" dergisi oldu

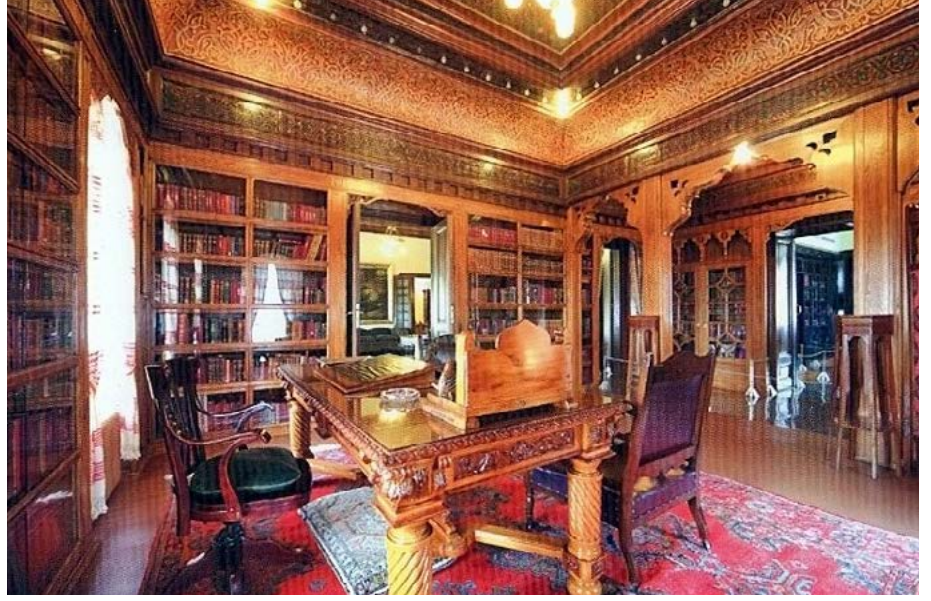
Atatürk’ün özel kütüphanesinin koleksiyonları arasında en geniş yeri tarih kitapları aldı. Hatta o güne kadar yazılan tarih kitaplarının tümünü okuduğu belirtiliyor. Atatürk, özellikle Türk ve İslâm tarihi konularında, Leon Cahun, De Guignes, Leon Caetani, Barthold, Wells gibi tanınmış yabancı yazarların olduğu kadar, Mustafa Celâlettin, Âşıkpaşazade, Peçevi, Hoca Sadeddin, Ahmet Refik, Rıza Nur gibi Türk yazarlarının eserlerini de dik-

katle inceledi. Reşat Nuri Güntekin'in *Çalığı* romanının yanı sıra Grigory Petrov'un *Beyaz Zambaklar Ülkesinde* adlı eseri, Türk Tarih Kurumu'nun "Belleten" dergisi, Jean Jacques Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi*, Ziya Gökalp'in *Türkçülüğün Esasları* da onun "en sevdiğim" dediği ve okumaktan en çok zevk aldığı kitaplar arasında öne çıktı. Atatürk'ün son okuduğunun ise 15 Ekim 1938'de Belleten'in 5/6 sayılı nüshası olduğu öne sürülüyor.

Meclis açılmadan kütüphane açtı

Onu yakından tanıyan Afet İnan, anılarında "Atatürk'ün okumayı çok sevdiği mevzular tarih, coğrafya, dil, hukuk, sosyoloji, ekonomi ve sanat meseleleri idi. Roman az okurdu, fakat şiirden hoşlanır, onları asıl şairlerinden ve güzel okuyan arkadaşlarından dinlemesini severdi" diye anlatır. Atatürk aynı zamanda, başta *Nutuk*, *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*, *Geometri Öğretmenlerine Kılavuz* olmak üzere çeşitli kitaplar kaleme aldı. Kendi özel kütüphanesiyle yetinmeyip, yurt gezilerinde kütüphanelerden kitaplar alması da Ata'nın dikkat çeken özelliği. Atatürk daha Meclis açılmadan kütüphane açtı. Yunus Nadi ile Ziya Gökalp'ten kitap bulmalarını istedi ve bulunanlarla Maarif Kütüphanesi'nin temeli atıldı. Ardından Meclis Hükümetinin kurulmasından sonra

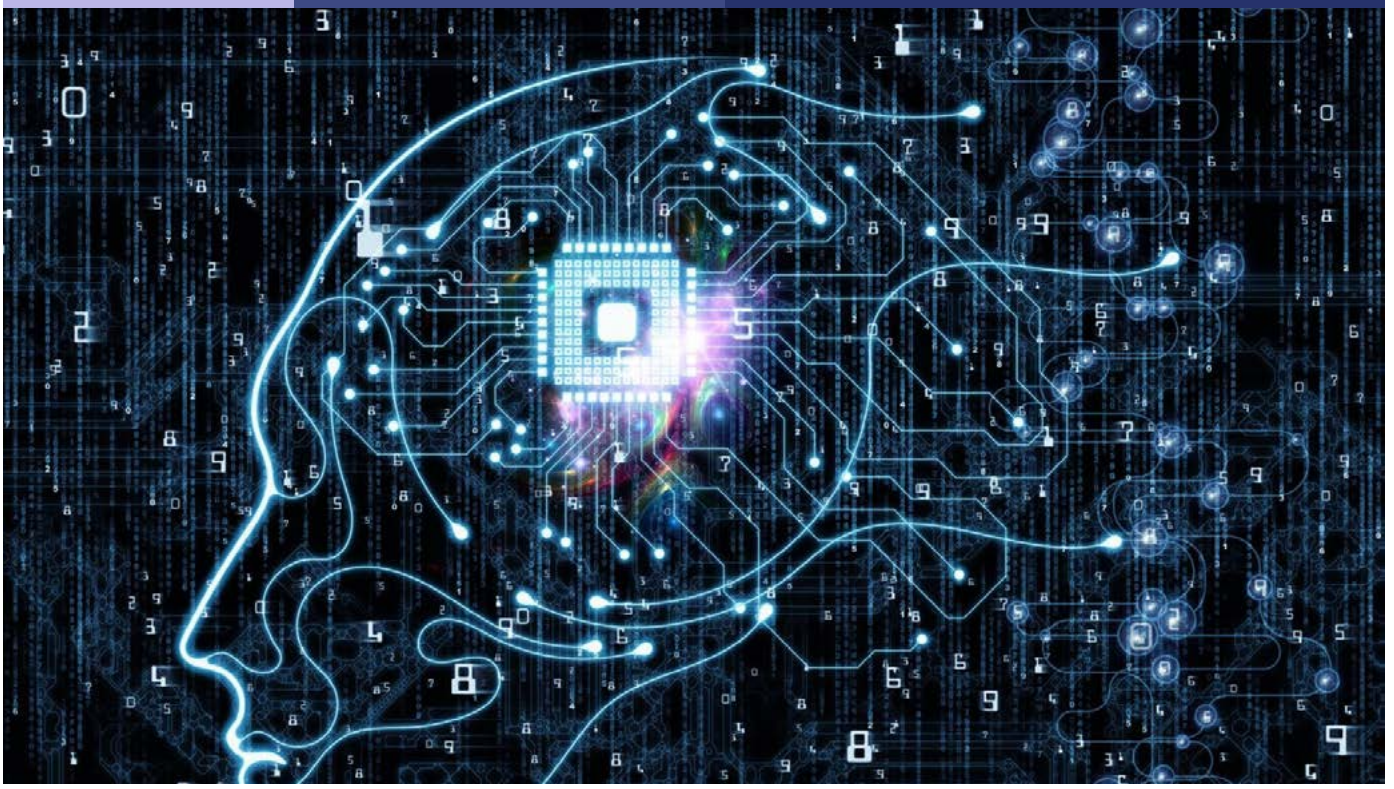
Maarif Vekaleti (Milli Eğitim Bakanlığı) içinde bir Hars (Kültür) Dairesi oluşturuldu ve kütüphaneler bu daireye bağlandı.

Kendine özgü işaretlerle çizirdi

Atatürk'ün okuduğu kitapların önemli bulduğu yerlerini, kendine özgü işaretlerle belirlemesi de dikkat çekici bir özelliği. Kullandığı işaretlerde **xx**: önemli, **xxx**: çok önemli, **müh.**: mühim, **ç.müh.**: çok mühim, **D**: dikkat, **?**: fikre katılmıyorum' anlamına geliyordu. Cümlelerin altını "kuvvetli fikir" anlamına gelecek biçimde kırmızı veya "önemsiz fikir" olarak nitelediklerini de mavi kalemle çiziyordu.

Atatürk'ün savaş meydanlarından Cumhuriyet dönemine uzanan zorlu yolculuğunda kendisini aydınlatan kitapları, özellikle Anıtkabir'de Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi'nde görebilmek mümkün. Buradaki "Atatürk Özel Kitaplığı" bölümünde eserler vitrinlerde ziyaretçilere sunuluyor. Kitapların dillere göre dağılımında ağırlıklı olarak Fransızca ve Türkçe, bunun yanında İngilizce, Romence, Yunanca ve Latince eserler yer alıyor. Konu bazında değerlendirildiğinde ilk sırayı tarih, ikinci sırayı ise dil ve edebiyat kitapları alıyor. Diğer taraftan, Anıtkabir Derneği'nin 24 cilt halinde hazırladığı *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar* yayını Ata'nın kitap serüvenine ışık tutuyor. Kitaplarda altını çizdiği yerler ve üzerine düştüğü notlar bu yayında okurlara sunuluyor. Okurlar, böylelikle o çok sevdiği kütüphanesine girerek Ata'nın şahsi yaşamını daha yakından görme imkanı bulurken, bu büyük dehanın düşünce dünyasına da olabildiği kadar mercek tutma şansını yakalıyor. Ne mutlu ki, Mustafa Kemal Atatürk'ün sevdiği romanlardan kimileri bugün halen kitapçılarda bu özellikleriyle de en çok okunanlar arasında yer alabiliyor. ■

ŞİMDİ DE BEYNİMİZE GİRMEMEYE ÇALIŞIYORLAR!

Önce elektrikle çalışan, yarı otonom arabalar üretti. Hedefi tümüyle şoförsüz çalışan otomobil üretmek. Roket üretimine başlarken, Mars'ı kolonileştirme planını açıkladı. Uzaya binlerce uydu göndermeye başladı. Bütün dünyaya hızlı interneti ulaştırarak. "Bundan sonra acaba ne yapacak" derken, "Neuralink" projesiyle insan beyniyle bilgisayarı birbirine bağlayacağını açıkladı. Peki, bu bağlantıyı gerçekten de başarabilirse neler olacak? Beyninize çip taktırır mısınız?

Hakan KARA

Elon Musk yine çılgın bir projeye gündemde. Bu sefer insan beyniyle bilgisayarı birleştirmeye çalışıyor. Geçen ağustos ayında şirketi "Neuralink" in uzmanlarıyla birlikte yaptığı sunum medyada geniş yankı buldu.

Musk'ın kısa vadede amacı, insan beynine yerleştirdiği çip ve kablolarla nörolojik hastalıkları tedavi etmek. Alzheimer, demans ve parkinson gibi hastalıkların tedavi edilebileceğini savunuyor Musk. Depresyon, anksiyete, görme bozukluğu, felç, ağrı, nöbet, hafıza kaybı, iştme

kaybı, depresyon ve gibi hastalıkların çaresini de kafatasının içine yerleştirilecek olan çiplerde görüyor. Neuralink'in baş cerrahı Doktor Matthew MacDougalı, insanlar üzerinde deneylere başladıktan sonra ilk hedeflerinin omurilik felcini tedavi etmek olduğunu belirtiyor.

Fakat bu sadece bir başlangıç olacak. Musk'ın uzun vadede daha büyük hedefleri var.

"Beyne yerleştirilecek bu çiple düşüncelerinizi, insanlarla konuşmadan paylaşabileceksiniz" diyor Musk. Yani bir tür telepatiden söz ediyor:

"Bilgisayarları cep telefonlarını düşünce yoluyla kullanabileceksiniz. Tesla arabamızı düşünerek çağırabileceksiniz. Hatıralarımızı bilgisayara kaydedebileceksiniz. Hatta bunları bir başka bedene veya robota aktarabileceksiniz."

Tüm bunları söyledikten sonra da ekliyor: **"Gelecek tuhaf olacak!"**

Musk'a göre gelecekte isteyen herkes bu çipi basit bir operasyonla beynine taktırabilecekmiş. O zaman geldiğinde muhtemelen şöyle reklamlar göreceğiz: **"Taktır çipi kafana, dünyanın değişsin!"**

Ya da “Süper insan olmaya ne dersin?”. Akla Matrix filmi geliyor...Beynine bilgisayar tarafından aktarılan bilgilerle bir anda bir “Kung fu” ustasına dönüşen Keanu Reeves canlanıyor gözümde. Gülümsüyorum.

Bu tip beyne takılan çiplerle hızla yabancı dil öğrenmek hatta Sümerce gibi eski çağ dillerini okuyabilmek ya da piyanonun başına oturup bir anda Chopin’in o müthiş Noktürnünü (Op. 9 No. 2) çalabilmek hoş olurdu elbet. Peki Musk’ın hayali gerçekleşse böyle bir çipi beyninize taktırır mıydınız?

Matrix’i izleyenler o sahneyi hatırlayacaktır. Morpheus’un Neo’ya o iki hapi uzattığı sahneyi: “Mavi hap mı, kırmızı hap mı?”

Şöyle der Morpheus:

“Sen de herkes gibi bir kölesin. Dokunmadığın, tadamadığın ya da koklayamadığın bir hapishanedesin. Beyninin içi bir hapisane...Bu senin son şansın. Bundan sonra, bir geri dönüş olmayacak. Mavi hapi alırsan, bu hikaye sona erer, yatağında uyanırsın ve istediğin her neyse ona inanırsın. Kırmızı hapi alırsan...”

Elon Musk’ın “tuhaf geleceği” bizi bu noktaya getirir mi?

Elon Musk ve çılgın projeleri

Elon Musk’ı artık bütün dünya tanıyor. Çılgın projeleriyle tanıyoruz onu. Son yılların en büyük girişimcileri arasında

gösteriliyor. Apple’ın kurucusu Steve Jobs’un ölümünün ardından, “gelecek vizyonercisi” olarak onun tahtına oturmuş görünüyor.

Gençler onu “Demir Adam” filminde Robert Downey Jr’ın canlandığı “Tony Stark” a benzetiyorlar. Yaptıkları az buz şeyler değil. Hızla yükseldi. Amerika’nın önemli üniversitelerinden Stanford’da uygulamalı fizik ve malzeme bilimleri alanında yüksek lisans yaptıktan sonra iş dünyasına atıldı. Kardeşi Kimbal Musk ile web yazılım şirketi Zip2’yu kurdu. Ardından çevrimiçi banka x.com. Sonra internetten güvenli alışveriş olanağı sağlayan Paypal ile birleşti.

Fakat asıl büyük çıkışını elektrikle çalışan yarı otonom araba Tesla ile yaptı. Hedefi bu aracı “tam otonom” hale getirmek. Yani gelecekte arabaların şoför koltuğu olmayacak. Onları yapay zeka kullanacak.“Siz New York’tayken, cep telefonuyla Los Angeles’taki arabanızı

yanınıza çağırabileceksiniz.” diyor Musk. Tesla şirketi, arabanın yanı sıra, evlerin elektrik ihtiyacını güneş enerjisiyle karşılayan kiremitler üretmeye başladı.

Sonra gözünü uzaya dikti. SpaceX şirketini kurdu, roket üretmeye başladı. Ürettiği roketle uzaya astronot gönderen ilk özel şirket oldu. “Mars’ın kolonileşmesini sağlayacağını” söylüyor.

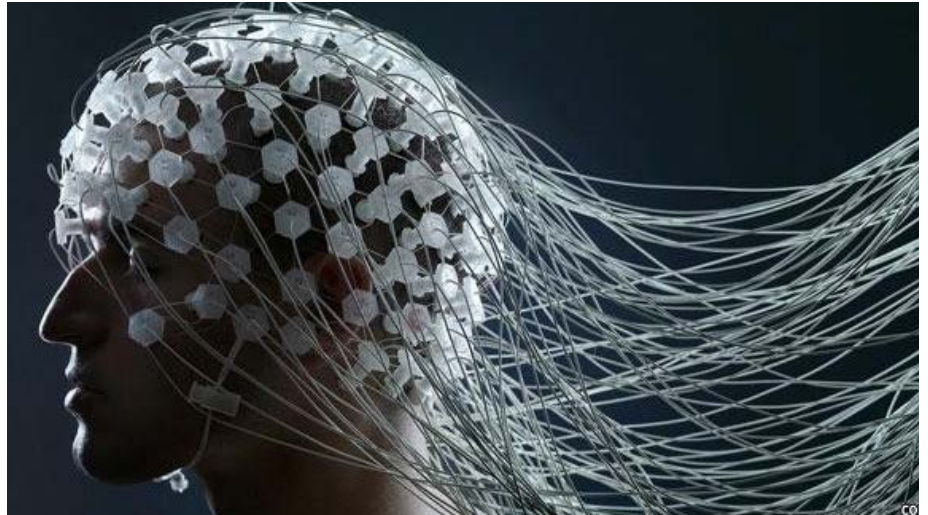
Starlink projesiyle uzaya uydu göndermeye başladı. Kendi roketleriyle. Dünya’nın her yerine yüksek hızlı, ucuz internet götürmeyi hedefliyor. 2020 Eylül ayına kadar dünya yörüngesine 177 uydu yerleştirdi. İlk aşamada bu sayıyı 12 bine çıkarmak istiyor. Sonra 42 bine. Peki, dünya yörüngesinde kaç uydu var? Birleşmiş Milletler’in bu konuda hazırladığı veritabanına göre insanlığın 1957’den bugüne uzaya gönderdiği araç sayısı 2020 Ekim sonu itibariyle toplam 10 bin 93.

Hani derler ya “Yaptıklarımız, yapacaklarımızın teminatıdır”. Peki İnsan beyni - bilgisayar arayüzü oluşturmaya da başarır mı? Telepatik internet bir yana, nörolojik hastalıkları gerçekten iyileştirebilir mi? İnternette biri şöyle yanıt vermiş: “Bu adam yapar abi. Tony Stark mübarek.”

Elon Musk gençler arasında çok popüler. Peki, Mars’ı kolonileştirme fikri nereden çıkıyor?

Yapay zeka korkusu

Musk, yıllardır yapay zekanın insanlık için “büyük bir tehlike” olduğunu söylüyor.

“Yapay zeka insanlık için atom bombasından daha tehlikelidir” diye uyarıyor. “Umarım insan, süper yapay zeka için biyolojik bir başlangıç programı değildir” diyor.

Süper yapay zekanın insanları köleleştirebileceğini, hatta bir “ev kedisine” dönüştürebileceğini de söylüyor. Peki, ne yapmalı? Musk’a göre, “İnsanın süper yapay zeka tarafından köleleştirilmesini engellemek için tek çıkar yol, insan beyni ile bilgisayarı birleştirmek”. Hatta bu birleşmeyi anlatırken bir simbiyozdan söz ediyor. Yani “ortak yaşamdan”. Sonra da şöyle diyor:

“Yapay zekayla mücadele için şu anda elimizdeki en iyi senaryo bu.”

Peki, ya bu bu senaryo işe yaramazsa? Musk’ın yanıtı hazır: “O zaman da Mars’a gideriz. Mars’ı kolonileştiririz.”

Gerçekten böyle mi düşünüyor yoksa bunlar, pazarlama stratejisinin bir par-

çası mıdır bilinmez. Ama sözleri bilim kurgu roman ve filmlerini seven gençler arasında heyecanla tartışılıyor. Şöyle diyor biri: “Kardeşim bunlar bilim kurgu, hayal...”

Diğeri de yanıt veriyor:

“İyi ama Jules Verne’nin ‘Aya seyahat’i ya da ‘Denizler Altında 20 bin Fersah’ı da hayal değil miydi? Geçmişte bilim kurgu ve hayal diye nitelenen pek çok şey bugün gerçekleşmedi mi?”

Gençler Elon Musk’ın fikirlerini tartışmaktan keyif alıyor:

“Bence Neuralink projesi insanı süper yapay zekadan koruyamaz. Hatta süper yapay zekanın insanı daha rahat yönetmesini bile sağlayabiliyor” diyor bazıları ve ekliyorlar:

“İnsan beynine çip yerleştirmek, onun yapay zekadan faydalanmasını sağlamak insanı daha zeki bir canlıya dönüş-

türmüyor ki. Bir süre sonra her ne yaparsa, yapay zekaya danışmaya, onun dediğini yapmaya başlayacak. Westworld dizisinin son sahnesini anımsayın. Büyüyük patron yapay zekanın kölesi çıkmadı mı? Ayrıca süper yapay zekanın beynimize takılı çiplere doğrudan müdahale etmesine kim engel olacak?”

Gençler bir harika.

Sistem nasıl çalışacak?

Canlı yayında Neuralink’in geliştirdiği implantın bağlandığı bir domuzun beyin sinyalleri ekranlara aktarıldı. Domuz burnuyla ne zaman bir şeye dokunsa, ekranda sinyaller belirdi. Sonra açıklamalar yapıldı. Eğer izin alınabilirse insan deneylerine de 2021’de başlanacakmış. Bu sistemle beyne bir saç telinin onda biri inceliğinde kablolar dikilecek. Bu işi bir dikici robot gerçekleştirecek.

Binlerce kablo bağlanacak beyne. Kablonun diğer ucunda da küçük bir çip yer alacak. Çip, kulağımızın arkasındaki küçük bir cihaza bağlanacak. Buraya gelen bilgiler kablolu olarak aktarılabilir. Yani bluetooth bağlantısıyla cep telefonuna bilgi gönderilebilecek. Çip taktırma işlemi bir saatin altında bir sürede gerçekleştirilecek.

Uzmanlar ne diyor?

Nöroloji alanında çalışan akademisyenler özellikle teknolojik açıdan çalışmanın “etkileyici” olduğu görüşündeler. Beyne yerleştirilecek kablo sayısı, kullanılan malzemeler ve veri aktarımındaki

büyük hıza dikkat çekiyorlar. Toronto Üniversitesi'nde nöroloji alanında çalışmalar yapan akademisyen Graeme Moffat, Musk'ın yeni projesini büyük bir adım olarak değerlendiriyor.

Stanford Üniversitesi'nden nörolog Sergey Stavisky, şirketin etkileyici bir yol kat ettiği görüşünde. "Peki proje başarılı olabilir mi" sorusuna Warwick Üniversitesi'nden Prof. Christopher James, "Projenin ne ölçüde başarılı olacağını söylemek zor çünkü konu çok karmaşık ve zor" yanıtını veriyor.

Newcastle Üniversitesi'nde sinirsel arayüzler alanında çalışan Prof. Andrew Jackson ise daha eleştirel. "Bu sunumda devrim niteliğinde bir şey olduğunu düşünmüyorum" diyor ve ekliyor:

"Beyne çok sayıda elektrot yerleştirmenin mühendislik açısından zorluklarını çözmeye çalışıyorlar. Teknoloji diliyle konuşursak, 1024 elektrot kanalıyla bu işi yapmak bugünlerde çok da etkileyici değil ama bunu kablosuz olarak aktarmak son teknoloji ürünü. Robotik yerleştirme de iyi. Asıl zorluk, beyinden gelen tüm bu veriyle ne yapacağımızla ilgili. Tanımlar bu açıdan hiç de etkileyici değildi ve daha önce yapılmamış bir şeyi göstermiyordu. Beynin, hareketi nasıl kontrol ettiğiyle ilgili kavrayışımızda gelişme kaydedilmesine rağmen, düşünceleri ve hafızayı nasıl işlediği konusu gizemini hala koruyor."

Türk halkı ne düşünüyor?

Peki, Elon Musk'ın projesi hakkında Türk halkı ne diyor? Beyinlerine çip taktırmaya hazırlar mı? DORinsight tarafından gerçekleştirilen "İnsanlığın Geleceği" anketine verilen yanıtlar ilginç. Elon Musk'ın "Neuralink" projesi tıpkı dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bir yanıla heyecan ve umut diğer yanıla da endişe yaratmış görünüyor.

Ankete 2 bin 873 kişi katılmış. Katılımcıların yüzde 74'ü Neuralink projesini duyduğunu söylemiş. Demek Türkiye'de de teknoloji haberleri ilgi görüyor. Üstelik ankete katılanların yüzde 57'si Neuralink projesiyle beyin karmaşık yapısının deşifre edebileceği görüşün-

de. Yüzde 45'i bu projenin kendilerini heyecanlandığını yüzde 43'üyse endişelendirdiğini söylemiş. Kalan yüzde 12 hiçbir şey hissetmemiş.

Niye heyecanlandık?

Neuralink'in sağlık ve tıp alanında kullanılacak olması, çeşitli hastalıkların tedavi edilebilme olasılığı insanları heyecanlandırmış. (yüzde 69)

Yüzde 59, bu teknolojinin engellilerin hayatını önemli ölçüde değiştirebileceğini diye düşünüyor.

Katılımcıların yüzde 50'si de öğrenme becerilerinin her alanda artacağı görüşünde.

İnsanların düşüncelerini artık okumanın mümkün hale gelmesi de katılımcıların yüzde 31'ini heyecanlandırmış.

Neden endişelendik?

Endişelilerin yüzde 60'ı kendi düşüncelerinin hiç kimse tarafından okunmasını istemiyor. Böyle bir durumda kendilerini güvende hissedemeyeceklerini söylüyorlar.

Yüzde 58, hükümetlerin halkların beynini kendi istedikleri gibi yönlendireceklerini düşüncelerinden endişe ediyor.

Yüzde 50'si kişisel verilerin güvende olacağına inanmıyor. Yüzde 47'si ise siber korsanların pek çok amaç için beynlerini ele geçirip kötüye kullanabilme olasılığından endişe ediyor.

Beyninize çip taktır mısınız?

İlginç sorulardan biri de şu:

"Peki, beyninize çip takılması için gönüllü olur musunuz?"

Ankete katılanların yüzde 77'sinin yanıtı "hayır". Soru biraz değiştirerek sormuşlar:

"Bu çip sayesinde sağlıkla ilgili çığır açan gelişmeler olabileceği durumunda ne yaparsınız?"

Bu sefer yüzde 30 "O zaman izin verebilirim" yanıtını vermiş.

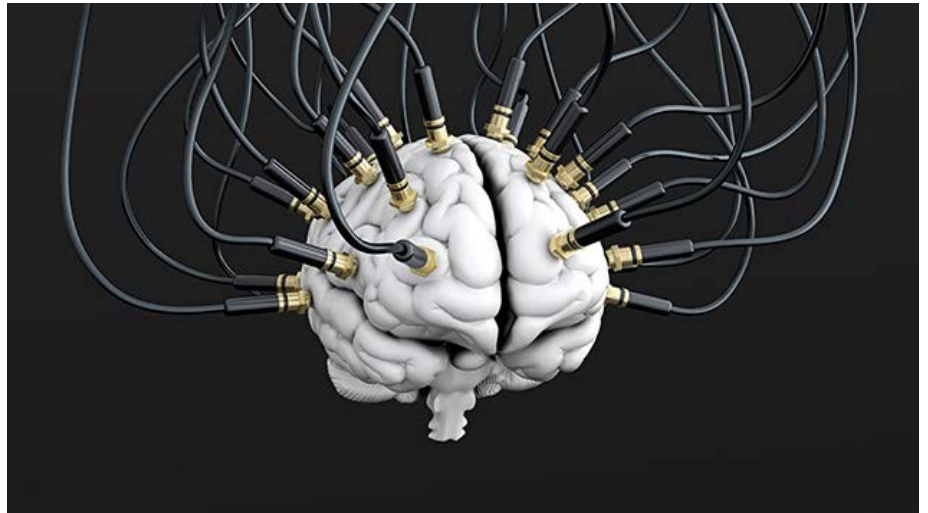
Fakat ankete katılanların yüzde 47'si bu teknolojinin kendi üzerlerinde uygulanmasına hiçbir koşulda izin veremeyeceğini açıklamış. Yüzde 23'ü kararsız.

Hukuki düzenleme şart

Ankette ciddi bir uzlaşma da var. Her 10 kişiden 8'i biyoteknoloji, giyilebilir teknolojiler, deri altına çip uygulamaları ve yapay zeka gibi teknolojiler konusunda hukuki düzenleme yapılması gerektiğini ifade ediyor.

Yapay zeka, giyilebilir teknoloji, biyoteknoloji insanlığın geleceğinde bugünkünden çok daha fazla yer edineceği ortada. "İnsanlığın geleceği" araştırması bu açıdan ilginç.

Ne demişti Elon Musk: "Gelecek tuhaf olacak." ■

İKLİM KRİZİ VE ATTENBOROUGH'UN 'TANIKLIĞI'

İklim krizi, insanlığın tarih boyunca karşılaştığı en büyük sorunlardan biri. Dünyadaki tüm canlıları etkiliyor. Dünyanın ritmini, uyumunu değiştiriyor.

Kuraklık, deniz seviyesindeki yükselmenin yanı sıra, artık aşırı iklim olayları da gündemde. 93 yaşındaki, ünlü "vahşi doğa" belgeselcisi David Attenborough son belgeselinde, "Şu anki rotamızda devam edersek benim ömrümde gördüğüm hasar gelecekteki hasarın adeta gölgesinde kalacak" diyor.

Deniz DOĞALI

☞ *Allahım affet bizi... Biz ne günah işledik ki bunları yaşıyoruz?"*

Ankara'da yaşanan kum fırtınası sırasında, sosyal medyadan yapılan paylaşımlara bakıyorum. Yukarıdakine benzer pek çok paylaşım var. Sonra kum fırtınası sırasında gerçekten de korku filmlerini aratmayan görüntülere takılıyor gözlerim. Öncesinde Karadeniz'de sel felaketi yaşamıştık. Hem de yazın ortasında. Kum fırtınası sonrasında orman yangınları başladı. Neden oluyor bütün bunlar? Ne oluyor bu havalara?

Oysa "Beni bu güzel havalar mahvetti" diyordu Orhan Veli şiirinde:

*"Böyle havada âşık oldum;
Eve ekmekle tuz götürmeyi
Böyle havalarda unuttum;
Şiir yazma hastalığım
Hep böyle havalarda nüksetti;
Beni bu güzel havalar mahvetti."*

Şairin sözünü ettiği o "güzel havalar"-dan bugün artık eser yok. Ne yazımız yaz, ne kışımız kış. İlkbaharı neredeyse yaşamıyor gibiyiz. Sonbaharı da öyle. Mevsimler birbirine girmiş. Bir yan-

da kuraklık ve orman yangınları diğer tarafta seller, su baskınları, fırtınalar... Hem eskisinden çok daha fazla hem de arka arkaya. Birdenbire değişiyor havalar. İstanbul'da bir gecede binlerce şimşek çakıyor. Ertesi gün hava süt liman. Eskiden hiç bilmezdik hortumu. Artık ülkenin çeşitli yerlerinde hortumlar oluşuyor. İstanbul'da da. Ürküyoruz elbette.

Ani hava değişimleri ve aşırı iklim olayları artık her yerde... Bütün dünyada. Ve bütün bunların en önemli nedeni "iklim krizi".

Yeryüzünün ateşi giderek yükseliyor. Kullandığımız petrol, kömür gibi fosil yakıtlar yüzünden.

Türkiye’de durum

Türkiye’de Meteoroloji Genel Müdürlüğü’nün verilerine göre; 2019 şiddetli yağış-sel, fırtına, yıldırım, şiddetli kar ve heyelan gibi 935 olayla, en fazla “aşırı hava olayının” yaşandığı yıl oldu.

2017 yılında aşırı hava olayı sayısı 598’di. 2018’de 840’a, 2019’da ise 935’e yükseldi. 2019’daki aşırı olaylar şöyle sıralanıyor:

“Şiddetli yağış-sel %38, fırtına %29, dolu %18, yıldırım %7, şiddetli kar %5, heyelan %3, ormanlarda çığ, orman yangını, kum fırtınası ve sis %1”

Rekorlar listesi giderek uzuyor

Meteoroloji Genel Müdürlüğü’nün yıllık iklim değerlendirme raporlarında “yüksek sıcaklık rekorları listesi” de yer alıyor her yıl. Dikkat çeken şey listenin giderek uzaması.

2017 yılında 15 merkezde sıcaklık rekoru kırılmıştı. 2018’de 36, 2019’da ise 63.

2019’da en yüksek sıcaklık ise ağustos ayında 46.8°C ile Cizre’de ölçüldü.

Henüz 2020 raporu yayınlanmadı. Ancak eylül ayında Türkiye genelinde bir sıcaklık rekoru kırıldı. Türkiye’de uzun yıllar eylül ayı ortalama sıcaklığı 3,4 derece artarak 23,9 dereceye ulaştı. İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Uçak ve Uzay Bilimleri Fakültesi Meteoroloji

Mühendisliği Bölüm Başkanı Prof. Dr. Ahmet Duran Şahin, yaptığı açıklamada, küresel iklim değişikliğinin inkar edilemez olduğunu söyledi.

Orman yangınları

Yine orman yangınlarına tanık olduk bu yıl. Güzelim ormanlarla birlikte içimiz de yandı.

Orman Genel Müdürlüğü’nün Ormancılık İstatistikleri 2015-2019 yıllarını içeren verilerine göre; son 5 yılda 12 bin 604 yangın çıktı ve bu yangınlarda toplam 41 bin 344 hektar (yaklaşık 55 bin futbol sahası) orman alanı yandı.

Son on yıllık verilere göre ise Türkiye’de her yıl ortalama 2 bin orman yangını çıkıyor ve 6 bin hektar orman yok oluyor. En büyük nedeni de insan.

Seller

Bu yıl, Ankara, Burdur ve Bursa’da hem sel hem dolu felaketleri yaşandı. Türkiye Sigorta Birliği (TSB) tarafından yapılan açıklamada hasarın 38 milyon TL’ye ulaşabileceği belirtildi.

Bursa’da sel yüzünden beş kişi yaşamını yitirdi. Aralıklarla devam eden yağışın ceviz büyüklüğünde doluya dönmesiyle kiraz ve çilek başta olmak üzere birçok tarım ürünü de hasar gördü.

Amasya, Karabük, Tokat, Sivas, Eskişehir, Kastamonu, Tekirdağ, Edirne, Nevşehir, Kırklareli, Manisa ve Aksaray’da da şiddetli yağışlar yaşandı. Binlerce dekarlık tarım arazisi zarar gördü. Geçimini tarımdan sağlayan birçok insan

zor durumda kaldı. Ardından Artvin’in Yusufeli ilçesinde Sele kapılan iki otomobildeki dört kişi hayatını yitirdi. Rize’de 24 saatte metrekareye düşen 250 kilogram yağış felakete yol açtı. 2 kişi hayatını kaybetti. Ağustos ayı içinde Giresun’da sel nedeniyle 7 kişi yaşamını yitirdi.

Dünyanın ateşi yükseliyor

Dünya Meteoroloji Örgütü’ne göre 1850’den bu yana dünya en sıcak on yılını yaşadı (2010-2019). Örgütün açıklamasında şu tümce dikkat çekti:

“Küresel sıcaklıklardaki artışın korkunç sonuçları olacak.”

ABD Ulusal Okyanus ve Atmosfer İdaresi ise dünyada bu yıl, son 140 yılın en sıcak ocak ayını yaşadığımızı açıkladı.

İnsanlık yol ayrımında

Dünyanın akciğerleri okyanuslar ve ormanlardır. Fakat havalarla birlikte okyanuslar da giderek ısınıyor. Ocak ayında yeni bir dünya rekoru kırıldı. Kara ve okyanus yüzeyi sıcaklığı, 20’nci yüzyıl Ocak aylarının ortalaması olan 12 derecenin 1,14 derece üstüne çıktı.

Denizdeki sıcaklık dalgaları şimdiden büyük ölçekli mercan ölümlerine yol açıyor. Mercanlar deniz yaşamı açısından kritik öneme sahip. Denizlerde giderek artan kirlilik ve aşırı balık avı da ciddi sorunlar arasında.

Cambridge Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen İklim Değişikliği İş Risk Endeksi çalışmasına göre, dünyada sadece “aşırı hava olayları” yılda 195 mil-

yar dolara mal oluyor. Risk Çalışmaları Merkezi'nden bilim insanı Andrew Co-burn, 2040'da bu rakamın 234 milyara ulaşabileceğini söylüyor. Londra Merkezli Ekonomi ve Barış Enstitüsü'nün yaptığı bir araştırmaya göre; 2050 yılına kadar dünya genelindeki bir milyardan fazla insan yaşadığı toprakları terk etmek zorunda kalabilir.

İki neden gösteriyorlar: İklim krizi ve çatışmalar. Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi çerçevesinde hazırlanan son raporda şu uyarı yapıyor:

“İnsanlık doğayı kurtarmak için yol ayırımında.”

BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Genel Sekreteri Maruma Mrema raporun kamuoyuna açıklanmasının ardından şöyle diyor:

“Şimdi harekete geçmeliyiz. Çok geç değil. Aksi takdirde, çocuklarımız ve torunlarımız kirlenmiş, bozulmuş ve sağlıklı bir gezegen bıraktığımız için bizi lanetleyecek.”

Ormanların yok oluşu

Dünya Kaynakları Enstitüsü (WRI) tarafından yapılan bir araştırma, 2019 yılında 11,9 milyon hektar “tropik ormanlık” alandaki ağaçların kesilerek veya yakılarak yok olduğunu ortaya koydu.

Washington'daki Enstitü yok edilen bu ormanların yaklaşık 3,8 milyon hektarının “biyolojik çeşitlilik için büyük önem taşıyan” el değmemiş ormanlar olduğunu vurguluyor.

Avustralya'da 2019'da başlayan orman yangınları ancak 2020 şubat ayından söndürülebildi. 11 milyon hektar orman yok oldu. (Türkiye'deki toplam orman varlığının yaklaşık yarısı) Dünya Doğayı Koruma Vakfı'na göre Avusturalya'daki yangınlarda yüz milyonlarca hayvan hayatını kaybetti.

Yardım kuruluşu Oxfam'ın araştırmasına göre iklim değişikliğine yol açan sera gazı emisyonlarında dünyadaki en zengin yüzde 1'lik kesimin payı, yoksul yüzde 50'nin payından iki kat fazla. Oxfam'ın Almanya şubesinden analist Ellen Ehmke şöyle diyor:

“Zengin azınlığın tüketim çılgınlığının bedelini en yoksul kesim ödüyor.”

Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı'na (TEMA) göre, dünya genelinde her yıl 25 milyar ton verimli toprak erozyon sonucu yok oluyor. Dünyada 2,7 milyar insan çölleşme tehdidi altında.

Covid etkisi

Covid'in iklim değişikliği açısından etkisi henüz net değil. Ancak CO2 emisyonunun dünya genelinde yüzde 20 azaldığını hesaplayanlar var. Fakat bu oran da iklim krizini aşmak için yeterli değil.

Attenborough'un hüznü

Peki bizim suçumuz ne?

Bu sorunun yanıtını ünlü “vahşi yaşam” belgeselcisi David Attenborough, Netflix'te yayına giren son belgeselinde veriyor.

Belgeselin adı “Gezegelimizde bir yaşam”. 93 yaşındaki belgeselci daha en başta “Bu benim tanıklığımdır” diye giriyor söze. Kendi yaşam süreci içinde vahşi yaşam alanlarının, buradaki canlıların nasıl yok edildiğini, iklim değişikliğini, dünyanın nasıl bir ekolojik krize sürüklendiğini anlatıyor. Balinalardan, orangutanlardan, gorillerden, okyanuslardan, yağmur ormanlarından, kutuplardan, mercanlardan söz ediyor. Geçmişte çekimlerini yaptığı türlerin ve onların yaşam alanlarının artık var olmadığını görmüş Attenborough. Nasıl yok edildiklerine de tanıklık etmiş. “Bü-

tün bunlar benim yaşadığım süre içinde oldu. Kendi gözlerimle gördüm.” diyor ve sürdürüyor sözlerini:

“Gezegene şuursuzca saldırmamız canlılar âleminin temellerini sonunda değiştirmeye başladı. Vahşi doğayı sadece mahvetmedik. Onu tümüyle yok ettik. En bozulmamış, en uzak ekosistemler bile felakete doğru gidiyor. Denizlerdeki balıkların yüzde 30'unu tükettik. Stoklar kritik seviyeye geldi. Her yıl 15 milyardan fazla ağaç kesiyoruz. Nehirleri, gölleri kirlenerek ya da kurutarak temiz su kaynaklarını yüzde 80 oranında azalttık.”

Çarpıcı veriler sunuyor Attenborough:

“Dünyadaki memeli kütlelerinin üçte birinden fazlasını artık biz insanlar oluşturunuyoruz.

Yüzde 60'ını da yemek için beslediğimiz hayvanlar. Bunların dışında, faresinden balınaya kadar geri kalan tüm memeliler artık sadece yüzde 4'ünü oluşturuyor.”

“Şu anki rotamızda devam edersek benim ömrümde gördüğüm hasar gelecekteki hasarın âdeta gölgesinde kalacak” diyor Attenborough. Belgeselin sonlarına doğru geçmişi bugünün gözleriyle değerlendirirken, “Demek geçmişte gördüğüm o güzellikler sadece bir illüzyonmuş. O ormanlar, ovalar ve denizler çoktan boşalmış.” diyor.

İnsanı yer yer hüznendiren görüntüler var belgeselde. Fakat izlenmeye değer bir belgesel. Belgeseli izlerken Sezen Aksu'nun şarkısı geliyor aklıma:

“Masum değiliz, hiç birimiz...” ■

SİNEMAMIZIN KAMERA ARKASI KADINLARI

2020 yılında pandemi sinema dünyasına ciddi zararlar verdi. Seyirci sayısı hızla düşerken, film sayısı da azaldı. Tamamlanan bazı filmlerin gösterim tarihleri ertelendi. Ama, festivallerin büyük kısmı canlı ya da çevrimiçi gösterimlerle seyircisini yalnız bırakmadı. Bu festivallerde ödüllendirilen filmlerde kadınların kamera arkasında önemli roller üstlendiğini gördük ve sinemanın bu yaratıcı kadınlarıyla söyleştik.

Yasemin SAYAR

Günümüzde 'kadın sinemacı' ifadesi cinsiyetçi bir yaklaşım olarak kabul ediliyor. Nasıl ki erkekler sözkonusu olduğunda cinsiyetten söz etme ihtiyacı duymuyorsak, aynı şey kadınlar için de geçerli olmalı. Sinema ve dizi sektöründe kadınlar oyuncu olarak öne çıkarken, yönetmen, yapımcı, senaryo yazarı, görüntü yönetmeni, kurgucu, sanat yönetmeni olarak da ağırlıklarını giderek artırıyor. Ancak, erkek egemenliğinin tam olarak sona erdiğini söyleyemeyiz. 1917'den (ilk kurmaca film, Pençe) başlayarak ilk örneklerini veren Türk sinemasında, bir kadının en iyi yönetmen ödülünü alması için 1970 yılını (Linç-Bilge Olgaç) beklemek gerekti. Son yıllarda sinemamızda kadınların kazandığı başarılar bu açıdan önem

taşıyor. Dilerseniz, geçen yıl festivallerimizde ödüllendirilen filmlere bir göz atalım ve bu filmlerde yönetmen, senarist, görüntü yönetmeni, kurgucu ve sanat yönetmeni olarak görev alan kadınların bu konudaki görüşlerine kulak verelim.

Ben 'kadın yönetmen' değilim

Leyla Yılmaz'ın, "Bir Avuç Deniz"den sonra, senaryosunu yazıp, yönettiği ikinci uzun metraj filmi "Bilmemek", evliliklerini oğulları için sürdüren bir çiftin birbirleriyle ve 17 yaşındaki çocuklarıyla iletişimsizliğini anlatıyor. Film, eşcinsel olduğuna dair çıkan dedikodular sonucu gencin ortadan kaybolmasından sonra, çiftin kendi kayboluşlarıyla yüzleşmesine odaklanır. 2019'da

Antalya Altın Portakal Film Festivali'nde İzleyici Özel Ödülü'nü kazanan "Bilmemek", 2020'de Ankara Film Festivali'nde En İyi Film, En İyi Yardımcı Rolde Kadın Oyuncu (Senan Kara) ve En İyi Yardımcı Rolde Erkek Oyuncu (Emir Özden) ödüllerinin sahibi oldu. Adana Altın Koza Film Festivalinde ise En İyi Yönetmen, En İyi Kadın Oyuncu (S. Kara), Yılmaz Güney Jüri Özel Ödülü, SIYAD Cüneyt Cebenoğlu En İyi Film Ödüllülerini kazandı.

Filmin senarist ve yönetmeni Leyla Yılmaz ile görüntü yönetmeni Meryem Yazvuza, son yılın festivallerinde kadınların öne çıkmasını nasıl değerlendirdiklerini ve kamera arkasında çalışan kadınların sayısında bir artıştan söz etmenin mümkün olup olmadığını sorduğumda, Leyla Yılmaz şöyle

cevaplıyor sorumu; “Kadınların çoktandır hak ettikleri yerde olmalarını, yaptıkları işlerle ödüllendirilmelerini ‘kadınların başarısı’ diye görmeyeceğimiz günlerin özlemi içindeyim. Maalesef sinema sektöründe maşist bir dil hakim ve benim de bu dille bir sorunun var. Yaptığım işi önüne cinsiyetimi tanımlayan bir sığata sahip çıkarak yorumlamak istemiyorum. Ben bir ‘kadın yönetmen’ değilim, ‘yönetmenim’... Hiçbir erkek yönetmenden ‘erkek yönetmen’ diye bahsedildiğini duymadım. Bazen kadınlarla ilgili filmler ödül alabilir, bazen queer filmler öne çıkabilir ama üreticinin cinsiyeti veya cinsel yönelimi üzerinden değerlendirme yapmayı doğru bulmuyorum. Yaptığımız işin önüne kadın kodunu koyarak, bize sektörde varoluş hakkı tanınmasını toptan reddediyorum. Artık bazı festivallerde ‘en iyi erkek / en iyi kadın’ oyuncu ödülleri kaldırılıyor. Bu çok olumlu bir gelişme.

Kuşkusuz bir artış var ve bu çok sevindirici. Özellikle teknik ekiplerde bu sayı artıyor. Sinema okullarından mezun olan genç kadınlar artık daha fazlasını istiyorlar. Bilmemek’in görüntü yönetmeni bir kadındı. Filmin çok büyük bir bölümünü hareketli kamerayla çekti ve Meryem’in (Meryem Yavuz) kamerası hep omuzundaydı. Sektöre girmek isteyen genç kadınların daha istekli ve daha savaşı olması gerek.”

Eşitlikten uzağız

Meryem Yavuz, aynı soruya “Sinemanın sektörleşmemiş olduğu, politik ve ekonomik dengelerin durmadan değiştiği bir ül-

kede, özellikle sanatsal kaygı taşıyan film projelerini hayata geçirmek giderek zorlaşırken, şimdiye dek kıyıya itilmiş sinemacı kadınların -çok geç de olsa- bugün sahned olmaları mutluluk verici. Tarihimizde sadece bir film yapmış ya da ikinci filmi yapmak için yıllarca beklemiş onlarca sinemacı kadının varlığı maalesef bu kıyıya itilmişliğin kanıtı. Bugünkü başarılar ise devam eden ortak bir mücadelenin eseri. Diğer taraftan, üretim sırasında bugün halen erkek çoğunluklu setlerde çalışıyoruz. Görüntü yönetmeni olan kadınların sayısı bir elin parmaklarını geçmezken, sesçi ya da set amiri kadınlar hiç yok. Sinemacı kadınların sayısındaki artıştan söz edebiliriz tabii ama eşitlikten uzaktayız. Henüz pozitif ayrımcılık safhasındayız” cevabını veriyor.

Leyla Yılmaz’a, sinemamızda toplumsal sorunları ele alan filmlerin sayısında artış var, nasıl yorumluyorsunuz bu durumu diye soruyorum, “Sinemacı yaşadığı toplumdan beslenir. Neyle beslendiğimiz de malum. Gördüklerimizi yansıtmaktan çok, başımıza bela almadan tüm bunları nasıl ‘sezdirebiliriz’ diye düşünüyoruz belki. Bir yandan da dışavurumları sınırlayan entelektüel mahalle baskıları var. İçimden geçtiği gibi bir hikayeyi yüzde yüz yansıtmayacağımdan endişeyle, içime pek fazla bakmamaya çalıştığım oluyor” diye cevaplıyor. Filmde, bireylerin dramı işleniyor olsa da, sorunların nedenlerini toplumsal yapıda aradığınızı söyleyebilir miyiz diye sorduğumda, “Bireyler ve toplumsal sorunlar... Yapmaya çalıştığım bu

kuşkusuz ama ne ölçüde becerebildiğimin kararını izleyiciler verirler. Sinema bazen bir çocuğun arayışından, bazen bir adamın hüznünden hepimizin hayatına açılan bir pencere gibi geliyor bana. Bilmemek’de üç kişilik bir ailenin hikayesi anlatılıyor ama aslında anlatılmaya çalışılan linç kültürü, tahammülsüzlük, peşin hükümler gibi hepimizi fazlasıyla etkileyen durumlar. İnsanlığın temel ruh halleri, sadece kötü anlamda değil, iyi anlamda da sinemanın, edebiyatın çıkış kaynağı” diyor.

Sinemamızın genç kuşağının Yeşilçam’la ilişkisini nasıl tanımladığını öğrenmek istiyorum. Bir devamlılıktan mı söz ediyoruz, yoksa bir kopuştan mı diye soruyorum. Yılmaz, “Yeşilçam’ın en ışıltılı dönemi ile bugünler arasında neredeyse yarım asır var. Ben eski efsanevi usta sinemacıları bir film izleyicisi olarak biliyorum. Kuşakların birbirine aktarımı, beraber sohbet etmek, usta bir yönetmenin çırağı olmak benim kuşağım ve benden daha genç olanlar için pek mümkün değil. Biz bir ‘kuşak’ mıyız, bundan bile emin değilim. Elimize bir uzaktan kumanda alıp bir Metin Erksan filmi, hemen ardından da bir Tolga Karacelik filmi izleyebiliriz. Arasında yetmiş yıl olan filmler platformlarda yan yana diziliyor ve çoğu zaman sadece türlerine göre ayrılıyor. Post modernizm çizgisel tarih anlayışını bile alt üst etti. Artık kimse çırac olmadığına göre, yarın kim usta sayılacak hiçbir fikrim yok” diye cevaplıyor sorumu.

Meryem Yavuz ise, aynı soruya “Yeşilçam sineması yeni dönem filmlerde, özellikle

Senaryosunu Leyla Yılmaz’ın yazıp yönettiği “Bilmemek” adlı film.

kısalarda, tv ekranında görünmekten ileriye gidemiyor ne yazık ki. Bir film üzerine çalışırken yüzümüzü Yeşilçam sinemasına değil, daha çok batı sinemasına dönüyoruz. Her seferinde sinemayı yeniden keşfediyoruz, geleneklerimizi yok sanıyoruz. Halbuki çok sayıda çok iyi yönetmenin ve senaristin, oyuncunun çalıştığı, seyircisinin çok sevdiği aynı zamanda dünyada da başarılı kabul edilen, sermayesi kendisine yeten bir sinema endüstrisi bugünün hayali” cevabını veriyor.

Yavuz’a, “Son filminizde bir kadın yönetmenle çalıştınız bu durumun çalışma üzerinde kolaylaştırıcı bir etkisi oldu mu?” diye soruyorum. “Bakış açımız, duruşumuz, dünya görüşümüz sahip olduğumuz bedenlerle ilgili olmasa da kadınlarla çalışırken kendimi daha rahat ifade edebildiğimi, hata yapmaktan daha az korktuğumu fark ediyorum; zannediyorum benzer baskılara maruz kalmış olmamızla ilgili olarak genellikle kendini ispat çabası ya da takdir görme ihtiyacı azalıyor” dedikten sonra, Leyla Yılmaz’la çalışmanın özgürleştirici bir heyecan olduğunu ekliyor.

Sistemin eşitsizliği

Yılın ödüllü filmlerinden, Ercan Kesal’ın yazıp yönettiği ilk uzun metraj, “Nasipse Adayız”ı İstanbul’da bir ilçe belediyesinin başkan ‘aday adayı’ olan Doktor Kemal Güner’in bir günde geçen trajikomik hikâyesini anlatıyor. ‘Bir Numaranın gözüne girip aday olabilmek için her yolu deneyen doktorun her türlü aşağılanmaya

Görüntü yönetmeni Meryem Yavuz

göğüs germesini anlatan film, 2020 İstanbul Film Festivali’nde En İyi Yönetmen, En İyi Kurgu, FIPRESCI Ödülü; Adana Altın Koza Film Festivali’nde En İyi Film, En İyi Senaryo, FİLM-YÖN En İyi Yönetmen, En İyi Kurgu (Ali Aga) ödülleriyle sahibi olmuştu. Bu yüzleşme hikayesinin yaratıcı ekibinde yer alan sanat yönetmeni Oya Köseoğlu’na da aynı soruları yöneltiliyor.

Köseoğlu, sinemamızda kamera arkası kadınların konumuna ilişkin sorumu “Kadınlar hep vardı. Gözle görülür başarı, kimin neyi gördüğüyle alakalı aslında. Kadın sinemacılar, kadın hikaye anlatıcıları ya da kadın set çalışanları hep iş başındaydı, ama sesimiz her alanda olduğu gibi ikinci plana atılabiliyordu ya da şöyle diyeyim görmezden gelinebiliyordu. Yani bununla

ilgili sürekli bir savaş vermek, o eşitsiz koşullarda sağlam sinirlerle dayanmak gerekiyordu. Hala da sürekli uyanık kalmamız gereken bir konudur bu. Bitti, geçti, değişti diyemeyiz. Kadın mücadelesi ve kadınlar arasındaki dayanışma alanı genişledikçe ve sağlamlaştıkça sesimiz daha bir duyulur, emeğimiz daha bir görülür hale geldi elbette. Görülmesi gereksin diye çaba harcıyor olmak bile genel iş ahlakı bakımından da insan hakları bakımından da utanç verici bir şey. Velhasıl mücadeleye devam. Sayı meselesine gelince evet, setlerde çalışan kadın sayısının geçmiş yıllara göre arttığını düşünüyorum. Bu da hayatın her alanında varolmakla ilgili bir temel hakkın doğal sonucu. Başka türlü düşünülemez” diye cevaplıyor.

Sinemada bir kadın olarak çalışmanın dezavantajları olduğunu düşünüyor musunuz diye soruyorum. “Sistem maalesef her alanda olduğu gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin üzerinde kurulu. Mesela Cannes Film Festivali’nin 71 yıllık tarihi boyunca kadın yönetmenler tarafından çekilen sadece 82 film aday olabilirken, erkek yönetmenler tarafından çekilen 1645 film aday gösteriliyor. Bu sayılar bile aslında bir çok şeyin cevabı. Zaman zaman dezavantajlı bir çok durumda bulabiliyoruz kendimizi bu yüzden. Elbette çalıştığımız ekip arkadaşlarımızın tutumunu ille bu yönde olmayabiliyor, her şey olması gerektiği gibi de olabiliyor. Ama temel bir sorunla ilgili sorduğunuz için ben de genelden bir cevap veriyorum; dezavantaj dediğiniz her hangi bir şey benim bir kadın olmamla alakalı-

Ercan Kesal’ın yazıp yönettiği ilk uzun metraj, “Nasipse Adayız”.

Sanat yönetmeni Oya Köseoğlu

Kurgucu Melike Kasaplar

sa, bu algıyla mücadele ediyorum, bir çok arkadaşım gibi. Bunları konuşmadığımız bir gün mutlaka gelecek umuduyla yapıyorum bunu da. 'Dezavantajlar' işini gerçekten seven, canla başla çalışan hiçbir kadını da yolundan döndürmez, döndürmemeli."

Sinemamızın genç kuşağının Yeşilçam'la ilişkisinin devamlılık mı yoksa kopuş mu olduğu sorusunu, "Dönüşüm doğru sözcük sanırım. Kopuş uzak geliyor bana. Yeşilçam çok geniş ve hepimizin köklendiği sadece bir 'dönem' değil, bir kavram bence. Bir ülke sineması da toplumsal hayat dinamikleriyle birlikte değişir dönüşür. Bazı şeyler de aynı kalır, onlar kökler, değerler. Günümüz sineması da Yeşilçam'dan devrolan ama aynı zamanda ondan bağımsızlaşan bir izlekte. Metin Erksan'ı nereye koyalım? Lütfi Akad'ı? Atıf Yılmaz'ı? Ve bir çok usta yaratıcıyı? Hepsinin uzantısı, devamı ama elbette el değişti, zihinler dönüştü. Anlatıcılar da değişti, dönüştü, başka olanaklarla anlatmaya devam ediliyor. Kopuş görmüyorum ben. Evrilme görüyorum sonuç olarak" diye cevaplıyor.

Bilinçaltımızdaki sınırlamalar

Kamera arkası deyince, yönetmen, görüntü yönetmeni ve sanat yönetmeninin yanısıra, kurgucunun da yaratıcı ekibin en önemli elemanlarından biri olduğunu vurgulamadan geçmeyelim. Bu yılın ödüllü filmlerinden bir diğeri, Ümit Ünal'ın yazıp, yönettiği "Aşk, Büyü vs." Ünal, aşka ve doğa ötesine duydukları

Ümit Ünal'ın yazıp, yönettiği "Aşk, Büyü vs."

inancı sorgulayan iki kadını anlatıyor. Kahramanlardan biri, yirmi yıl önce arkadaşının Büyücadan gidişiyle yaşlı bir kadına 'aşk büyü' yaptırmıştır. Diğeri ise, yılların ardından arkadaşını bulmak üzere ada'ya döner ve iki kadın adada eski bir aşkın peşinde bir yolculuğa çıkarlar. 2019 Antalya Altın Portakal Festivali'nde En İyi Kadın Oyuncu (Selen Uçer), Behlül Dal Jüri Özel Ödülü, SİYAD En İyi Film; 2020 İstanbul Film Festivali En İyi Film, En İyi Kadın Oyuncu (S. Uçer- Ece Dizdar), En İyi Senaryo ve Ankara Film Festivali Onat Kutlar En İyi Senaryo, En İyi Kadın Oyuncu (S. Uçer) ödülleri kazanan filmin kurgucusu bir kadın sinema emekçisi.

Kurgucu Melike Kasaplar'a, diğer sinemacı kadınlara sorduğum gibi, Türk sinemasında kadının kamera arkasında giderek daha etkin olmasına ilişkin düşüncelerini soruyorum. "Dünyada olduğu gibi ülkemizde de uzun yıllardır, kadınların sinema sektöründeki görünürliğini artırmak ve sektörde fırsat eşitliği sağlamak adına verilen bir mücadele ve dayanışma söz konusu. Bu dayanışmanın meyvelerini de kamera arkasında çalışan kadınların sayısındaki artıştan ve festivallerdeki başarılarından görebiliyoruz. Elbette hala daha sektörde gerçek bir fırsat eşitliğinden söz etmek mümkün değil, henüz katedilmesi gereken çok yol var, ama yine de alınan bu başarılar ve sektörde kadın sayısındaki artış gelecek için daha umutlu olmamızı sağlıyor. Bunlar, gelecek yeni nesilleri de sektörde var olmak adına cesaretlendirmek

için de önemli gelişmeler bence" diye cevaplıyor sorumu.

Kasaplar, sektörde kadınların karşılaştığı zorluklara ilişkin sorumu "Hepimiz hayatımıza ve gelecekte vereceğimiz kararlara etki edecek çeşitli toplumsal cinsiyet kalıplarının içerisine doğuyoruz. Bu kalıplar ve sınırlamalar henüz büyüme aşamasındayken bilinçaltımıza öyle bir işleniyor ki, geleceğini belirleyecek çok önemli kararları alırken çoğu kadın farkında dahi olmadan bu kalıpların içerisine sıkışıyor. Bunlardan en gözle görülür olanı meslek seçimi kısmı. Sinema sektöründe çalışmaya karar verip de (özellikle kamera arkasında) ailesi ya da çevresi tarafından vazgeçirilmeye, 'bir kadın olarak zor, yapamazsın' denilerek hevesi kırılmaya çalışılan ya da henüz kimse bir şey demeden dahi kendine bu sınırları koyan onlarca kadın var" diye cevaplıyor ve ekliyor: "Ben şahsen ailemden böyle bir tepki almadım, bu konuda aldığım her kararda yanımda oldular ve destek verdiler, fakat toplumun geneline baktığımızda durum ne yazık ki böyle. Henüz sektöre dahi girmeden önce bu kalıplarla mücadele etmeye başlıyor kadınların büyük bir kısmı.

Sorunuza gelecek olursam, evet, bir 'kadın olarak' her sektörde olduğu gibi sinema sektöründe de çalışmanın dezavantajları mevcut. Aslında o 'zor, yapamazsın' diyenler de bir yandan bu bilindik dezavantajları da kastediyor. 'Ayrımcılığa, mobbinge, tacize uğrarsın, boşver hiç bulaşma' diyen bile var açık açık. Yani bu kadar içselleştirilmiş bir şey bu sektörde. Burada önemli

Yönetmen Eylem Kaftan

Eylem Kaftan, yazıp yönettiği ilk uzun metraj film "Kovan".

olan bir nokta var; bu dezavantajların varlığının sebebi bizim 'kadın olmamız' değil, bu durumun cinsiyetimizle hiçbir alakası yok. Toplumun bize çizdiği sınırlar ve kalıp yargılar, kadını konumlandığı yer ve sektördeki erkek egemen yapı bu eşitsizliğe sebep oluyor.

Bunu ucuz bir 'cinsiyetler savaşı' olarak da yorumlamamak lazım. Aslında herkes için eşit şartların varlığından söz edebileceğimiz bir ortamda cinsiyetlerimizin seçtiğimiz meslekteki başarılarımızda da, başarısızlıklarımızda da tek başına bir etkisi yok; cinsiyetlere bahsedilen ve sektörde eşitsizliğe sebep olacak ortamı yaratan normların rolü var. Dayanışma içinde olup, toplumsal cinsiyet kalıplarını yıkmak ve sektörde hakkımız olan fırsat eşitliğini sağlamak için mücadeleye devam etmemiz ve tüm bu dezavantajlara inat var olmaya, görünür olmaya devam etmemiz şart."

Farkındalık yüzeysel mi?

Belgesel yapımlarıyla tanıdığımız Eylem Kaftan, yazıp yönettiği ilk uzun metraj film "Kovan'da, Almanya'da işleri iyi gitmeyen ve annesinin hastalık haberi üzerine Artvin'e gelen genç bir kadının öyküsünü anlatıyor. Annesi ölmeden önce, son isteği olarak, ona da kendi annesinden yadigar kalan arlığa sahip çıkmasını ister. Genç kadın, arı korkusuna rağmen, çocukluğunun masalsı balından bir dünya markası yaratma hayalini yaşam amacı haline getirir... 2019 Malatya Film Festivali Bir-Yön En İyi Yönetmen ve Kayseri Film

Festivali En İyi Görüntü Yönetmeni (Serdar Ünlütürk) ödülleri kazanan film, 2020'de Amerika'da düzenlenen Chelsea Film Festivali'nden En İyi Film, En İyi Yönetmen ve En İyi Senaryo ödüllerinin de aralarında olduğu altı ödülle döndü.

Eylem Kaftan'a ilk sorum, sinemamızda kadının giderek artan rolü konusunda ne düşündüğü oluyor. "Kadın yönetmenlerin görünürlüğü Türk sinemasında da dünyaya sinemasında da artıyor. Bunun nedeni kolektif farkındalığımızın artması, aslında biraz da oxymoron bir durum. Ulusal yarışmalarda kadın yönetmenlerin bir ya da iki filmi oluyor en fazla. Son dönemde 'me too' hareketi bütün dünyada tartışıldığı için kadın yönetmenlerin varlığına dikkat edenler de çoğaldı. Ama bunun bir moda gibi gelip geçici ve yüzeysel bir farkındalık olmasına dair endişelerim var. Zira geçen yıl Akademi de kadın yönetmenlere yer vermediği için çok sert eleştiriler aldı ve bu yıl tüm dünyadan kadın üyeleri davet etti. Bu yıl dünyadaki rüzgarlar örneğin Oscarda bu konuya daha hassasiyet gösterilebileceğini gösteriyor ama sinema yapmak aynı zamanda ekonomik ve sektörel güçle ilgili olduğu için bu dengesizliğin ve eşitsizliğin kolay kolay değişebileceğine inanmıyorum. 'İtalya'da bir kadın yönetmenin film yapabilmesi için mesela babasının da yapımcı olması gerekiyor' demişti İtalyan bir arkadaşım. Bu belki abartılı görünebilir, elbetteki film yapmak isteyen bir kişi kadın olsun erkek olsun gerekli donanıma ve olağanüstü bir iradeye sahipse yapabilir ama zor, kadınlar için daha da zor. Bunları söylerken olumsuz bir noktadan

konusmak istemem. Kadın yönetmenlerin başarılarının arttığı doğru. Önceki kuşaklarda da kadın yönetmenler yüzde onu geçmiyordu, ama yeni kuşak kadın yönetmen olmanın farklılığına ve farkındalığına biraz daha fazla dikkat çekiyor ve korkmadan ifade ediyor. Bunun güzel bir şey olduğunu düşünüyorum.

Sinemamızda toplumsal sorunların ele alınmasının artması sorusuna gelince... Toplumsal gerçekçi ve sosyolojiden beslenen bir sinema anlayışından bahsedilirse bunun çok farklı örneklerine rastlıyoruz, rastlamaya da devam edeceğiz. Ben kendi adıma hayata sosyolojik bir yerden bakmıyorum, daha felsefi bir yerden bakıyorum. Ama iyi bir film aslında sosyolojiyi de, felsefeyi de, metafiziği de karakter ve hikaye analizi içinde hissettirmeden yoğurabilen bir filmidir. Toplumsal gerçekçi sinema anlayışının iyi örnekleri de var, kötü örnekleri de. Ben hayatın, insanların ve doğanın gizemlerinden çok besleniyorum, bu bakımdan belli kalıplarda bir sinema anlayışını kendime yakın görmüyorum. Fakat çok beğendiğim örneklerden Kıvanç Sezer'in 'Küçük Şeyler'ini sayabilirim. Sosyolojik olmasının yanısıra mizah ve fantastik öğeleri çok başarılı bir şekilde harmanlamıştı. Öte yandan Kovan'ın belgesel gerçekçiliği barındırdığını söyleyenler olduğunda mutlu oluyorum. Belgeselci geçmişimden ötürü. Ama benim belgeselciliğim de toplumsal gerçekçi bir belgeselci anlayışı olmadı hiç bir zaman. Daha kişisel, daha öznel, daha kurmaca öğelere yer veren bir belgeselci anlayışım oldu. Kovan'ın içinde gerçekçilik de var, mistik öğeler de. Dediğim gibi daha felsefi bir

yerden, insanın yeryüzündeki yolculuğundan, öze dönüşten, daha metafizik konulardan besleniyor.”

Kaftan’a son sorum, Yeşilçam’dan genç sinemamıza bir devamlılıktan söz edebilir miyiz... “Genç kuşağımızın Yeşilçam’la ilişkisinin uzak olduğunu düşünüyorum. Yeşilçam’ın da genç kuşaktan uzak olduğunu maalesef. Açıkcası ben çok genç kuşaktan olmasam da ben de Yeşilçam’la derin bir bağ içindeyim diyemem. Bir dönem Sefa Önal’la beraber senaryo yazarları derneğinde çalışmalarımız olmuştu. O kuşağın nasıl olağanüstü emektar, çalışkan ve hızlı çalıştığını gördüm. Ancak nitelikten çok niceliğe önem verilen bu dönemde çok fazla emek sömürüsünün de gerçekleştiğini görüyoruz. Yakın zamanda Yusuf Sezgin’den o dönemlerin hikayelerini dinledim. Kalbimizi titreten, bizi biz yapan pek çok unsuru barındıran bu kuşağın yeni kuşaklarla tanışması için projeler yapılmalı.”

Kadın dayanışması

Yılın önemli filmlerinden biri de, Merve Kaya’nla birlikte yönettiği “Mavi Dalga” ile Antalya’da En İyi İlk Film ve En İyi Senaryo ödülleri kazanan Zeynep Dadak’ın senaryosunu yazıp, yönetmenliğini yaptığı “Ah Güzeli İstanbul” adlı belgesel. İstanbul doğumlu Ermeni entelektüeli Eremya Çelebi Kömürçiyân’ın 1660’larda kaleme aldığı ‘17. Asırda İstanbul Tarihi’ adlı kitabından esinlenen film, Kömürçiyân’ın rotasını bugünün İstanbul’unda takip ediyor. Kitabın epizodik yapısıyla

uyumlu şekilde, büyük ölçüde İstanbul’u saran su yollarını izleyerek kenti dolaşan kamera, bizi Sultanahmet’ten Yedikule’ye, Haliç Tersanelerinden Perâ’nın hayaletlerine, Boğaz’daki yalılardan Adalar’ın ıssız köşelerine götürüyor. 2020 İstanbul Film Festivali’nde Mansiyon kazanan filmin festival yolculuğu devam ediyordu yazımı hazırladığım sırada.

Zeynep Dadak, ilk sorumu, “Son on senedir, özellikle bağımsız sinemada, çeşitli kademelerde çalışan kadınların sayısı gözle görünür bir biçimde arttı. Ben bunun bir tür dayanışma duygusu da yarattığını düşünenlerdenim. Birbirimize yol açmak, alan vermek bu artışın sebepleri arasında geliyor. Antalya Film Festivali’ndeki seçki ve ödüllerin dağılımı bunu daha da görünür kıldı.” diye cevaplıyor.

Sinemamızın toplumsal sorunlara bakışı konusunda, “Her film politiktir. Dünyaya bakmayı tercih ettiği pencere onun içine yerleştiği toplumsal bağlamdan ayrı düşünülemez. Bazen bir film ilk bakışta toplumsalla direkt ilişkili görünmeyebilir. Örneğin biz bir önceki filmimiz Mavi Dalga’da Merve Kaya’nla birlikte bunu amaçlamıştık. Çünkü kadınları, gündelik şeyleri de konuşabilen bireyler olarak göstermek istedik; kadınların toplumsal ilişkiler içerisinde yalnızca melodram kişisi ya da kahraman haline getirilmeden de temsil edilmeleri gerektiğine inanıyorduk. Sonrasında ülkemizde ve tüm dünyada güçlenen kadın hareketleri ve kadın dayanışması da, aslında doğru bir toplumsal çerçeveye baktığımızın kanıtı oldu.

Kadınların içine hapsedildiği şiddet sarmalından kurtulabilmeleri için bu dayanışmayı çok önemli buluyorum.” diyor.

Yeşilçam’la yeni sinemanın ilişkileri konusundaki sorumu ise, “Özellikle genç kuşak için Yeşilçam’ın bilgisi televizyonda gösterilen filmlerden ibaret. Bir devamlılıktan söz edeceksek de yıldız oyuncu ve tür draması yapımları açısından televizyon dizilerinin Yeşilçam’la daha yakın olduğunu söyleyebiliriz. Sinemada ise ne üretim anlamında, ne tematik, ne biçimsel bir devamlılık olduğunu düşünmüyorum. Ama tabii ki biz sinemacıların ilham kaynağı olan pek çok yönetmen ve film var Yeşilçam’da. Bu anlamda bugün üretilen filmlerde bunların izlerini sürmek mümkün.” diye cevaplıyor Dadak.

2020’nin bir diğer başarılı kadın yönetmeni de Azra Deniz Okyay oldu. “Hayaletler” adlı ilk filmiyle, Venedik Festivali’nde Eleştirmenler Haftası Büyük Ödülü, Varşova’da FIPRESCI ödülü kazanan, ardından Antalya Film Festivali’nde En İyi Film dahil beş ödül alan Okyay, Kasım ayında Selanik Film Festivali’nden iki ödülle döndü: Yunan Parlamentosu tarafından verilen İnsani Değerler (Human Values Award) ve Uluslararası Kadın Sinemacılar Örgütü’nün WIFT GR ödülleri. Filmin uluslararası festival yolculuğu devam ediyor, ama Türkiye’de vizyona girişi tarihi henüz belli değil. 2021 yılında pandeminin etkisini yitirmesini ve “Hayaletler”i en kısa sürede beyazperdede izleyebilme-yi dileyelim... ■

Yönetmen Zeynep Dadak

Zeynep Dadak’ın yazıp, yönetmenliğini yaptığı “Ah Güzeli İstanbul” adlı belgesel.

GEÇMİŞTEN GELECEĞE BEYAZPERDEDE SALGIN

Sanat bazen hayatın önüne geçebiliyor. Filmlere yansıyan öngörüler günümüzde yaşananlarla şaşırtıcı benzerlikler taşıyor.

Vecdi SAYAR

CCOVID 19 pandemisi ne yazık ki hız kesmeden devam ediyor. Biz de, salgınların sanat dünyasındaki yansımalarına ilişkin notlarımızı sürdürürelim. Geçen sayımızda, görsel sanatlar ve edebiyat alanlarından örnekler vermiştik. Bu kez de, sinema dünyasına bir göz atalım. Salgın -ve pandemi- filmleri, günümüz dünyasında geçebildiği gibi, konusunu geçmişten ya da gelecekte alabiliyor. Yani, tarihsel filmler, geleceği anlatan bilim kurgular ya da 'distopik' felaket filmleri olabiliyor. Hemen hepsinin ortak bir özelliği, felaketin henüz tanımlanamamış bir virüsten kaynaklanması.

Virüsleri, insanlığın karşısındaki en büyük tehlike olarak gören bu filmlerde virüsün kaynağı bazen bir vahşi hayvan, ba-

zen de uzayın derinlikleri. Doğayı tekinsiz bir ortam olarak gören bu sanat eserlerinin ardında yatan korku ile, doğadan gelen tehlikelere karşı kendini savunmasız hisseden ve doğal nesnelere ya da olaylara tapınan ilkel insanların korkusu arasında bir benzerlikten söz edilebilir belki.

Salgın hastalıklar, tarihin farklı dönemlerinde ortaya çıkarak, insan nüfusunun ciddi kayıplara uğramasına neden olmuş. Kayıtlara geçen başlıcaları, Ortaçağ'daki veba ve 1914-1918 yılları arasındaki İspanyol gribi salgınları. Elbette, savaşlar önemli bir etken olmuş virüslerin geniş kitleler arasında yayılmasında. Şimdi ise, yığınsal yer değiştirmeler için savaşlara gerek yok. Kitlesel turizm ve kıtalararası ticaret bu işlevi pekala görüyor.

Tarihsel yapımlarda salgın

Ortaçağ'daki veba salgınlarını, milyonların ölümüne neden olmalarına karşın 'pandemi' olarak nitelendirmiyoruz. Çünkü tüm kıtalara yayılamıyor virüs, belli bir coğrafya ile sınırlı kalıyor. Ancak, bazı salgınların ticaret yolları ile Asya'dan Avrupa'ya uzandığını biliyoruz. Ortaçağ'ın veba salgınlarına ilişkin yazılı belgeler arasında, 'Decameron' gibi kitaplar önemli bir yer tutuyor. Boccaccio'nun bu önemli eseri, çeşitli filmlere esin kaynağı olmuştur. En önemlisi ise, İtalya'yı kasıp kavuran veba salgını sırasında bir manastıra kapanarak birbirlerine öyküler anlatan bir grup burjuvanın öyküsü olan Pier Paolo Pasolini'nin "Decameron"u. Tarihsel bir film olmamasına karşın, büyük usta Lu-

chino Visconti'nin Thomas Mann romanından uyarladığı "Venedik'te Ölüm"de bu bağlamda değinmemiz gereken bir yapım. Filmin -Dirk Bogard tarafından canlandırılan- kahramanı, İtalya'da yaşanan kolera salgınının turizm gelirini düşünen yöneticiler tarafından saklandığını fark eder... Tarihten bir yaprak işte!

Bir başka ustanın imzasını taşıyan bir tarihsel yapım, İsveç'ten: Ingmar Bergman'ın başeserlerinden "Yedinci Mühür", 14. yüzyılda savaştan dönen bir Haçlı şövalyesinin, salgının nedeni -ve sonucu- olan 'Ölüm'le karşılaşmasını ve onunla oynadığı satranç oyununu konu alır. 'İnanç zehri' ile zehirlenen şövalyeyi, 'vebayı tanrının cezası olarak kabul eden' halkın duyarsızlığını, sanatçıların (oyuncuların) maruz kaldığı eziyetlere karşın yitirmedikleri yaşama sevincini anlatır. Şeytanla anlaşma metaforu ise, F.W. Murnau'nun 1926 yapımı (Goethe uyarlaması) "Faust"unda Dr. Faust'un şeytanla yaptığı anlaşmaya bir gönderme olsa gerek...

14. Yüzyılın 'kara ölüm' efsanelerinin yankılandığı İngiltere'nin küçük bir dağ kasabasında geçen bir Ortaçağ masalı anlatan Yeni Zelandalı yönetmen Vincent Ward'un "The Navigator"u, Christopher Smith'in 14. Yüzyıl İngiltere'sinden bir öykü aktaran "Kara Ölüm"ü, Hollandalı Paul Verhoeven'in 16. Yüzyıl İtalyasında bir kalenin ele geçirilmesinde salgından yararlanma öyküsünü anlattığı "Et ve

Kan", salgınlara değinen tarihsel filmlerden yalnızca birkaçı. Tarihsel yapımların bir kısmında, bir yan unsur ya da arka plan olarak kullanılır salgın. Terry Gilliam'ın Kral Arthur ve şövalyelerinin öyküsünü absürd mizaha dayalı bir sinemasal anlatımla aktardığı "Monty Python ve Kutsal Kase" filminde, salgından söz edilmesine karşın, el arabalarıyla ölümlerin taşındığını görürüz. Anthony Mingel'la'nın Michael Ondaatje'nin romanından uyarladığı, 2. Dünya Savaşı İtalyasından Kuzey Afrika çöllerine uzanan bir öyküyü anlatan "İngiliz Hasta", salgının insan ilişkileri üzerindeki etkisine değinen bir

filmdir. Mike Newell'in Marquez uyarlaması "Kolera Günlerinde Aşk"da hikayenin arka planında, kentte yaşanan kolera salgınının izleri görülür.

Hollywood'un ucuz ticari yapımlarının (B-filmlerinin) ünlü yönetmeni Roger Corman, Edgar Allen Poe'nun 1842 de yazdığı kitaptan uyarlayıp yönettiği "Kızıl Maske"de, bir salgından (muhtemelen vebadan) kurtarmak için dostlarını şatosunda toplayan bir aristokratın, 'kızıl ölüm'den yakasını kurtaramamasının öyküsünü anlatır. Corman, filmin finalinde "Ve karanlık ve çürüme ve kızıl ölüm hepsini korkunç boyunduruğuna aldı" diyerek, ölüm karşısında herkesin eşit olduğunu vurgular. Sözün burasında, Ortaçağın tarihe gömülmesinde, 'kara ölüm'ün üstlendiği rolü anımsatmakta yarar var.

Günümüzün 'pandemi'leri

Steven Soderbergh adlı Amerikalı ünlü yönetmenin 2011 tarihli "Salgın" (Contagion) adlı filmi, günümüzde geçen ve yaşadığımız gerçeklere en yakın görüntüler içeren bir film ve türünün en başarılı örneklerinden biridir. Filmde, Uzakdoğuda bir restorana giden bir turist, bir aşçıyla el sıkışması sonucu virüsün insanlar arasında yayılmaya başlaması anlatılır. Bir yarasadan domuza ondan da aşçıya geçmiştir virüs. Soderbergh'in öngörüsünün, on yıl sonra gerçekleşmiş olması, sinemanın yalnızca geçmiş değil

geleceği de yorumlayabileceğinin bir işareti mi yoksa?

Günümüzde yaşananlar açısından ufuk açıcı bir film de, Wolfgang Petersen'in "Tehdit" (Outbreak) adlı yapımı. Bir bilim insanının, insanlığın sonunu bir virüsün getireceği kehaneti ile başlayan filmde, Afrikadaki bir Amerikan askeri kampında temas yoluyla bulaşan bir virüsün varlığının saptanması ve kampın imhasının ardından, Amerikan ordusundan iki general bu virüsten öldürücü bir biyolojik silah yapmak üzere çalışırken meydana gelen bir kaza sonucu virüsün 48 saatte tüm ülkeye yayılması anlatılır. Silahlı kuvvetlerin devreye girmesi de, felaketi engellemeye yetmeyecektir. Ta ki, kahramanımız (Dustin Hoffman) bir panzehir bulana dek...

Güney Koreli yönetmen Kim Sung-su'nun "Grip" (Gamgi) adlı filmi, bir konteyner içinde ülkeye sokulan kaçak göçmenlerden yayılan H5N1 adlı öldürücü virüsle savaştan bir doktorla bir kurtarma görevlisinin duygusal ilişkisini anlatırken, salgının ülkeler ve yöneticiler arasında yarattığı gerilimi de yansıtır. Salgın filmlerinde, virüsün yol açtığı sonuçlar farklılıklar gösterir. Kurbanların kimi duyularını (koku ya da alma, görme duyularını) yitirirken, kimi bir canavara dönüşür. David MacKenzie, "Yeryüzünde Son Aşk" (Perfect Sense) filminde bir bilim insanı ile bir restoran şefinin salgın ortamındaki aşkını

anlatır. Bu salgında, insanlar sırasıyla tüm duyularını kaybetmektedir. Önce koku gider, ardından işitme, tatma, görme, dokunma duyuları...

Gizem dolu bir film, Night Shyamalan'ın "Mistik Olay"ı (The Happening) da, insanların konuşma ve yön bulma yetilerini yitirmelerine ve giderek intihara sürüklenmelerine neden olan ve ağaçlardan yayılan virüs armağan ediyor seyircilerine. Doğanın insanlardan intikamı olarak yorumlanabilecek bir felaket tasarımı... Tıpkı, Philip Kaufmann tarafından tekrar çekimi yapılan 1956 tarihli Don Siegel klasiği "Ceset Yiyicilerin İstilas"ında (Invasion of the Body Snatchers) virüsün uzaydan gelen çiçek sporlarından yayılması gibi. Bu filmde, sporlar değdiği her canlının vücudunun replikasını oluşturabilme yetisine sahipti...

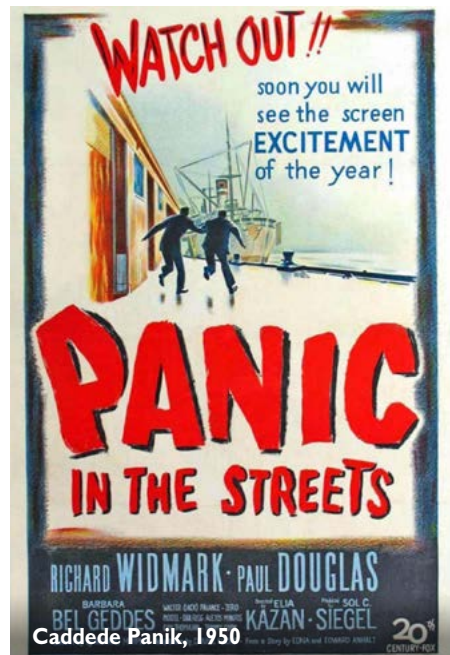
2008 yapımı "Körük", insanları kör eden bir virüsün hızla yayılmasını, görme duyularını yitirdikten sonra, diğer duyuları ile yaşamayı öğrenen bireylerin, bu salgından etkilenmediğin fark eden ve onlara yardımcı olmaya çalışan bir kadınla ilişkilerini, çöken bir sistemin yıkılan önyargılarını, sağ kalanların oluşturduğu geniş ailenin ve karantinanın zorunlu kıldığı dayanışma duygusunu anlatıyor. Jose Saramago'nun aynı adlı romanından uyarlanan film, kitle psikolojisine direnen birey ve farklı olana karşı birleşen kitleler üstüne metaforik bir anlatı.

Somerset Maugham'ın aynı adlı romanından uyarlanan "Duvak" (The Painted Veil) adlı film de bir salgının devam ettiği Çin'e giden yeni evli bir çift üzerine odaklanır. Birbirlerini tanımadan evlenen çiftin kendilerini ve ilişkilerini gözden geçirmeleri için elverişli bir ortam oluşturur salgın günleri... Hintli yönetmen Aashiq Abu'nun yönettiği "Virüs" filmi ise, sağlık çalışanlarının yaşam öykülerine odaklanır. Keralada 2018 yılında yayılan Nipah virüsü salgını konu alan bu tıbbi gerilim filminde, korku kültürü, güven kaygısı, yas ve yabancılaşma olguları konu edilir. Virüs salgını konu alan filmlerden, çiğ balık yiyen Çinlilerin suçlandığı İspanyol filmi "Ölüm Çağlığı: Rec"de iki televizyoncunun tanık olduğu, insanı katile dönüştüren bir salgın anlatılır. "Salgın" (The Crazies)de, küçük bir Amerikan kasabasına düşen bir uçağın enkazından şehir sularına karışan bir virüsün insanları psikopat katillere dönüştürmesi konu edilir.

'Kara film' olarak da tanımlanan polisiye film türü de, salgın temasından yararlanmıştır. En ünlü örneklerden biri, Kayseri doğumlu yönetmen Elia Kazan'ın "Cadde Panik" adlı filmidir. Bir cinayet sonrası yapılan otopside, bir liman işçisinin cenazesinde 'veba' mikrobuna rastlayan bir askeri doktorun polislerle birlikte katilin peşin düşmesini anlatırken, salgının yaygınlaşmadan önlenmesi gerektiğinin altını çizer yönetmen.

Salgın, 2011

Gerilim dolu bir başka salgın filmi, George Pan Cosmatos'un 1976'da çektiği "Cassandra Geçidi"dir. Sophia Loren, Richard Harris, Burt Lancaster, Martin Sheen, Ava Gardner, Ingrid Thulin gibi ünlü oyuncuların rol aldığı filmde, Dünya Sağlık Örgütü'ne baskın yapan gruptan bir genç, laboratuardaki çatışmada yaralanarak kaçır ama solunum yolunu tutan virüs de onunla birlikte. Yaralı genç, kaçak bindiği Cenevre- Stockholm treninde virüsü diğer yolculara da bulaştırır. Ama, tehlike bununla da sınırlı değildir... Mitolojide, Cassandra'nın "gerçekleri görmeye ama inanmamaya mahkum edildiğini" unutmadan izlemekte yarar var.

Alex Pastor ve David Pastor'un "Veba" (Carriers) adlı filmlerinde, virüsten kaçarak denize ulaşmaya çalışan ikisi kardeş dört arkadaş, yolculukları sırasında, insanlığı tehdit eden asıl virüsün iç dünyalarındaki karanlık olduğunu keşfederler. Ron Howard'ın 2016 yapımı "Cehennem"i (Inferno), Dan Brown'un aynı adlı romanından kaynaklanır. Dante'nin 'İlahi Komedi' kitabından esinlenerek çektiği filmde, genetik alanında çalışan ve dünyanın kaynaklarının dünya nüfusundaki artışa yetmeyeceği düşüncesiyle nüfus planlamasının zorunluluğuna inanan ve bu doğrultuda 'transhümanizm' akımını savunan bir bilim insanının, ölümcül bir virüsü yayarak dünya nüfusunu azaltma planını anlatır. Joe Lynch'in 2007'de yaptığı "Mayhem" insanları tüm sosyal

ve etik kuralları çiğnemeye iten "Kırmızı göz" hastalığının yayılmasını, Amerikan toplumuna egemen olan (bugünlerde en somut örneklerini televizyonda izlediğimiz) kızgınlığın bir metaforu olarak ele alır. 2009 yapımı Stuart Hazeldine filmi "Sınav" (Exam) filminde, büyük bir ilaç şirketinde işe alınmak için sınava katılan adaylardan birkaçının ölümcül bir hastalıktan muzdarip olduğunu ve firmanın sınavına katılmalarının nedeninin şirket tarafından üretilen pahalı bir ilaca ulaşmak olduğunu öğreniriz. Günümüzün -ya da yakın geleceğimizin- can alıcı sorununu önceden sezmiş bir film daha...

Güney Kore sinemasının ustalarından Park Chan-Wook'un, Emile Zola'nın "Therese Raquin" adlı romanından uyarladığı ve hastanede virüs tedavisine ilişkin deneylere katılan bir doktorun vampire dönüşmesini anlatan "Kan Arzusu", sinemaseverlerin izlemesini önereceğim filmler arasında. Bir diğer öneri de, tıpkı "Venedik'te Ölüm"de olduğu gibi, virüsün arka planı oluşturduğu, İtalyan usta Elio Petri'nin "Todo Modo" adlı politik filmi. Siyaset dünyası ile kilisenin ve suç dünyasının kirliliğini konu alan filmde 'ölüm' başrolüdür. Günümüz sinemasının yaratıcı yönetmenlerinden Danimarkalı Lars von Trier'in "Salgın" (Epidemic) adlı çalışması, bir salgını konu alan bir film yapmak üzere yola çıkan iki arkadaşın, yaşadıkları şehirde gerçek bir salgın çıkması üzerine başlarından geçenleri

konu alıyor. Bu temaya ilgi duyanların ve sinemada yeni bir dil arayışını paylaşanların izlemesi gereken bir film.

Zombilerle dans

Salgın filmlerinin hatırı sayılır bir kısmında, virüs bireylerin beynine girerek, insanları birer 'zombi'ye dönüştürür. Bu türün en popüler filmlerinden biri, Marc Forster'in yönettiği "Dünya Savaşı Z"dir. Başrolü Brad Pitt'in üstlendiği filmde, kahraman BM çalışanı, virüsü yayan ilk kişiyi bulmak için, Kore'den İsrail'e, dünyanın dört bir köşesinde maceradan maceraya atılır. Ama, bu sırada zombiler tüm ülkelere yayılmıştır... Sidney Salkow, 1964 tarihli "Hepimiz Vampiriz" (The Last Man on Earth) adlı filmde, insanları vampir-zombi karışımı bir yaratığa dönüştüren bir salgını konu alır. Dünyada tek sağlıklı kişi olarak kalan ve hastalığın tedavisini bulmaya çalışan bir doktorun öyküsünü anlatan ve kıyamet sonrası filmlerin öncüllerinden biri olan film, Richard Matheson'un aynı adlı romanından uyarlanmıştır.

Paul W. S. Anderson'un "Ölümcül Deney"i (Resident Evil), George Romero'nun ve Zac Snyder'ın "Ölümlerin Şafağı", David Cronenberg'in "Kuduz" adlı filmleri, Sang-ho Yeon'un 2016'da yaptığı "Zombi Ekspresi" (Train to Busan) ve devam filmi "Yarımada" virüsten kaynaklanan zombi filmlerinin varyasyonları arasında sayıla-

bilir. Ben Howling ve Yolanda Ramke'nin "Kargo" adlı filminde korkunç bir salgında karısını kaybettikten sonra çocuğunu kurtarmaya çalışan adamın öyküsü anlatılır. Karısı tarafından ısırılan adam, 48 saat içinde ihtiyacı olan ilaca ulaşamazsa kendisi de 'zombi'ye dönüşecektir...

Bilim-kurgular, distopyalar

Latin Amerikanın ünlü yönetmenlerinden Alberto Cuaron'un 2006 yapımı "Son Umut"u (Children of Men), 2027 yılında geçen bir bilim kurgu filmi. Nedeni, nasılı açıklanmayan bir biçimde tüm kadınların kısırlık salgınının kurbanı olduğu bir dünyayı anlatan film de bir uyarılma. P.D. James'in romanından uyarlanmış... Bilim kurgu külliyatının önde gelen yapımlarından, "12 Maymun", İngilizlerin ünlü yönetmeni Terry Gilliam'in imzasını taşıyor. Ölümcül bir virüs nedeniyle dünya nüfusunun büyük kısmı ölmüş, kalanlarsa yer altında yeni bir dünya kurmuşlar ve yeryüzündeki tehdidin kaynağını bulmak üzere seçilen mahkumları zaman makinesi ile geçmişe gönderiyorlar. Bruce Willis, yaptığı zaman yolculuklarında, virüsün kaynağının '12 Maymun Ordusu' adlı bir hayvan hakları örgütü olduğunu keşfeder ve kazanç tutkusu nedeniyle kötülüğe tutsak olmuş bir bilim adamının yarattığı felaketi önlemeye çalışır. Gilliam, 1990 yılında paranoid şizofren bir hastanın anlatılarından (bir virüsün insanları

öldürüp, dünyaya hayvanların hakim olması) ve bir başka usta sinemacının, Chris Marker'in "La Jetee" adlı yapıtından esinlenerek yazmış senaryosunu. Rupert Wyatt, insanlığın yok oluşundan sonra maymunların hakimiyetine geçen dünyayı anlatan "Maymunlar Cehennemi, Başlangıç"da, virüslerin yol açtığı felaketleri konu alan distopik yapımlar arasındadır.

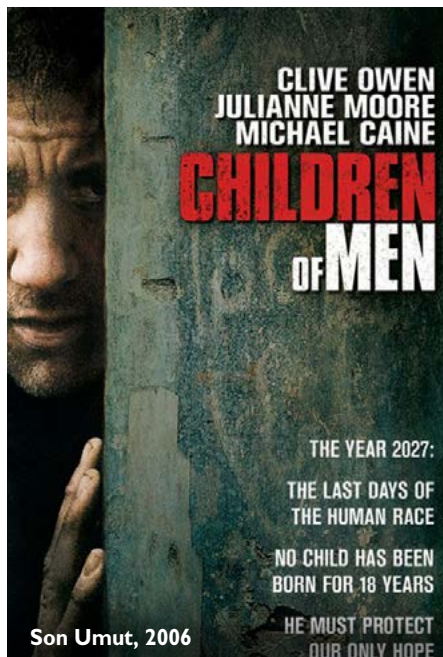
"Uzay Mikrobu" (The Andromeda Strain) adlı 1971 yapımı Robert Wise filmi de Michael Crichton'un romanından uyarlanmış. Amerikadaki bir uzay araştırmaları merkezi yakınındaki küçük bir kasabaya düşen bir uzay aracından yayılan virüsle tüm kasaba halkının ölümünü araştıran bir grup bilim insanının öyküsü aracılığı ile Amerikan devletinin biyolojik silah üretimi sevdasını eleştiriyor.

Pandemi filmlerinin önemli bir bölümü, yakın ya da uzak bir gelecekte, yaşanmış bir felaket sonrasında geçer. Bunlar, 'post-apokaliptik', yani 'Apocalypse / Kıyamet' sonrası öyküler anlatır. 2018 yapımı Susanne Bier filmi "Bird Box"ta, ne olduğu belli olmayan bir virüs felaketi sonrası hayatta kalmayı başaran bir anne ve çocuklarının ayakta kalma mücadelesi anlatılır. Danny Boyle'un "28 Gün Sonra"sı, kandan geçen ve insanları saldırganlaştıran bir virüsün dünyaya hakim olmasını anlatır. Tarih boyunca insanların birbirini öldürmesi gerçeğinden yola çıkan yönetmen, yaşama umudunu yitirmemiş insanların virüslülerden daha ölümcül olabileceğini söylüyor. Juan Carlos Fresnadillo'nun yönettiği "28 Hafta Sonra" ise, bir salgından kurtulmuş ama taşıyıcı oldukları bilinen (ya da tahmin edilen) insanların yaşadığı kentin bir bölgesinin imha edilmesi öncesinde bu bölgeye giden bağışıklık kazanmış bir çocuğun öyküsünü anlatır. Francis Lawrence, "Ben Efsaneyim" filminde, kanseri yenmek amacıyla laboratuvarlarda üretilen bir virüsün yol açtığı pandemide insanlığın büyük kısmının ölmesinden sonra, geceleri ortaya çıkan 'mutant'lar dışında, New York'ta yaşayan tek kişi olan ve virüse karşı bağışıklık kazanmış bir insanın serüvenini konu alır. Aynı adlı romanın bir başka uyarılma-

sı olan, Boris Segal filmi "Tek Adam"da (The Omega Man) olduğu gibi...

Sinema dünyasının pek çok aktörünün COVID-19'a yakalanmasına karşın, sektörün bu felaketi paraya çevirmeye çalışacağına hiç kuşku yok. İnsanların korkularını gıcıklayacak pek çok film senaryosu, stüdyo patronlarının masasına çoktan ulaşmış, çekim için pandemi koşullarının hafiflemesi bekleniyordur, belki de çekimler çoktan başlamıştır. Bizde de, bir pandemi filminin çekilmekte olduğunu söyleyebilirim... Anlaşılan bu 'pandemiden kurtulsak da, salgın filmlerinden kurtulamayacağız. Sinema dünyasını bu merakından ötürü suçlayamayız, çünkü sorun gündemimizden çıkacağına hiç benzemiyor. Henüz tanımadığımız nice virüsün kapının dışında sırasını beklemekte olduğunu tahmin etmek zor değil. Gerilim-korku sineması için bundan güzel malzeme olur mu?

"Ben korkarım, ruh sağlığım etkilenir" diye düşünenlere bir diyeceğim yok. Ama korkusuzlar ve meraklılar, sözünü ettiğim filmlere internet ortamından ulaşabilirler. Gerilim-korku filmlerinin arındırıcı, iyileştirici gücünden söz eden psikologların izinden giderek, salgın günlerini salgın filmleri izleyerek atlatmayı deneyebilirsiniz. Tabi, şiddet pornografisi kapsamında değerlendirilebilecek bazı filmleri dışarıda tutmaya özen göstererek... ■

Son Umut, 2006

Ben Efsaneyim, 2007

TİYATRO SANATININ VAROLUŞ SAVAŞI

Salgın, sanat dünyasını vurdu. Müzik dünyası çıkışı dijital ortamda ararken, sahne sanatları açısından durum daha vahim. Kapanan tiyatro salonlarının, işsiz kalan tiyatrocuların sayısı her geçen gün artıyor.

Halil SAY

☪ Pandemi'nin en fazla etkilediği sektörler arasında sahne sanatları ve müzik sektörleri yer alıyor. Müzik dünyası çıkışı dijital ortamda ararken, sahne sanatları açısından durum daha vahim. Çünkü dijital ortam, özellikle tiyatro sanatına pek elverişli değil. Yalnızca ülkemiz için değil, tüm dünya ülkeleri için geçerli bu durum. Kapanan tiyatro salonlarının, işsiz kalan tiyatrocuların sayısı her geçen gün artıyor.

Ülkemizde tiyatro salonlarının sayısının ülke nüfusuna oranla çok yetersiz olduğunu biliyoruz. Bu nedenle, kapanan tek bir tiyatro bile önemli. İstanbul, hiç kuşkusuz tiyatronun başkenti. 350 civarında topluluğun varlığını biliyoruz. Salon sayısı ise 224. Ama bu sayı-

nın yüzde 10'u bile tiyatro sanatının ihtiyaçlarına cevap verebilecek kapasitede değil. Belediyelerin 'çok amaçlı' salonlarının, liselerin konferans salonlarından daha donanımlı olmadığını biliyoruz. Anadolu'da ise durum daha da vahim. Tabi, kendi gözlemlerinize değil, resmi kayıtlara inanmayı seçerseniz farklı bir tablo çıkar karşınıza... İzmir'de 62, Ankara'da 44 salon görünüyor istatistiklerde. Oysa, gerçekte bu sayı 3'ü-5'i geçmez. Çeşitli kentlerdeki Devlet Tiyatroları ve İstanbul, Eskişehir gibi bazı Şehir Tiyatrolarının salonları dışında tiyatro sanatına elverişli salon sayısı çok azdır. Ama, resmi kayıtlara bakarsanız, Bursa, Mersin, Trabzon kentlerinde 16, Kocaeli'de 15 salon bulunmaktadır.

Bu ortamda, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin, kapanmanın eşliğindeki Kenter Tiyatrosu'nu satın alarak Şehir Tiyatroları bünyesine katması önemli bir kazanım. Özel tiyatroların yaşam savaşı verdiği şu günlerde, bu sahnenin bağımsız toplulukların kullanımına açılması da çok doğru bir tercih. Kadıköy Belediyesi'nin, çağdaş tiyatronun ihtiyacı olan 'black box' bir tiyatro inşaatını tamamlayacak olması sevindirici. Büyükşehir işbirliği ile Gazhane'yi modern bir sahne sanatları kompleksine dönüştürecek olması da övgüye değer. İzmir'de modern bir opera yapısının inşaatı sürmekte. Kurulması planlanan İzmir Şehir Tiyatroları'na çağdaş bir bina kazandırmak için de harekete geçile-

cektir mutlaka. Ankara'nın tiyatro sever Çankaya ve Yenimahalle ilçelerinin yanı sıra, Büyükşehir'in de devreye girmesi gerekiyor. Buraya kadar söylediklerim mekan sorunlarına ilişkin. Farz edelim ciddi bir çaba içine girildi, salon ihtiyacı bir ölçüde karşılandı, bağımsız topluluklar ayakta kalamazsa, neye yarar...

Geçen Yılın En İyileri

Türkiye bir oyuncu cennetidir. Özellikle, İstanbul, Ankara ve İzmir'deki Üniversitelere bağlı fakülte ve konservatuarlar, her yıl onlarca mezun veriyor (ülkenin diğer üniversitelerindeki eğitimin yeterli olmadığını bildiğimden, yalnızca bu üç kentteki Üniversitelerden söz açıyorum). Tiyatrolarda, filmlerde başarılı performanslar sergiliyor bu oyuncular. Ama, pek çoğu sigortasız, her hangi bir güvenceye sahip olmadan çalışıyor. Yazar ve yönetmen olarak da genç kuşaktan umut veren isimlerin çıktığını söylemeliyim. İstanbul Şehir Tiyatroları'nın yerli yazarlara, özellikle kadınlara kucak açması ile bu yeni yazar kuşağının önünde yeni kapılar açıyor. Devlet Tiyatrolarının eski günlerini mumla arattığı bir dönemde bağımsız tiyatrolarımız önemli bir işlev üstleniyor: tiyatro tutkusunu yaşatmak...

Dilerseniz, geçen mevsimden bu mevsime bağımsız topluluklarımızca sahnelenen bazı oyunlara bir göz atalım. 2020 yılında, Afife Jale, Sadri Alışık, TEB (Tiyatro Eleştirmenleri Birliği) gibi en önemli tiyatro ödülleri pandemi nedeniyle sahiplerini bulamadı. 2019 yılının en başarılı yapımlarından dört bağımsız prodüksiyon Afife Jürisinin seçtiği ilk beş içine girmişti: Krek Tiyatro'nun "Dünyada Karşılaşmış Gibi" (Yöneten: Berkun Oya), Craft'ın "Fotoğraf 51" (Yöneten: Çağ Çalışkur), Tiyatro Adam'ın "Meçhul Paşa" (Yöneten: Emrah Eren) ve "Teftişör" (Yöneten: Oğuz Utku Güneş). Listedeki tek Devlet Tiyatrosu yapımı ise, gerçekten de yılın en iyilerinden biri olan "Bir Peri Masalı Radyum Kızları" (Yöneten: Laçın Ceylan) idi. Umarım, bu yıl mayıs ayına kadar ortam biraz rahatlar da, iki yılın ödülleri birden verilir.

Tabi, kimi oyun ödülün belirlediği tarih aralığından sonra sahnelendiği, kimi de -muhtemelen- gözden kaçtığı için listelerde yer almasa da, yılın en iyileri arasında sayılmayı hak eden pek çok oyun vardı. Geçen yılın yapımları arasında

izleyebildiklerimden, BAM'ın "Kader Can" (Yönetmen: Murat Mahmut Yazıcıoğlu), Galata Perform'un "Yüzyılın Evi" (Yönetmen: Yeşim Özsoy), Tiyatro Pera'nın "Herkes Tek Başına Ölür" (Yönetmen: Nesrin Kazankaya) ve "Barakalar ve Saraylar" (Yönetmen: Yücel Erten), Tiyatro Yan Etki'nin "Yalnızlıkla Nasıl Savaşılır" (Yönetmen: Serkan Üstüner), Tiyatro Pangar'ın "Hedda Gabler" (Yönetmen: Mehmet Birkiye), Perdecı Oyuncuları'nın "1984" (Yönetmen: Rutkay Aziz), Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu'nun "Artık Bir Davan Var" (Yönetmen: Cüneyt Yalaz), Çolpan İlhan- Sadri Alışık Topluluğu'nun "Esaretin Bedeli" (Yönetmen: Şakir Gürzumar) ve "Amadeus" (Yönetmen: Işıl Kasapoğlu), Talimhane Tiyatrosu ve PSM'nin "Gerçek" (Yönetmen: Mehmet Ergen), D22'nin "Hakikat, Elbet Bir Gün" (Yönetmen: Serkan Salıhoğlu), Tiyatro Hemhal'in "Tırnak İçinde Hizmetçiler" (Yönetmen: Hakan Emre Ünal), Ba-Tiyatro'nun "Julie" (Yönetmen: Yusuf Demirkol) ve No-Act'in "Red Light Kışı" (Yönetmen: Edip Tepeli) en başarılı olanlardı kanımca.

Oyun Sandalı'nın "Furuğ Ferruhzad" (Yönetmen: Harun Güzeleloğlu), Myart Tiyatro'nun "Kör Baykuş" (Yönetmen: Işıl Kasapoğlu), Aysa Prodüksiyon'un "Hunililer" (Yönetmen: Ezel Akay), Altıdan Sonra Tiyatro'nun "Nihayet Makamı" ve "Kaldırım Serçesi" (Yönetmen: Yiğit Sertdemir) çok istediğim halde

Çağ Çalışkur'un Yönettiği Fotoğraf 51 oyunundan, Funda Eryiğit

izleme şansını bulamadığım oyunlardı. Tabi, 300'den fazla oyunun sergilendiği bir mevsimde oyunların tümünü görmek imkansızdı.

Oyuncu Cennetinden

Bu oyunlarda izlediğimiz çok sayıda başarılı oyuncu vardı: "Dünyada karşılaşmış Gibi"de Öner Erkan ve Serkan Keskin, "Amadeus"ta Selçuk Yöntem, "Fotoğraf 51"de Funda Eryiğit, "Tırnak İçinde Hizmetçiler"de Nezaket Erden, "Nihayet Makamı"nda Ayşegül Uraz, "Kader Can"da Deniz Karaoğlu, "Red Light Kışı"nda Gün Koper ve Ayşecan Tatari, "Zebercet"de Halil Babür, "Hakkikat, Elbet Birgün"de Gizem Erdem, Seda Türkmen, "Herkes Tek Başına Ölür"de Başak Meşe, tiyatromuzun nasıl bir oyuncu cenneti olduğunu kanıtlayan sahne insanlarından yalnızca birkaçıydı... Ekin Yazın Dostları'nın ödüllendirdiği Nazan Kesal'ın "Yaralarım Aştandır" (Poyraz Yapım), Bergüzar Korel'in "Kızlar ve Oğlanlar" (Tiyatro Craft), Sezen Keser'in "Dansöz" (Mekân Tiyatro), Ceylan Yılmaz ve Savaş Alp Başar'ın "Bana Amy De" (Tiyatro Keyfi) oyunlarındaki performanslarını izleyebilmeyi de dört gözle bekliyorum. Pandemi ne zaman izin verirse...

Telefon rehberi gibi bir sayfa pahasına, bu oyunları ve oyuncularını anmadan geçmek istemedim. Çünkü, önemli ya-

pımların, başarılı yönetmen ve oyuncuların geçit yaptığı 2018, 2019 yıllarından sonra, tüm tiyatro çalışanları 2020 yılının büyük kısmını evlerinde geçirmek zorunda kaldılar. Kamu tiyatrolarında çalışanlar için de sahneden uzak kalmak yeterince acı vericiydi, ama en azından maaşlarını alabiliyorlardı. Özel tiyatrolar ise - ki, birkaç ticari kuruluş dışında çoğunluğu 'bağımsız tiyatro' tanımı içindedir- ne oyuncularına, ne de teknik elemanlarına ödeme yapabiliyorlardı.

Kendi salonları olan tiyatrolar için, pandeminin kestiği fatura daha ağırdı. Kiralarını, elektrik, su faturalarını bile ödeyemedi bu tiyatrolar. Yeni projeleri ellerinde birkaç ay geçirdikten sonra,

toparlanmaya başladı bir kısmı. Evlerde provalar başladı. Baharı kaybettik, belki yaz oyunları ile durumu kurtarırız diye düşündüler. Mart'ta kapanan tiyatroların Temmuz ayında açılacağı duyuruldu. Bu durumda ancak açıkavada oyun oynanabilirdi. Ama, kaç kişi riski göze alıp gelecekte tiyatroya? Bir kısmı denedi ama sonuç pek parlak olmadı. Çünkü salonlara - vilayetlerin belirlediği kurallara göre - üçte bir, en fazla yüzde elli dolulukla seyirci alınabiliyordu. Bilet fiyatlarının artırılması da gerçekçi bir çözüm değildi... Yeni mevsime girerken vaka sayıları yeniden yükselişe geçmiş, pek çok ülke yeniden kapanmaya başlamıştı. Bu sıkıntılara, bir de giderek yoğunlaşan vaka sayıları, hastalığa yakalanan, yaşamını yitiren sanatçıların isimleri de eklenince, tablo iyice karardı.

Bir Kavuk Devredildi

Bunca sıkıntı arasında, umut verici işler de oldu. İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları'nın sahnelerini belirli günlerde bağımsız tiyatrolara açması, İstanbul Uluslararası Tiyatro Festivali'nin (canlı performanslarla, dijital yapımların birlikte olduğu) hibrit bir programla perdelerini 24. kez açması, İzmir'de 38. Tiyatro Günleri'nin dijital ortamda da olsa yapılabilmesi önemliydi.

Bu arada, bir de kavuk devredildi. Geleneksel tiyatromuzun öncülerinden

Rasim Öztekin güldürü geleneğinin nişanesi olarak kabul edilen kavuğu Şevket Çoruh'a devrederken.

Dümbüllü İsmail'in kavuğu, uzun yıllar Münir Özkul tarafından taşındıktan sonra, Ferhan Şensoy'a devredilmiş, Şensoy da kavuğu bir süre taşıdıktan sonra sahne arkadaşı Rasim Öztekin'e teslim etmişti. Öztekin, sağlık durumunun kendisini sahnelerden uzak tutmasını gerekçe göstererek kavuğu devredeceğini açıkladı önce. Bu açıklama, tiyatrocular arasında yoğun tartışmalara yol açtı. Kavuğu hangi sanatçı hak ediyordu; bir kadına verilemez miydi soruları günlerce medyayı meşgul ettikten sonra, Öztekin kararını açıkladı. Kavuğu, Şevket Çoruh'a devredecekti. Bu tercihin genel bir kabul gördüğünü söylemeliyim. Çoruh, çok başarılı bir komedyen olmasının yanı sıra, tüm kazancını bir tiyatro yapısına yatırmıştı. Kadıköy'deki bir tiyatroyu baştan sona yenileyerek, 'Baba Sahn'e'yi kurmuş ve daha ilk yılında çok başarılı yapımlara imza atmıştı.

Her şeye rağmen üretim

2020 kışının da bu ortamda geçirileceğinin anlaşılması tiyatro dünyasının umutsuzluğunu daha da artırdı. Üstelik, önümüzdeki baharı ve yazı, hatta gelecek sonbaharı da yitirme tehlikesinden söz ediyor bilim insanları. Sanat dünyasında işsizliğin yol açtığı intiharlara, kapanan tiyatrolara ilişkin haberler birbirini izlerken, sanatçılar da sesini yükseltmeye, yalnız bırakılmaktan yakınmaya başladı. Pandemi'nin başından bu

yana Kültür ve Turizm Bakanı ile yapılan görüşmelerden sonuç alınamamıştı. Evet, tiyatro desteklerinde bir artış sağlanmış, tiyatroların vergi ve prim borçlarında ödeme kolaylığı getirilmişti, ama Avrupa ülkelerinde ve ABD'de sanatçılara sağlanan desteklerle kıyaslandığında devede kulak kalıyordu. Başta Almanya ve Kuzey ülkeleri, Avrupa'nın büyük kısmında zararları telafi edilen sektörler arasında sanatçıların ve sanat kurumlarının unutulmadığını hatırlatan sanatçılar, Anayasamızın devlete sanatı koruma görevi verdiğini vurguladılar.

Bazı sanat ve sermaye kurumları (İKSV, ENKA Sanat, Das Das, Zorlu PSM, BKM) üretimi teşvik için bir destek fonu oluşturdular. Yeni mevsim için oyunlar hazırlayan tiyatrolar, Ekim, Kasım aylarında sahnelerini açtı. Erdal Beşikçioğlu'nun Tatbikat Sahnesi, dönemin distopik ruhuna uygun bir yapımla, "Fahrenheit 451" ile açtı mevsimi. Promiyerlerini İstanbul Tiyatro Festivali'nde yapan ve beğeni ile karşılanan yapımlar arasında, BGST yapımı, Aysel Yıldırım'ın yönettiği "Her Güne Bir Vaka", Meltem Cumbul'un "Ben Sevgili Milena", Sami Berat Marçalı'nın "KOMİK", Ahmet Sami Özbu-dakın "Gomidas" oyunları, Görkem Yeltan-Ayça Bingöl'ün "Ben Anadolu", Serdar Biliş'in "İfigenia" yorumları yer alıyordu.

Pandeminin, yaratıcıları yeni anlatım yolları ve yöntemleri denemeye yönlendirmesi olumlu bir etki olarak değerlendirilebilir, ama dijital ortamın tiyatro gibi seyirciyle doğrudan teması gerektiren bir sanat dalına ne kadar katkısı olabilir, üzerinde düşünmeye değer. İstanbul Tiyatro Festivali'nde bu türden deneysel çalışmalara yer verildi. Çocukluk yıllarımızın 'Radyo Tiyatrosu', bu kez 'Kulak Tiyatrosu' adı altında yeniden hayatımıza girdi. Evde, sokakta gerçekleşen, video, ses, yerleştirme ve performansın buluştuğu yapımlarla tiyatronun sınırları genişletildi. Tiyatro Dot, oyunlarını ormanda sahneleme kararı alırken, Fişekhanede, Kuruçeşme'de yeni tiyatro mekanları yaratıldı.

Ama bana kalırsa, pandeminin tiyatro dünyasına tek olumlu katkısı, sanatçıları örgütlenmeye yöneltmesi oldu. Oyuncular Meslek Birliği, Oyuncular Sendikası, Tiyatro Yapımcıları Derneği'nin yanında, İzmir Bağımsız Tiyatrolar İnisyatifi, Ankara Tiyatro Yapımcılar Platformu, Tiyatro Kooperatifi, Tiyatromuz Yaşasın İnisyatifi gibi yeni sivil girişimler sahaya çıktı. 'Tiyatro Yasası' hazırlanması ve kurumlaşma yönünde girişimler hızlandı... Bu sürecin an az zararlarla atlatılmasını diliyor; yazarı, yönetmeni, tasarımcısı, bestecisi, oyuncusu, teknik ve idari görevlileri ile tiyatro dünyasının bizlere sunacağı yeni yaratıları heyecanla bekliyoruz. ■

Ben Anadolu

**BAYAN
ÇARŞAMBA**

**AYSENİL
SAMLIOĞLU**

**HER GÜNE BİR
VAKA**

**YAZAN
SEVİLAY SARAL**

Güven TANER

VERİN LEFTER'E YAZIN DEFTERE

*Lefter Küçükandonyadis,
1925 senesinde
Büyükkada'da dünyaya
geldi, 2012'de ölene kadar
da orayı terk etmedi.
Orada yatıyor. Türk milli
takımlarının formasını 50
kez giydi, 22 gol attı. 752
maçta 506 gol attı, kayıt
dışı gollerle beraber bu
rakamın 832 gole ulaştığı
biliniyor.*

Kimi insanları tanımak, onlarla tanışmak insanın içten içe kişiliğini besler. Öyle biriydi Lefter. Onu tanımak size bir şey katardı.

İçtenliğini göstererek sizde bir beğeni, saygı oluştururdu.

Uzun süre görmeyip sonra karşılaştığınızda gösterdiği soğumamış ilgiyle, içtenliğinin hiç solmadığını hemen fark ederdim. Etkilenirdiniz.

Onu tanımaktan ötürü aynadaki kendime, hava basardım!

Yalnız büyük futbolcu oluşundan, ününden bir etkilenme değildir bu. Adamlığından, yakınlık göstermesinden, içtenliğinden... Kasılmasını, hava basmasını beklediğin, bunu doğal karşılamaya hazır olduğun halde öyle davranmayışından...

Toplumun içine işleyenler vardır ya, onlardandır.

1970'li yıllardan biriydi. TV henüz siyah-beyazdı. Üst katta oturan, yaşamında hiç maç görmemiş ev sahibim "TV'de bir futbol maçı olursa izlemek isterim" demişti.

Rakibini anımsamıyorum, Ajax'ın bir maçı vardı ekranda, çağırdım, geldi. Aşırı miyobuyla gözlerini kısarak izlerken, "Bunların hangisi Lefter?" diye sordu!

Sorusundan anlaşılıyor, futbolla ne kadar ilgili olduğu!

Lefter futbolu bırakalı yıllar olmuştu, ama iki yabancı takım oynarken dahi sade vatandaşın aklına futbolla ilgili tek şey gelmişti... Lefter! Futbola ilgisizdi, ama Lefter'i biliyordu!

Lefter böylesine, toplumun yapısına yerleşmiş bir futbol kişiliği idi.

Evet, Lefter Küçükandonyadis...

Asıl adı Elefterios... Rumca'da 'Özgür' anlamına geliyor...

Unvanı Ordinaryüs... Bu unvanı tamamen futbolunun kalitesinden doğma...

1925 senesinde Büyükkada'da dünyaya geldi, 2012'de ölene kadar da orayı terk etmedi... Orada yatıyor...

Yunanistan milli takımında oynaması istendiğinde "Mahalle arkadaşlarıma karşı oynamam" diyerek teklifi geri çevirdi. Türk milli takımlarının formasını giydi tam 50 kez, 22 de gol attı.

Yunanistan'ın AEK takımında oynadığı zaman, Türkiye-Yunanistan maçı vardı. Lefter Ay-yıldızlı formayla çıktı saha-ya iki de gol attı. "İrkıma karşı ulusumu temsil ettim" diyerek ne kadar Türk olduğunu anlatmaya çalıştı...

Galatasaray'lı olmasına rağmen Metin Oktay yakın arkadaşı idi...

Dört yıl askerlik yaptığı Diyarbakır'da halkın sevgilisi oldu ve Ordu milli takımında 4 sene oynadı...

1947 senesinde Fenerbahçe'ye transfer olurken ne kadar ücret istediğini sordular, "Ben bir balıkçının oğluyum, babam çok hasta, ilaçları 200 Lira tutuyor, onları alır mısınız?" dedi. Böyle başladı Fenerbahçe hikâyesi...

1951 senesinde İtalya'nın Fiorentina takımına transfer oldu ve bonservis bedeli alınarak satılan ilk Türk futbolcusu idi... Sonra Nice'de oynadı. Çok uzak kalamadı Türkiye'den 2 sene sonra döndü ve futbolu bırakana kadar çok sevdiği Fenerbahçe ve Milli formayı terletmeye devam etti... Yıllar sonra Fenerbahçe sevgisi için bir dergiye şöyle demişti : "Allah'tan sonra Fenerbahçe'yi seviyorum".

1955'teki 6-7 Eylül olaylarında Büyüka'da'da komşularından bazıları toplanıp evini bastı! Evi taş yağmuruna tutuldu. Sabah selamlaştığı arkadaşları sırf Rum kökenli diye ailesi ve kendisi evin içerisindeyken bu ayıplı işlemiştir. Gavur diyorlardı, kalabalığın içinden bir çocuk "Hayır gavur değil, o Lefter" dedi, ama dinlemediler.

Ertesi gün yüzlerce Fenerbahçe taraftarı vapurlarla adaya aktı hesap sormak için. Lefter'in yanına gidip isimlerini istediler, ama O, hepsini tanıdığı halde tek bir isim vermedi. İstanbul emniyet müdürü geldi ona da isim vermedi. Şikâyetçi bile olmadı... Ne var ki günlerce ağladı...

Adına jübile düzenlenen ilk Türk futbolcusudur...

2018-2019 Futbol sezonunun ismi oldu...

Bir korktuğu vardı

Hayattan korkmadı, rakiplerinden korkmadı, ama bir korktuğu vardı! O da uçağa binmekti!

Futbolu bıraktıktan bir süre sonra dönemin sporda en önde gelen gazetesi Tercüman'da da yazıları oldu. Fenerbahçe'nin Nice ile oynayacağı maçla ilgili yorum yazması için ricada bulunan Tercüman'ın efsane spor müdürü Necmi Tanyolaç'ı kıramadı.

"Peki" dedi, ama...

Maç Nice'te idi ve oraya gitmek için uçağa binmesi gerekiyordu!

Gazetede anonslar yapıldı! Uçak bileti alındı, otel ayırtıldı...

Tercüman ekibi uçak kalkışından gerektiği kadar zaman önce Yeşilköy hava limanına gitmişti. Ancak bir eksik vardı! Lefter...

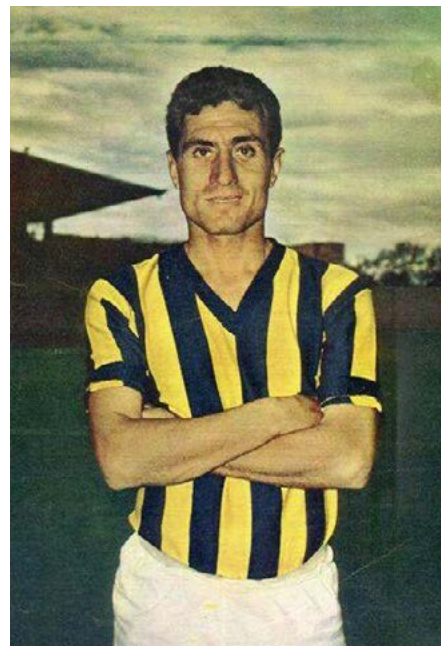
Gazetede birkaç gün süreyle maç Lefter'in de yorumlayacağı duyurulmuştu. Lefter o günün koşullarıyla arandı tarandı, yoktu! Evinin telefonu çalsa da açılmıyordu!

Bir başka dev, Halit Kıvanç da ekipte idi. Çok önceden alanda olmuştu. O da Lefter'i arayanların arasındaydı. Saate baktı, riske girdi, bir taksi çevirdi Lefter'in evine gitti!

Kapı açıldı, Lefter'in içeriden sesi geliyordu... "Ben o uçağa binemem... O uçağa binemem..." Öylesine ürkek, titreyen, acınası bir sestir ki... Halit Kıvanç üsteleyemedi ve uçağı da kaçırmamak için alana döndü...

Lefter, "Verin Lefter'e yazsın deftere" sloganının yaratıcısı Necmi Tanyolaç'ı kıramayacak kadar ince ruhluydu, ama aynı zamanda, yenemeyecek kadar uçak korkusu doluydu.

1963 yılında, 38 yaşında iken futbola veda ettiğinde, 28 yaşında futbol bırakmak bile çok doğaldı. Futbol için ilerlemiş yaş 30 civarıydı.

Fenerbahçe 'atom forveti' kurduğunda (Lefter Küçükandonyadis, Nedim Doğan, Şenol Birol, Birol Pekel, Aydın Yelken) sağ açık oyuncusu olarak Karşıyaka'dan Ogün Altıparmak'ı yeni transfer etmişti.

Ne var ki Ogün'ün ayağı kırıldı ve henüz alçıdaydı!

1963-64 sezonu başlıyordu ve Lefter'e Fenerbahçe yöneticileri ricacı oldu. "Ogün iyileşene kadar birkaç ay devam etmesini" istediler! Peki, dedi...

Ve Ogün iyileşip, oynayacak hale geldiğinde O "Hadi bana eyvallah" deyip ayrıldı.

Ligin sonuna 5 maç kala, sakatlıklar, cezalar, formsuzluklar Fenerbahçe'yi kadro sıkıntısına soktu ve yeniden Lefter ihtiyacı doğurdu! Gene Lefter'in kapısını çaldılar! Adam aylardır futboldan uzaktı. 39'una gelmişti. Bir süredir Atina'da akrabalarının yanındaydı.

Fenerbahçe isterse "hayır" diyemezdi, gene kabul etti.

Kalan 5 maçın 4'ünde oynadı, katkı yaptı.

Peki, beşincide neden yoktu?

Fenerbahçe İzmir'de Altay ile oynayacaktı. Kazanırsa şampiyondu. Yenilirse, İstanbul'da İstanbulspor ile oynayan Beşiktaş kazandığında şampiyonluğu yitirecekti!

Lefter, "Ben artık yorgunum", dedi ve gitmedi İzmir'e...

Ama asıl gerekçe yorgunluk değildi, işin içinde uçak yolculuğu vardı! Fener maçı 3-0 kazanıp şampiyon oldu o yıl.

Bu anıyı bana anımsatan sevgili dostum Kemal Belgin'e buradan teşekkür ederim.

Onunla ilgili en iyi anılar her zaman Kemal'dedir.

Çünkü Lefter'den 20 yaş küçük olan Kemal, Ordinaryüsün maskotu ve uğuru idi.

İstanbul İnönü stadında hiçbir maçta, küçük Kemal'e sarılmadan çıkmazdı Lefter. Kemal'i bir maçta annesi götürdü ve başlama düdüğüne az zaman kala ancak soyunma odasına yetiştiler. Lefter, hakem çağırıldığı halde tüm takımı soyunma odasında bekletmişti! Takım sahaya vakitli çıkıp ısınma hareketlerini tam yapamamıştı o gün!

Onun kendi doğruları vardı ve hep onlarla oldu.

“Verin Lefter’e yazsın deftere”... Ya da... “Ver Lefter’e yaz deftere” diye dile getirilir slogan...

Hangisi söylenirse söylensin, nasıl söylenirse söylensin söz ortak bir kavrama gider sarılır, yaslanır... Güven’dir O... Ona, yaptığı işte sınırsız güven duyulmasını gösterir...

Güven duyurabilenlere ne mutlu...

Gelin sözü bir yabancı gözlemi ile bağlayalım:

1950’li yıllarda Brezilya’nın Desportes takımı İstanbul’a geldi... Fenerbahçe ile oynadılar ve 3-1 kazandılar. Fenerbahçe’nin golünü Lefter attı. Maçtan sonra Desportes’in kabile başkanı olan Genel Kaptanları şu demeci verdi:

“Eğer böyle bir gol Brezilya’da atılsaydı, maçtan sonra Fener alayı yapılırdı!”

Futbol dünyası bugünkü gibi yapılanmış olsaydı, Brezilyalı’nın değerlendirmesi tüm dünyaya yayılırdı.

Lefter kesin, bir dünya markası olarak anımsanırdı.

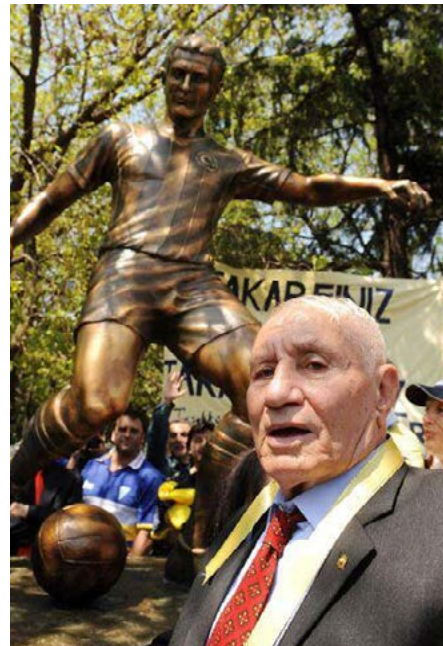
Özetle özgeçmiş

22 Aralık 1925 tarihinde İstanbul’da doğdu. Babası Rum bir balıkçı, annesi ise Türk olan Lefter, futbola doğduğu yer olan Büyükkada’da başladı. Futbol oyna-

yabilmek için Taksim Spor Kulübü’ne yazıldı ve orada yetişti.

18 yaşına girer girmez askere giden Lefter, 3,5 sene boyunca askerlik yaptı. 1947 yılında döndüğünde futboldan vazgeçmemişti. Kariyerine Fenerbahçe’de devam eden Lefter, 1951-1953 yılları arasında 1 sene İtalya’nın Fiorentina, 1 sene de Fransa’nın Nice takımında oynadı ve tekrar Fenerbahçe’ye dönerek 1964 yılına kadar sarı-lacivertli takımda oynadı.

Yurt dışına transfer olana kadar 1947-1951 yılları arasında Fenerbahçe formasıyla 135 maçta 100 gol atan Lefter, yurt dışından döndükten sonra da per-

formansını düşürmedi ve 11 senede 480 maçta 323 gol attı.

Resmi verilere göre 752 maçta 506 gol attığı bilinen Lefter’in kayıt dışı gollerle beraber 832 gol attığı biliniyor.

Türkiye Milli Futbol Takımı’nın tüm yaş gruplarında toplamda 50 milli maç oynaması sebebiyle Altın Şeref Madalyası alan ilk Türk futbolcudur. 46 kez formasını giydiği A Milli Takımı’nda 21 gole imza atmıştır.

1964 yılında Fenerbahçe formasıyla jübile yapan Lefter, Yunanistan’ın AEK ve Güney Afrika’nın Johannesburg takımlarında futbolcu/antrenör olarak bir süre görev yaptı.

AEK’da başlayan antrenörlük kariyerine Türkiye’de Feriköy, Mersin İdmanyurdu, Boluspor, Samsunspor, Sivasspor ve Orduspor’da devam etti. 1972-73 sezonunda Orduspor’da noktaladı.

Teknik direktörlük kariyerini sonlandırdıktan sonra, çeşitli gazetelerde spor yazarlığı yaptı. 2009 yılında Fenerbahçe’yle özdeşleşen Kadıköy semtindeki Kuşdili Parkı’na heykeli dikildi. 13 Ocak 2012 yılında kalp yetmezliği sebebiyle aramızdan ayrıldı. ■

22 Ocak Cem Adrian'dan seçkiler

Tarzını "özgür bir müzisyen" olarak tanımlayan Cem Adrian, sevenleriyle buluşmaya devam ediyor. Son olarak unutulmaz türkülerini yorumladığı "Seçkiler 2"yi çıkartan Adrian; Türkiye'nin dört bir yanında ve yurtdışında konserlerine de devam ediyor. Sanatçı, 10 yıldır, sadece çok renkli sesi değil, çok renkli müziği ile yorumcu, besteci ve söz yazarı olarak müziğin çok farklı dallarında çok farklı eserlere imza atıyor. Aynı zamanda, bölge ayırt etmeksizin Türkiye'nin her şehrinde, en fazla konser veren canlı performans sanatçıları arasında ön sıralarda yer alıyor. Müzikseverler Adrian'ın "Ben Bu Şarkıyı Sana Yazdım", "Aşk Bu Gece Şehri Terk Etti" "Şeker Prens ve Tuz Kral" gibi sevilen şarkılarını dinleme fırsatı bulacaklar. Bahçeşehir Hayal Kahve-si'nde gerçekleşecek olan konserin başlama saati 20.00.

30 Ocak Bostancı'da rock sesleri

Türk rock müziğinin önde gelen gruplarından Duman, uzun bir sürenin ardından sevenleriyle biraraya geliyor. Topluluk, 1999 yılında vokalist Kaan Tangöze, gitarist Batuhan Mutlugil, bas gitarist Ari Barokas ve baterist Mehmet Demirdelen tarafından kuruldu. Aradan geçen 21 yıl içerisinde "Eski Köprü'nün Altında", "Belki Alışmam Lazım", "Seni Kendime Sakladım" gibi çok sayıda albüme imzasını attılar. Seni Kendime Sakladım albümündeki başarılarından dolayı Altın Kelebek Ödülünü kazandılar. Ödüllerini sanatçı Erkin Koray'a bu bize değil size layık diyerek verdiler. Duman, Aman Aman, Belki Alışmam Lazım, Bu Akşam, Elleri Ellerime, Öyle Dertli, Dibine Kadar gibi dillerden dillere dolaşan şarkılarını rockseverler için yeniden seslendirecek. Bostancı Gösteri Merkezi'nde düzenlenecek olan konserin başlama saati 19.30.

13 Şubat Erol Evgin ile geçmişe yolculuk

Türk pop müziğinin öncülerinden olan Erol Evgin, müzikseverlerle yeniden biraraya geliyor. Evgin, geçmişten günümüze altın şarkılarının arasına müzik yaşamından anılar, anekdotlar, şiirler ve şakalar katarak hazırladığı şovuyla izleyenlerini duygudan duyguya taşıyacak. Konserinde dört neslin birlikte söylediği, anılarda fon müziği olmuş altın şarkılarını seslendirecek olan Evgin'e, özel orkestrası eşlik edecek. Sanatçı, "İşte Öyle Bir Şey", "Sevdan Olmasa", "Bir de Bana Sor", "İçimdeki Fırtına", "Etme Eyleme", "Söyle Canım", "Deli Divane", "Hep Böyle Kal" gibi şarkılarını Bostancı Gösteri Merkezi'nde sevenleriyle buluşturacak. Konserin başlama saati 19.30 olacak.

29 Ocak Tek Başına Shirley

Sumru Yavrucuk'un ses getiren tek kişilik komedi oyunu "Shirley", İzmirli tiyatro tutkunları ile buluşmaya hazırlanıyor. Willy Russell'in Shirley Valentine adlı oyunundan Türkçe'ye uyarlanan oyun, tüm komedi unsurlarının, müziklerinin, seyirciye yaşattığı keyifli atmosferin yanı sıra potansiyelini mutfağa hapsetmiş bir kadının kendini keşfediş ve hayatının iplerini yeniden ele almasının hayranlık uyandıran öyküsünü anlatıyor. Tek kişilik müzikli bir komedi oyunu olan Shirley, Türkiye'de başarılı oyuncu Sumru Yavrucuk'un yorumuyla sahneleniyor. Sayısız tiyatro ödülünün sahibi Yavrucuk, Shirley'nin yönetmenliğini de üstlenirken, aynı zamanda oyundaki tüm karakterleri sahnede tek başına canlandırıyor. İzmir Bostanlı Suat Taşer Tiyatrosu'na tiyatroseverlerle buluşacak olan oyun saat 20.00'da perdesini açacak.

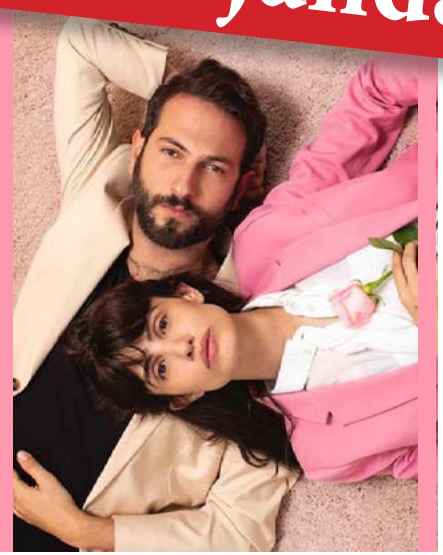

20 Şubat Erçetin'den Pop Resitali

Pop müziğinin sevilen isimlerinden Candan Erçetin, Bostancı Kültür Merkezi'nde sahne almak için hazırlanıyor. Erçetin, 1995 yılında ilk albümü "Hazırım" ile dikkatleri çekti. 12 şarkıdan oluşan albümde Gökhan Kırdar çoğunlukta olmak üzere, Sezen Aksu, Yusuf Bütünley gibi isim yapmış sanatçıların bestelediği şarkılar yer aldı. 1996 yılında ise "Sevdim Sevilmedim" albümü ile başarısını sürdürmeye devam etti. Sanatçının "Sevdim Sevilmedim", "Umrumda Değil", "Hangi Aşk Adil Ki", "Vakit Varken", "Daha", "Nar Çiçeği", "Çapkın", "Yalan", "Onlar Yanlış Biliyor", "Her Aşk Bitermiş" gibi şarkıları müzikseverlerde önemli yer edindi. Erçetin sevenleriyle saat 19.30'da biraraya gelecek.

18 Mart Tel Aviv'den indie-pop

Tel Aviv çıkışlı indie-pop ikilisi Lola Marsh, Babylon'a konuk oluyor. Vokalist Yael Shoshana Cohen ve multi enstrümantalist Gil Landau ikilisinden oluşan Lola Marsh, 2016'da bir araya geldiler. İkili "You're Mine" isimli kısa-çalarıyla çıkış yaptı. Kısa sürede dikkatleri üzerine çeken ikili, Avrupa ve Kuzey Amerika'da konserler verdi. Grup, 2017 yazında yayımlanan ilk albümleri "Remember Roses" ile kendilerine özgü pop sound'larını, melankolik sulara taşıdı. Çıkış albümleriyle birlikte liste başlarında yer alarak dünyanın birçok yerinde dinleyici kitlesi edindi. NPR, Paste Magazine, NYLON, Observer ve Interview gibi birçok mecranın radarına girdi. Primavera Sound, Pohoda, Exit, Dockville, Pukkelpop, Montreaux ve FNAC gibi birçok festivalde yer alan grup, ikinci albümü "Someday Tomorrow Maybe"yi 24 Ocak'ta paylaşacak. İkili saat 21.30'da müzikseverlerle buluşacak.

20 Mart Türk dünyasından sesler

Ankara Mozarthaus Sanat ve Konser Evi, özel bir etkinliğe imza atıyor. "Türk Dünyası Besteciler Akşamı" konseptiyle, Türkiye cumhuriyetlerinden derlenen şarkılara ve halk ezgilerine yer verilecek bir konser hayata geçirilecek. Bu özel konserde, soprano Doç.Dr. Demet Gürhan ve piyanist Doç.Dr. Güler Demirova Györfly sahne alacak. Gürhan ve Györfly aynı zamanda Ankara Üniversitesi Devlet Konservatuvarı'nda öğretim üyesi olarak görevlerine devam ediyorlar. Konserde besteci Adnan Saygun'un "Sivas Düz Halayı", Özbekistan'dan "Bahor Kyşığı (Bahar Şarkısı)", Kazakistan'dan halk şarkısı "Mausımjan", Azerbaycan'dan "Haralısan (Nerelisin)", Kırgızistan'dan halk şarkısı "Sakınam (Özlüyorum)", Kırım'dan Tatar halk şarkısı "Güzel Kırım" seslendirilecek şarkılar arasında yer alıyor. Etkinlik saat 20.00'da müzikseverlerle buluşacak.

Sertab Erener, dört yıl önce hayal edip gerçekleştirmek için yola çıktığı Sertab'ın Müzikali projesiyle başkentlilerle buluşuyor. Erener, projesiyle şiiri, müziği ve koreografiyi biraraya getiriyor. "120 Dakika, Konser, Gösteri ve Ötesi" sloganıyla yola çıkan sanatçı, bu müzik organizasyonu ile günümüze kadar 80 bin dinleyici ile buluştu. Sanatçı Sertab'ın Müzikali projesini "Sahnede seyrettiğimiz şovun yanında duygudan duyguya bizi sürükleyen ve iletişim kuran bir sahne gösterisi" olarak tanımlıyor. KerkiSolfej Organizasyonu ile Congressium Ankara'da gerçekleştirilecek konserin başlama saati 21.00 olarak belirlendi.

27 Mart Sertab'ın Müzikali Başkentte

Pandemiye panzehir Night Flight

Dünya starları İstanbul'da

Dünya starlarının müzikseverlerle buluştuğu "Turkcell Platinum İstanbul Night Flight" konser serisi, pandeminin zor koşullarına rağmen müzikseverlerle biraraya geliyor. Bu yıl 15 Ocak'ta Şef Jürgen Bruns yönetiminde Berlin Symphony Chamber Orchestra konseri ile başlayacak olan etkinlikler, Volkswagen Arenada gerçekleşecek.

16 Ocak'ta sahnayı özellikle caz, blues tarzında söylediği şarkılarla dikkat çeken piyanist ve şarkıcı Karsu alacak. Karsu, özel quartet ekibiyle sahnayı paylaşacak. 1 Şubat'ta 2020 Burgan Bank markasının da katkılarıyla müzik otoritelerce enstrümanında en iyisi olarak nitelendirilen Yo-Yo Ma müzikseverlerle buluşacak. Çinli çellist ve söz yazarı olan Yo-Yo Ma'nın diskografisinde 75'i aşkın albüm ile 15 Grammy Ödülü bulunuyor.

Salzburg Senfoni de etkinlikte

22 Ocak'ta ise klasik müzikseverler Salzburg Symphony Chamber Orkestrasını dinleme şansını bulacaklar. Besteci ve şef Tuluğ Tirpan yönetimindeki 80 kişilik An Epic Symphony Orkestrası 20 Şubat'ta Hayko Cepkin, 27 Şubat'ta Manga ve 7 Mart'ta da Funda Arar ile birlikte sahne alacak. An Epic Symphony Orkestrası konserlerinin birinci bölümünde sanatçı Korhan Başaran'ın koreografisini hazırladığı ve oyuncu Yurdaer Okur'un, Nazım Hikmet'in destansı eseri olan Kuvay-i Milliye performansını yeniden görme fırsatı bulunacak.

Salonda Pandemi Önlemleri

Konserler COVID-19'a karşı alınan önlemler çerçevesinde gerçekleşecek. Konser öncesi ve sonrası salonun dezenfekte edilmesi, etkinliğin maske takılarak takip edilmesi, oturma düzeninin sosyal mesafe kuralına uygun olarak yapılması, salonların havalandırılması vb. gibi koşullar sağlanarak yapılacak konserler, müzikseverlerin daha güvenilir bir ortamda vakit geçirmesine olanak sağlayacak.

LİVANELİ İLE SEVDALIM HAYAT

26 Mart ve 9-10 Nisan Sevdalım Hayat

Sanatçı Zülfü Livaneli, "Livaneli ile Sevdalım Hayat - Şarkıları ve Öyküleri" konseptli konserlerine devam ediyor. Livaneli, projeye bugüne dek yaptığı film müzikleri ile şarkılarının hikayelerini ve anılarını bu kez Livaneli Filarmoni Orkestrası eşliğinde anlatıyor. Orkestrayı ülkenin önemli orkestra şeflerinden Rengim Gökmen'in yöneteceği konserlerde, opera sanatçıları Teyfik Rodos, Zeynep Halvaşi ve Görkem Ezgi Yıldırım solist olarak yer alıyorlar. KerkiSolfej Konserleri kapsamında Haziran'da İstanbul Harbiye ile Türkiye turnesine başlayan proje ile Livaneli'nin unutulmaz şarkıları yeniden yorumlanıyor. "Livaneli ile Sevdalım Hayat" 26 Mart'ta saat 20.30'da Congressium Ankara'da, 9 Nisan'da Bostancı Gösteri Merkezi'nde ve 10 Nisan'da ise İstanbul Türker İnanoğlu Maslak Show Center'da saat 20.00'da müzikseverlerle buluşacak.

